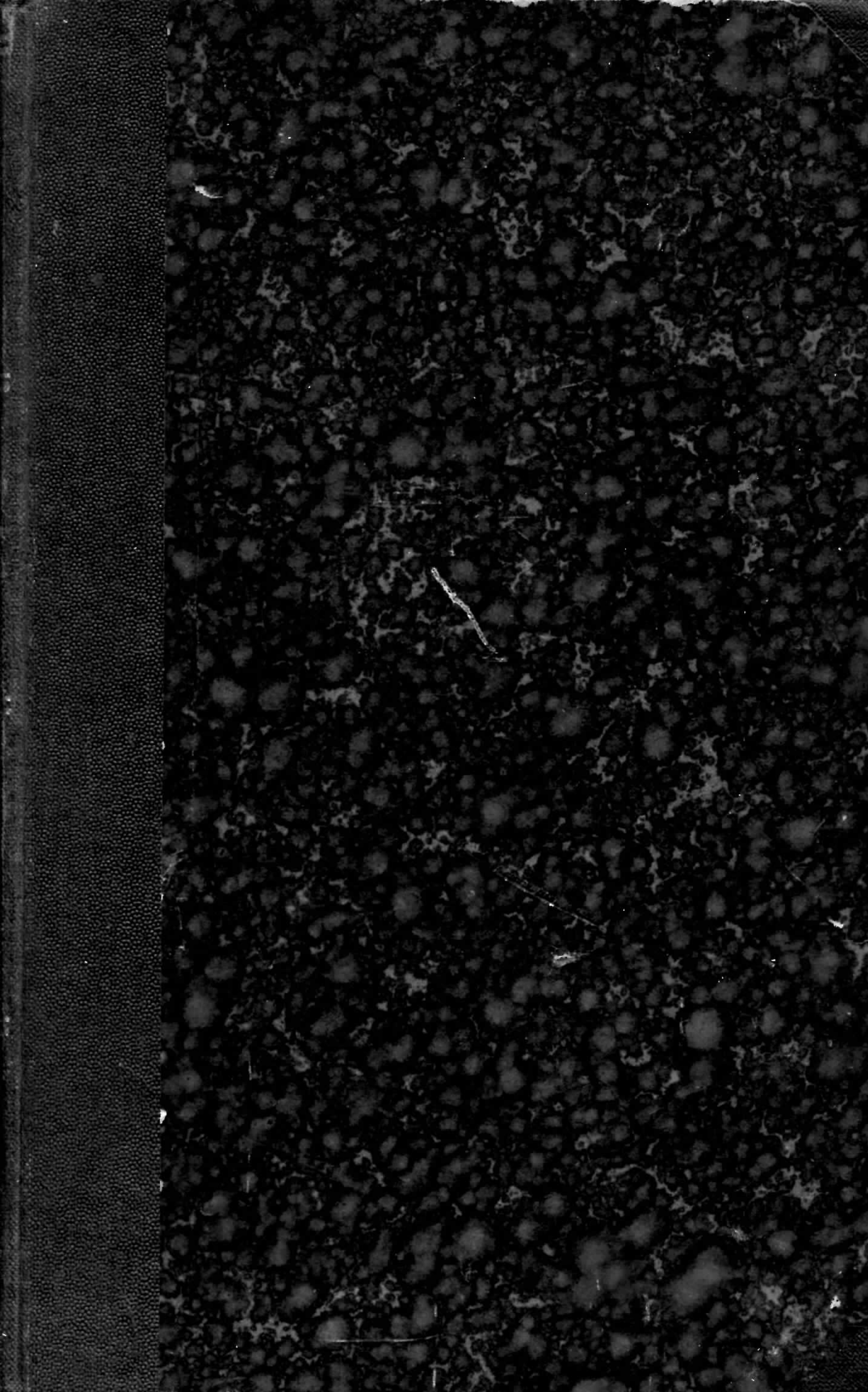

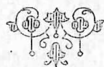
ZABAVNA KNJIŽNICA

MATICE HRVATSKE.

SVEZAK XCVI—XCVIII.

ŠEVČENKO.

PJESNIČKE PRIPOVIESTI.

U ZAGREBU.
Tisak Dioničke tiskare.
1887.

Dionička tiskara u Zagrebu.

TARAS ŠEVČENKO.

PJESNIČKE PRIPOVIESTI.

PREVEO I UVODOM POPRATIO

AUGUST HARAMBAŠIĆ.

SA SLIKOM PJESNIKA.

U ZAGREBU.
Naklada „Matice Hrvatske“.
1887.

TARAS ŠEVČENKO.

Учитеся, браты мои,
Учитесь, чытайте,
И чужому научайтесь
Й свого не цурайтесь:
Бо хто матир забувае,
Того Богъ карае.

Učite se, braćo moja,
Učite se, štijte!
Vi i tudjem učite se,
I svog se ne sram'te!
Jer tko majku zaboravlja,
Toga i Bog kara!....

Ševčenko.

Taras Ševčenko.

Njegov život i književni rad.

Koncem prošloga i početkom ovoga stoljeća, kad su se razna slavenska plemena stala buditi, te je svako od njih nastojalo, da svojemu nariečju i u knjizi osvoji dostojno mjesto, nalazimo i medju onom granom ruskoga naroda, koji se zovu Malorusi, živahno gibanje, koje teži iz svih sila, da i maloruski jezik podigne na čast književnoga jezika. Ovo nastojanje nekolicine plemenitih maloruskih otačbenika urodi liepim plodom, te se u malo godina i maloruska knjiga dovinu znamenitih pisaca, medju kojimi se iztiču osobito trojica, i to: N. I. *Kostomarov*, P. A. *Kuliš* i T. G. *Ševčenko*. Kostomarov se proslavi kao povjestničar, Kuliš kao pripoviedalac i književni kritik, a Ševčenko kao Bogom odabrani pjesnik svoga naroda, kojega neki kritici meću o bok i ruskomu Puškinu i poljskomu Miczkiewiczu. Književno nastojanje Malorusa i napose ove trojice našlo je u Rusiji mnogo odličnih protivnika, koji su u tom književnom nastojanju nazrievali separatističke težnje na uštrb jedinstvenoj ruskoj knjizi, — nu napokon se i ovaj pojav maloruske knjige, koji je po sveobćem mnienju bio i poslje-

dicom političkih dogodjaja prošlih viekova u južnoj Rusiji, i možda donekle i potreban za posvemašnji prelaz Malorusa u rusko književno kolo, svede u potrebite i stanovite granice, koje nipošto ne mogu biti na uštrb jedinstvu ruske knjige, te nam je najbolji svjedok, kako se je o toj stvari u maloruskih krugovih mislilo, i sąm P. A. Kuliš, kad medju ostalim piše: „da nije Ševčenka postigla sudbina prognanstva, to bi on s pomoću nauke bio dostigao Puškina, — i rusko jedinstvo, za kojim su toliko težili Petar Veliki i carica Katarina II, bilo bi se Ševčenkom učvrstilo još bolje, nego samim Puškinom." U tom je smislu napokon i najnovija ruska književna kritika shvatila pjesnika Ševčenka, pa se danas i svaki Velikorus ponosi maloruskim pjesnikom Ševčenkom, te ga ne smatra samo velikim pjesnikom, sravnjujući ga u mnogom sa velikim Puškinom, nego se svaki Rus upravo diči Tarasom Ševćenkom kao svojim „pučkim" pjesnikom, koji je znao i umio narodnu pjesmu podići do umjetne pjesme, nu koja nije zaboravila na svoj izvor, na prosti narod, odakle je potekla. I upravo tim je Taras Ševčenko velik i prvi medju svimi slavenskimi pjesnici, a sravniti se može samo sa škotskim pjesnikom Rob. Burnsom; Taras je svoje najljepše i najnježnije pjesme crpao iz izvora narodne maloruske pjesme, te je mnogo njegovih pjesama težko i razpoznati, da su to umjetne pjesme; one su pune iskrene srdačnosti, one naivnosti i zdravoga naturalisma, koji diže cienu i osobiti čar podaje narodnoj pjesmi. Pjesnici, koji umiju svojoj pjesmi podati naglasak i kolorit narodne pjesme, bili su uviek riedki, — a Ševčenko je to umio kao nitko drugi, pak je vriedno, da se s njegovom pjesmom i hrvatska publika upozna, tim više, što je i

osoba pjesnikova vanredno zanimiva, i život njegov pun čudnih slučajeva, i pjesnički mu proizvodi neobični.

* * *

Taras Grigorević Ševčenko rodio se 25. veljače (9. ožujka) g. 1814. u selu Kirilivci, zvenigorodskoga okružja, kijevske gubernije. Otac mu je bio Grigorij, kmet-nevoljnik na dobru nekoga Niemca Engelhardta, a imao je osim Tarasa s prvom ženom još četvero djece. Taras je bio u prvih godinah svoga života, kao sva nevoljnička djeca, sasvim prepušten samomu sebi, te je po čitave dane lutao po gori i po polju, i već za rana stala se njegova ćutljiva duša odzivati glasu prirode. Divne slike ukrajinskih predjela probudile su u njemu čuvstvo ljepote i bujnu fantaziju. Jednom, kako sam pripovieda, u svojoj petoj godini ode daleko u stepu, nekoliko vrsta iza svoga sela, i pošto je dugo lutao, nadjoše ga na cesti putujući Čumaci. On je išao tražiti „konac svieta, gdje se nebo upire o zemlju." Čumaci doveli su ga kući, gdje su ga već braća i sestre tražili. Stariji brat htio ga tući, ali sestra Irina obranila ga i dala mu jesti „galjuške", — nu on ne jeo, jer ga svladao san i zaspao. Sestra ga uzela na ruke, položila na postelju, prekrstila ga, koreći ga ljubila i govorila mu: „Spavaj sladko, moja skitalice!" Drugom zgodom ne htjede nitko unići u neku pećinu nedaleko od sela; Ševčenko unidje, i ta mu je pećina kašnje mnogi put poslužila, da izbjegne kućnim nevoljam. U osmoj godini umrie mu majka i Taras dobije naskoro nesmiljenu maćuhu, koja je bila u vjekovitoj svadji s otcem radi djece, i napose radi živahne naravi Tarasove, te je Taras od nevolje mnogo izbivao od kuće i većinom plandujući polazio

bližnji samostan *Lebedin*, koji je bio u velikoj časti i uspomeni medju narodom radi hajdamačkoga ustanka od god. 1768., te je Ševčenko ovdje često čuo pripoviedati o tom ustanku starca monaha, koji je bio očevidac onih krvavih zgoda: kako je narod ustao proti Ljehom i Židovom, kako su se dielili „posvećeni noževi“, i kako su se hajdamaci osvetili svojim tlačiteljem. Živahnu fantaziju Ševčenkovu ovo je monahovo pripoviedanje vanredno potreslo, te je, kako sam pripovieda, ovdje bila prva pobuda njegovoj glasovitoj pjesmi „Hajdamaci“, u kojoj je toli liepo, ako i groznimi bojami, opjevao biedu i nevolju svoga roda. Otac Ševčenkov, videći da Taras nije za domaći posao i da ga oslobodi od zle maćuhe, dade ga u nauk nekom Hubskome, kod kojega naskoro nauči čitati. Na zlu sreću god. 1825. umre Tarasu i otac, te sad nasta po njega skrajna nevolja i bieda, i od ovoga vremena ostade on kroz sav svoj život „skitalica“. Na samrtnoj postelji, kad je otac Tarasov imao razdieliti ono malo imetka, što je imao, reče o jedanaestgodišnjem Tarasu: „Mojemu sinu Tarasu ne treba ništa od moga imetka; on ne će biti kakav god čovjek; od njega će biti ili što vanredno dobra ili veliki nitkov; za nj niti će moje nasliedstvo što vriediti, niti će mu pomoći!“

„Izgubivši otca i mater,“ pripovieda sam Ševčenko u svojem životopisu, „živio sam u školi parokijalnoga učitelja i pojca (Buhorskoga) kano učenik i poslužitelj. Tim je učenikom kod tih učitelja upravo kano i dječakom, koje roditelji, ili koja druga vlast, dadu u nauku obrtnikom. Učiteljeva prava nad njimi ne imadu nikakovih stalnih granica: oni su njegovi pravi robovi. Oni moraju bezuslovno izvršiti sve domaće posle i sve moguće

zahtjeve svoga gospodara i njegove čeljadi. Ne ću ni da pomišljate, što je sve od mene mogao zahtievati učitelj, — uvažite, strašan pijanac, — i što sam sve morao izvršiti robskom pokornošću, ne imajući ni jednoga bića na svietu, koje bi se brinulo, ili koje bi se moglo brinuti za mene. Nu kao da toga nije ni bilo, samo za dvie godine težkoga života u toj tako zvanoj školi prošao sam početnicu, časoslov i napokon psaltir. Pod konac moga školskoga tečaja pošiljao me je učitelj, da mjesto njega čitam psaltir nad pokojnimi kmeti, pa mi je za to u ime nagrade plaćao po deset kopejaka. Moja pomoć pružala je strogomu učitelju mogućnost, da se je još bolje mogao podavati svojoj najmilijoj zabavi, skupa sa svojim prijateljem Jonom Limarom, tako, da sam ih skoro uviek našao pijane do mrtva, kad sam se povratio s obavljena posla. Moj učitelj postupao je surovo ne samo sa mnom, nego i s drugimi učenici, i za to smo ga svi silno mrzili. Njegova nerazumna okrutnost bila je povodom, da smo naprama njemu postali osvetljivi i zlobni. Mi smo ga varali pri svakoj prigodi i nanašali mu sve moguće pakosti. Taj prvi despot, što sam ga sreo u svom životu, ulio je u me duboku mržnju i silni prezir za svako nasilje jednoga čovjeka nad drugim. Moje djetinje srce bilo je tim despotičnim postupkom ogorčeno milijun puta, i ja sam s njime svršio tako, kako obično svršavaju dalnje strpljivosti i svake obrane lišeni ljudi, — osvetom i biegom. Našavši ga jednom do ludila pijana, ja sam proti njemu upotrebio njegovo vlastito oružje, — šibe, pa sam mu, na koliko je bilo djetinskih sila, odplatio za sve njegove okrutnosti. Od svega dobra učitelja pijanca pričinjala mi se je vazda najdragocjenijom stvarcom nekakova knjižica sa sliči-

cami, koje su u istinu bile jako loše. Ja nisam smatrao griehom, ili se nisam mogao oduprieti napasti, nego sam ukrao tu dragocjenost i po noći utekao u mjestance Lisjanku.

Tamo sam našao novoga učitelja u osobi slikara djakona Jefrema, koji se je, kako sam se skoro osvjedočio, svojimi pravili i običaji jako malo razlikovao od moga prvoga učitelja. Tri sam dana strpljivo nosio vodu iz rječice Tikiča i na željeznoj ploči raztirao mjedenu boju. Četvrti dan me je strpljivost napustila, pa sam utekao u selo Tarasivku do učitelja slikara, koji je bio slavljen u svoj okolici, što je naslikao velikog mučenika Nikolu i Ivana Vojnika. K tomu sam Apellesu pošao s tvrdom odlukom, da ću pretrpjeti sve neprilike, koje su, kako sam tada mislio, nerazdjeljive s naukom. Ja sam strastveno želio, da si prisvojim tu veliku umjetnost, ma i u najmanjoj mjeri. Ali, ah! Apelles je dostojanstveno pogledao na moju lievu ruku, pa mi je odmah odrezao svoje mnienje. On mi je rekao, na moju najveću žalost, da nemam sposobnosti ni za što, pače ni za bačvara ili krojača.

Izgubivši svaku nadu, da ću ikada postati makar samo srednji slikar, ja sam se žalostnim srcem vratio u svoje rodno selo. Namjeravao sam postići skromnu sreću, kojoj je moja mašta ipak pridavala neki nevini čar: hotio sam, kako kaže Homer, da budem *pastir* bezbrižnih stada, samo da mogu, makar i za obćinskim blagom, čitati svoju dragu ukradenu knjižicu sa sličicami. Ali ni to mi nije pošlo za rukom. Vlastelin, koji je netom bio naslijedio otčev imetak, trebao je okretna dječaka, i poderana učenika skitalicu strpaše naprosto u iznošenu livreju, u široke hlače, i napokon — u kozačke *lakeje*.

Moj vlastelin, kano moskovski Niemac, gledao je svoje kozače praktičnim pogledom, pa mi je odredio posao, da samo šutim i da se ne mičem u kutu predsoblja, dok god ne začujem njegov zapoviedajući glas, da mu dokučim posve blizu njega stojeću lulu, ili da mu pred nosom nalijem čašu vode. Ali ja sam svojom prirodjenom smjelošću prekršavao gospodsku zapovied, pjevajući jedva čujnim glasom hajdamačke tužne pjesme i kradom prerisavajući slike suzdalske škole, koje su resile gospodsku sobu. Risao sam olovkom, koju sam — to priznajem bez svake savjesti — ukrao od pisara.

Moj je gospodar bio čovjek vrlo radin: on je neprestano išao ili u Kijev, ili u Vilnu, ili u Petrograd, pa me je uviek uzimao sobom, da sjedim u predsoblju, da mu podajem lulu i da radim tomu slične posle. Ne mogu kazati, koliko sam mrzkim smatrao svoj tadanji život: on mi još i sada zadaje strah, te mi se čini kano kakav divlji i nejasni san. Za stalno, mnogo će se ruskoga naroda jednom poput mene sjećati svoje prošlosti. Putujući sa svojim gospodarom od jedne gostione do druge, ja sam se okoristio svakom prigodom, da sa stiene ukradem kakovu sličicu, pa sam si na taj način složio dragocjenu sbirku. Osobiti moji ljubimci bijahu povjestni junaci, kano: Solovij razbojnik, Kulnjev, Kutuzov, kozak Platov i drugi. Ali me nije savladala samo požuda za posjedom tih slika, nego i neodoljiva želja, da ih čim vjernije prerisavam.

Jednom su, kad smo prebivali u Vilni, 6. prosinca godine 1829., gospodin i gospodja otišli na ples u tako zvanu resursu (plemićko družtvo), povodom imendana pokojnoga imperatora Nikolaja Pavlovića. Sve se u domu umirilo, usnulo. Ja sam zapalio svieću u samotnoj sobici, razširio svoje

ukradene slike, pa sam, izabravši od njih kozaka Platova, stao marljivo prerisavati. Vrieme mi je prolazilo neprimjetno. Već sam dospio do malih kozaka, što se bore oko velikih kopita generalova konja, kadno se iza mene otvoriše vrata, a u sobu udje moj vlastelin, vrativši se s plesa. On me je biesno sgrabio za uši i udarao me po ustih — ne za moju umjetnost, ne! (umjetnosti on nije cienio), nego za to, što sam ja mogao zapaliti ne samo kuću, nego i cielo mjesto. Drugi dan naložio je kočijašu Sidoru, da me valjano izbatina, što je i učinjeno s dužnom revnošću.

Godine 1832. navršilo mi se 18 ljeta, i jer se nade moga vlastelina u moju lakejsku sposobnost nisu izpunile, to me je on, uslišavši moju neprestanu prošnju, na četiri godine poslao u nauku nekomu slikaru Širjaevu u Petrograd. U Širjaeva bile su vlastitosti učitelja Spartanca, djakona slikara i drugoga učitelja vrača; nu ja sam, mimo sav upliv njegova trostrukoga genija, po jasnoj ljetnoj noći bjegao u Ljetni perivoj, da rišem kipove, koji ukrašuju tu zasebnu gradjevinu cara Petra. Na jednoj od tih „seansa“ upoznao sam se s umjetnikom (svojim zemljakom) Ivanom Maksimovićem *Sošenkom*, s kojim sam i sada u najiskrenijem bratskom prijateljstvu. Na savjet Sošenkov počeo sam po naravi akvarelno slikati portrete. Kod bezbrojnih slabih pokusa strpljivo mi je služio modelom drugi moj zemljak i prijatelj, kozak Ivan *Ničiporenko*, sluga našega vlastelina. Jednom je vlastelin u Ničiporenka vidio moju slikariju, i ona mu se je tako svidjela, te me je stao upotrebljivati, da slikam portrete najmilijih mu milostnica, za koje me je kadikad nagradjivao cielim srebrenim rubljem.

Godine 1837. predstavio me je Sošenko tajniku akademije za liepe umjetnosti, V. I. *Grigoroviću*, s molbom, da me oslobodi od moje tužne sudbe — od nevoljničtva. Grigorović je njegovu molbu predao (glasovitomu ruskomu pjesniku) V. A. *Žukovskomu*. Taj se je ponajprije pogodio s mojim vlastelinom — gospodarom Engelhardtom za svotu, koja bi mu se imala izplatiti, da postanem slobodan, i zamolio glasovitoga slikara K. P. *Brjulova*, da naslika njegovu, Žukovskoga, sliku, pa da ju izigraju u privatnoj lutriji. Veliki Brjulov odmah je pristao i skoro naslikao željenu sliku. Žukovski je s pomoću grofa Velegorskoga ustrojio lutriju na 2.500 rubalja u assignatih, i tom je svotom bila kupljena moja sloboda, 22. svibnja 1838.

Od toga dana počeo sam pohadjati tečajeve akademije za liepe umjetnosti, pa sam do skora postao jednim od najmilijih učenika Brjulovljevih.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Kratka poviest moga života, koju sam evo u ovom manjkavom opisu nacrtao, — zaključuje Taras Ševčenko ovaj svoj životopis, — da istinu priznam, stajala me je i više, nego što sam mislio. Koliko ljeta izgubljenih! I što sam od sudbe kupio svojom borbom, — da ne poginem? Samo strašno spoznanje svoje prošlosti. Ona je strašna, ona je za me strašna tim više, što su *moja rodjena braća i sestre*, o kojih mi je bilo težko spomenuti u mom pripoviedanju, *i sada* (god. 1860.) *u kmetstvu*, u nevoljničtvu. *Da, oni su u nevoljničtvu i sada!*“ . . .

* * *

Kad se je Taras Ševčenko oslobodio nevoljničtva, posvetio se je slikarstvu i pjesničtvu. Nu

malo po malo zapuštao je slikarstvo, i sve više prianjao uz pjesničtvo, za što su ga dosta puta njegovi zaštitnici, i napose Sošenko, koji ga je u prvo vrieme bio primio i na stan, ljuto korili. Ali sve u zalud! Ševčenko obljubi doskora više pjesničtvo, nego slikarstvo, te u svojem već spomenutom životopisu o tom piše ovako: „O mojih prvih književnih pokusih reći ću samo to, da su započeti u onom Ljetnom perivoju, za tihe i jasne noći. Ukrajinska stroga muza dugo se je uklanjala od moga ukusa, pokvarena životom u školi, u gospodskom predsoblju i u gradskih stanovih; ali kada je zadah slobode mojim čuvstvom povratio čistoću prvih godina mojega djetinstva, provedena pod ubogim otčinskim krovom, onda me je, hvala joj, zagrlila i zavoljela i u tudjem kraju. Od mojih prvih slabih pokusa, napisanih u Ljetnom perivoju, tiskana je samo „*Začarana*.“*

Polazeći Ševčenko još akademiju umjetnosti, g. 1840. izadje prva sbirka njegovih pjesama pod naslovom: „*Kobzar*“ (Guslar),** i od toga vremena bilo je njegovo ime u maloruskoj knjizi ovjekovječeno. Svi ga priznadoše najboljim ukrajinskim pjesnikom, a Ukrajinci primiše ga u svoje kolo, te ga podupirahu svom snagom u njegovom nastojanju, da si pribavi potrebito naobraženje, koje mu je kao pjesniku još manjkalo. G. 1842. izda svoju pjesmu „Hajdamaci“, te ju posveti već spomenutomu tajniku akademije umjetnosti V. G. Grigoroviću u znak osobite zahvalnosti, što mu je prvi pripomogao, da se oslobodi nevoljničtva. Ukrajina primi

* U ovoj knjizi na prvom mjestu, a izpjevana god. 1838.

** Iz ove su sbirke u ovoj knjizi, osim „Začarane“, prevedene još dvie pripoviesti, i to „*Topola*“ i „*Katarina*“, koje uvršćuju medju ponajljepše.

tu pjesmu s velikim oduševljenjem, ali su ga za to neki od njegovih prijatelja, kako sam piše, proglasili *buntovnikom*, te je imao velike muke, dok ih je uvjerio, da on to nije.

Polučivši god. 1843. naslov slobodnoga umjetnika, stao se je Ševčenko spremati, da podje u svoju milu Ukrajinu, gdje su ga nestrpljivo očekivali njegovi zemljaci, a on se nadao, da će tamo naći gradiva i za svoje slike i za svoje pjesme. I bio bi otišao odmah, da nije bilo neprilike — radi novca. I prije, pošto se je bio oslobodio nevoljničtva, i sada, pošto je bio položio izpite na akademiji umjetnosti, bio se je podao pustolovnom životu, — te zapao u dugove,* dok ga iz te nevolje ne izbavi neki prijatelj, koji mu dade posla. I pošto se je bio riešio svojih vjerovnika, ode u drugoj polovini g. 1843. u svoj zavičaj, gdje su ga dočekali s najvećim veseljem, i gdje je s malom iznimkom ostao sve do svoga zatvora god. 1847. Nu on se je do-

* Zanimivo je, što je Taras o tom pisao svomu bratu N. G. Ševčenku: „Kad sam načinio izpit, počinio sam koješta, čega se sada i spomenuti stidim. Da! načinio sam izpit, pa sam se stao tako veseliti, da sam se opametio istom onda, kad je momu veselju minulo dva mjeseca. Probudiv se, ležim u jutro i mislim: a što ću sada početi? I gle, gospodarica ušla i veli: „Taras Grigorević! Ja se ne mogu dulje natezati! Vi mi imate dati za dva mjeseca za stan, jelo i pranje. Ili mi dajte novce, ili već i ne znam, što ću s Vama početi.“ Ja sam ju zamolio, da malo počeka, a k jednu sam pomislio, što li ću početi? Istom što je izašla gospodarica, dolaze trgovački pomoćnici jedan za drugim, i svi po novac: „Oprostite, vele, tu su računi.“ Što da počmeš? Uzimljem račune i velim: „Dobro! Ostavite račune, ja ću ih pregledati i poslati novac.“ A sve mislim, kad će to biti i odkuda ću novca uzeti?“ — U drugom pismu piše Taras: „Iz te neprilike izbavio me na sreću neki prijatelj, koji mi je dao posla. I od toga vremena čvrsto sam odlučio, da ću gospodarici za svaki mjesec platiti u napried, jer dobro znadem, da se kod mene novci u žepu nikada ne drže!“

skora razočarao glede neke ukrajinske gospode, pa ih nije rado polazio. Kmetski jaram, koji je silno tištio biedni narod, svestrano nevoljničtvo jadnoga puka ogorčavalo je i najljepše časove njegova života.*

Većina novih ukrajinskih znanaca Tarasovih nije se odlikovala niti osobitimi vrlinami, niti gorućom ljubavlju prema rodnom jeziku, ni priklonošću prema rodnoj starini. Posred te pustinje „mrtvih duša“ bile su, kano kakove oaze, samo nekoje obitelji drugoga duha, koje su se odlikovale i naobrazbom i čovječnošću. Takovim oazam spadala je i obitelj bivšega ukrajinskoga generalnoga namjestnika kneza *Repnina*, koji je bio još god. 1843. pozvao Ševčenka k sebi u Jagotin, da naslika njegov portret. Nu kada je taj portret bio gotov,

* Atanasjev-Čužbinski pripovieda u ovom pogledu vrlo značajni dogodjaj o Ševčenkovu posjetu kod nekoga gospodina u gradu L. „Na objed — veli on — došli smo dosta rano. U predsoblju driemao je sluga na klupi. Na njegovu nesreću došao gospodin, vidio ga, gdje spava, i probudio ga vlastoručno, na svoj način, ne obazirući se na našu prisutnost. Taras Grigorević pocrvenio, pokrio glavu i pošao kući. Nikakove molbe nisu ga mogle nagovoriti, da se povrati. A gospodin mu za to kašnje nije ostao dužan, i ta je tamna ličnost, radeći sve u mraku, zadala dosta nevolje našemu pjesniku.“ — Isto je tako značajan postupak Ševčenkov s drugim vlastelinom, koga je on češće posjećivao. Jednom je, po ljutoj zimi, taj vlastelin poslao pješice svoga kmeta u Jagotin k Ševčenku (punih 30 vrsta) u nekakvom neznatnom poslu, te mu naložio, da se još isti dan vrati. Doznav za taj nečovječni nalog, Taras Grigorević nije mogao vjerovati svojim ušima; nu tako je u istinu bilo, i on se je gorko razočarao u svom sudu o čovjeku, koga je u postupku naprama kmetovom držao vrlo liberalnim. Ne imajući prava, da viestnika zadrži do drugoga dana, napisao je njegovomu gospodaru pismo, puno srčbe i negodovanja, i javio mu, da s njime prekida svako poznanstvo za uviek. Ali ni vlastelin nije šutio, nego je Ševčenku odgovorio pismom, u kom se je vrtilo sve oko toga, „da je u njega 300 duša takovih „*bedaka*“, kakav je i Ševčenko.“ ...

zadržao je knez našega pjesnika te ga umolio, da kod njega ostane, koliko mu drago. Ševčenko je rado primio taj poziv, pa je u Jagotinu proveo skoro godinu dana.

Koncem godine 1844. bio je na kratak čas i u Petrogradu; a god. 1845. nalazimo ga u Kijevu. Tu je bio na čelu mladeži, koja se je ponajviše njegovim nastojanjem bila sdružila, da *prosvjetom* pomogne, da se ukine kmetstvo. „Taj posao — po Ševčenkovih riečih — mora se obaviti ovako: svaki od nas neka prema svojim silam odredi svotu, koju može davati u obću blagajnu. Blagajnom upravlja izabrani odbor; blagajna se umnožava i prinesci i kamatami; a kad dovoljno naraste, onda će se iz nje davati podpora siromašnim mladićem, koji su svršili gimnaziju, a nemaju sredstava, da podju na sveučilište. Svaki, koji je dobivao podporu, mora se obvezati, da će poslije svršenih sveučilištnih nauka *šest godina služiti kano seoski učitelj*, i tada narod podučavati i pridizati, da uz triezan život smogne sredstva, da se oslobodi nevoljničtva.“ Tako je nastao „Kirilo-Metodijevski kružok“, u kom se je radilo i o duševnom sjedinjenju svih Slavena, na temelju podpune jednakosti i slobode.

Ostalo vrieme god. 1845. proveo je Ševčenko putujući po Ukrajini, te je u to vrieme i izpjevao prekrasne pjesme „Nevoljnika“* i „Ivana Husa“, koju je potonju pjesmu posebnom veoma značajnom poslanicom, u kojoj prekrasno riše dobre slavenske susjede Niemce, „u znak slavenske uzajemnosti i ljubavi“ posvetio glasovitomu P. I. *Šafaříku* u Pragu. Ova se je pjesma izgubila, te

* Prevedena na str. 57. ove knjige.

od nje nemamo nego dva mala odlomka, ali je, sudeći po njima, ta pjesma spadala medju ljepše, te je Ševčenko, kako sam tvrdi, radi nje proučio sva vrela o Husu i o Husitih, i o njoj se savjetovao sa svimi Česi, koji su tada živjeli oko Kijeva i u Kijevu, da ne bi što u etnografiji ili topografiji pogriešio. God. 1846. putovao je Taras širom ciele Ukrajine sa svojim prijateljem arheologom Čužbinskim i risao sve, što je našao znamenita; a u siečnju god. 1847. prisustvovao je svatbi svoga prijatelja i književnoga druga P. A. Kuliša sa Aleksandrom Mihajlovnom Bjelozerskom, koja je bila velika štovateljica Ševčenkove vile, te je pjesniku već prije bila ponudila sredstva, a da on nije ni znao za njezino ime, da na tri godine putuje u Italiju. O toj svatbi pripovieda sam Kuliš: „Ševčenko je svatbu nepoznate štovateljice svoga genija prometnuo u pravu narodnu operu: novi talenat pjesnikov proslavio se one večeri. On je bio možda najbolji pjevač narodnih pjesama u Ukrajini. Ništa slična nisam ja u cieloj Ukrajini ni u glavnijih mjestih čuo.“

Putujući Ševčenko po Ukrajini, on je uz svoje risanje i pjesnikovanje svagdje zalazio medju narod, te ga je upućivao na dobar i valjan život, a imućnike i vlastelu svagdje nagovarao, da budu čovječni prema svojim podanikom; on je bio pravi blagovjestnik mira i medjusobne ljubavi, te je svagdje prikoravao nepravdu i zla djela. Ševčenko nije nikada zaboravio svoga podrietla, pak je zato bio pun ljubavi spram nevoljnom puku, te ga je zagovarao napose kod onih, koji su se i na *njemu* u njegovoj mladosti sa toliko zla i nepravde ogriešili. Sve njegove pjesme, kojih je u ovo vrieme poveći broj izpjevao, odjekivale su mogućnikom jednim odzivom: oslobodite narod od nevoljničtva i budite pravedni

gospodari! Taras Ševčenko je uslied toga svagdje, gdje je bilo braniti istinu i pravicu, ulagao svoju rieč, te nam liepu crticu iz ovoga vremena pripovieda Čužbinski iz Prilukâ. Kad su bili tamo, jednoga dana stane gorjeti uboga drvenjara nekoga židova; njegovi jednovjernici pomagali su mu gasiti vatru, a kršćani prekrižili ruke, pak nisu marili za taj požar. Ševčenko je nastojao, da se židovu spase ono malo, što je imao, i pošto je bila vatra pogašena, pozvao je kršćane, te ih oštro prikorio i spočitavao im njihovo nekršćansko postupanje, jer tobože: gori židov! Premda Ševčenko radi osobitoga položaja židova u Ukrajini ovomu plemenu nikada nije bio velik prijatelj, to je on kršćanom u Prilukah ipak vatrenom riečju dokazivao, „da nam je svaki čovjek, koji je u biedi i nevolji, pa ma kojega plemena i vjere bio, brat i iskrnji!“ Ovako radeći i djelujući Ševčenko po Ukrajini: činom, govorom, kistom i pjesmom žigošući svaku nepravdu, uz premnoge prijatelje i poštovatelje pribavio si je i veoma mnogo protivnika i neprijatelja, koji su samo vrebali, da ga mogu s kojega mu drago nedjela obiediti i tako iz Ukrajine ukloniti. I tomu nisu trebali velike muke; jer su njegove i starije i novije pjesme kolale od ruke do ruke po čitavoj Ukrajini u prepisih, a u njih je bilo koješta, što se je dalo na razni način tumačiti. U ovo vrieme (početkom god. 1847.) zadesi jednoga od Tarasovih dobrih prijatelja, po imenu grofa Jakova Balmena, te je radi svoga slobodoumja bio iz Ukrajine prognan u Kavkaz i tamo kao prosti vojnik uvršten u vojsku. Ovaj čin ojedi Ševčenka neizmjerno, te je rad toga izpjevao pjesmu pod naslovom „Kavkaz“, gdje oštro žigoše samovolju i nasilje. Ovu pjesmu čitao je Ševčenko u krugu svojih prijatelja, — ali ona dodje naskoro i u nepozvane

ruke, te se je rad ove i drugih njegovih pjesama, koje su kolale po Ukrajini, a i radi njegova sveobćega djelovanja medju Malorusi, na jednom silna oluja nadvila nad njegovu glavu. Prijatelji njegovi su to doznali, te su mu savjetovali, da pobjegne u inozemstvo, ali on ne htjede, nego, pošto je pred koje vrieme posredovanjem sestre ministra prosvjete grofa Uvarova bio imenovan učiteljem risanja na kijevskom sveučilištu, htjede u Kijev, nu čim stupi u Černigori u parobrod, uapsi ga (prvih dana travnja god. 1847.) iznenada neki policajni činovnik, pošto su već koji dan prije u Kijevu uapsili i Ševčenkova druga i prijatelja Nik. *Kostomarova* i odveli ga u Petrograd. Ševčenko primi svoje uapšenje posve mirno, i kad je neki vojnički častnik, koji se je desio na parobrodu i bio veliki poštovatelj pjesnikov, htio u vodu baciti Ševčenkovu putnu torbu, jer se je bojao, da u njoj ima zabranjenih pjesama, ne dopusti to pjesnik, već reče: „Ne treba; neka samo uzmu!"

U Kijevu, kamo je bio odpraćen, zatvore Ševčenka u prosti zatvor, i odpreme ga za koji dan u Petrograd. U Petrogradu bi Tarasova odsuda brzo gotova, akoprem se za nj zauzeše mnog uplivni i odlični prijatelji, a medju ostalimi napose kneginja Repnin, po svom bratu ministru grofu Uvarovu. Ali kneginji odgovori glava žandarmerije grof Orlov službeno, „da se ona ne mieša u te poslove, i da ne dopisuje s *prostim vojnikom* Ševčenkom, jer da će inače i s njom morati strogo po zakonu postupati." Već koncem mjeseca svibnja bio je Ševčenko kao prosti vojnik odpraćen u Orenburg (na Uralu) sa strogom zabranom, da ne smije tamo ni *risati* ni *pisati*, i pošto se je u gradu Orenburgu predstavio vojničkomu glavaru Obru-

čevu, bi u jeseni god. 1847. poslan u pograničnu tvrdjavu — izmedju Azije i Europe — Orskaju, gdje si je samo mitom podčinjenih častnika donekle olakotio život, ali mu je za to ipak bilo živjeti u jednoj kazemati sa „žigosanimi" zločinci.

U početku god. 1848. polazila je znanstvena ekspedicija kroz Orenburg na aralsko more. Glava ove ekspedicija A. P. Butakov, doznav za Ševčenka, umoli vojnoga zapovjednika Obručeva, da dozvoli Ševčenku, da se kao risač priključi ovoj ekspediciji. To bi dozvoljeno, i pjesnik ode pješke na aralsko more i provede tamo do jeseni god. 1849., a kad se je povratio u Orenburg, preporučio ga je Butakov generalu Obručevu, te su sada oba zajedno nastojali, da Ševčenko radi zasluga, koje je imao za ovu znanstvenu ekspediciju, postane vojnim podčastnikom, što bi ujedno bilo značilo, da se njegovo prognanstvo približuje kraju. Ali i Obručev i Butakov padnu radi preporuke Ševčenka u Petrogradu u nemilost, i oba dobiju „službeni ukor", a uslied denuncijacije nekoga podčastnika, koga Ševčenko nije hotio dulje mititi, „da on u prkos naročitoj zabrani snima lica pače i službenih i visoko postavljenih osoba," bude naskoro položaj pjesnikov još jadniji nego dosele, i general Obručev dobi radi Ševčenka po drugi put „službeni ukor", te ga je morao odpremiti u tvrdjavu Novo-Petrovsku, gdje je bilo zapovjedniku tvrdjave naročito naloženo, „da Taras Grigorević ne smije risati." To je bilo god. 1850.

U tvrdjavi Novo-Petrovskoj probavio je Ševčenko punih šest godina. S nastupom (god. 1854.) cara Aleksandra II. na priestolje bude i po pjesnika bolje, te njegovi prijatelji u Petrogradu stadoše sada nastojati iz svih sila, da ga izbave iz tužna pro-

gnanstva. U tom je, ponukanjem poznate nam već kneginje Repninove, napose prednjačila plemenita grofinja Anastasija Ivanovna Tolstojeva, te se je već god. 1855. očekivalo Ševčenkovo pomilovanje. Ali to se zategnu, te je prvu viest o pomilovanju pjesnik primio istom 1. siečnja god. 1857., a 21. srpnja iste godine bude o tom službeno obaviešten. Početkom kolovoza ode Ševčenko iz tvrdjave Novo-Petrovske, te u rujnu stigne u Nižnjij Novgorod, gdje bi opet neko vrieme pridržan, jer se je pokazalo, da nije još posve pomilovan, te da ne smije u glavne gradove i da i nadalje ostaje pod policajnom pazkom. Napokon, mjeseca ožujka god. 1858., stigne Ševčenko u krug svojih prijatelja u Petrograd, te dobi mjesto i stan u akademiji umjetnosti.

Desetgodišnje žalostno prognanstvo, vojnička služba prosta vojnika, pomanjkanje svakoga obćenja sa svietom, sve je to moralo ostaviti posljedica na duhu pjesnika — mučenika Ševčenka. Ivan S. Turgenjev upoznao se je sa Ševčenkom iza njegova povratka iz prognanstva, te medju ostalim piše o tadanjem njegovom duševnom stanju sliedeće: „Pravi pjesnički elemenat probudjivao se je sada u njemu riedko; on je proizvadjao utisak razjadjena, izmučena i satrvena čovjeka, s obiljem gorčine na dnu duše, težko pristupne tudjemu oku, i s časovitimi probljesci dobrodušja i pojavi veselja. Sada su se u njemu češće počela pojavljivati nagnuća k ćudačtvu i piću. Posljednjih godina svoga života, krećući se u odabranom krugu književnika, čitajući ruske listove i naprežući sve sile, da nadomjesti izgubljeno vrieme, njemu je pošlo za rukom shvatiti nove ideje; ali je ipak nedostataka u njegovoj naobrazbi bilo još vrlo mnogo. Uz to je i njegov veliki tvorni talenat sada očito

počeo malaksati. Taras je to ćutio, ali se je od straha pred otvarajućom se propašću hotio odvrnuti i uvjeriti sama sebe, da nema onoga, što mu je prietilo.... Pjesme, što ih je u posljednje vrieme čitao u Petrogradu — nastavlja I. S. Turgenjev, — bile su mnogo slabije od onih ognjenih proizvoda, što ih je nekoč čitao u Kijevu.“

Godine 1859. podje Taras, željan svoga zavičaja, u svoje rodno selo u Ukrajini, gdje je još većinu svojih rodjaka našao u životu; osobito je radostan bio sastanak pjesnika s milom mu sestrom Irinom. Ali ga je boljelo srce, gledajući svoje rodjake u kmetskome jarmu, kojega je on svu težinu iznio na svojih plećih. A toj nevolji nije mogao pomoći, pače ni materijalno, jerbo je, i sâm siromah, odlazeći jedva mogao ljubljenoj sestri Irini ostaviti *jedan rubalj*. Iz rodnoga sela otišao je u Korsun k bratu svomu V. G. Ševčenku; i tuj su oni zajedno tražili mjestance, udobno i liepo, gdje bi se Ševčenko mogao naseliti za uviek. Polovicom srpnja g. 1859. pošao je k nekomu prijatelju u Mežiriečje, mjestance čerkaskoga okružja, kijevske gubernije. Tuj ga i opet uapsiše, na denuncijaciju nekih Poljaka, koji ga obiediše velikim slobodoumljem, i odvedoše ga u zatvor u Kijev. Tamo ostade dva mjeseca, dok nije dobrotom general-guvernera kneza Vasiljčikova bio oslobodjen, te se je napokon povratio u Petrograd 7. rujna 1859.

U Petrogradu zaokupila ga njegova davna misao, da nadje skromnu drugaricu, s kojom bi mogao sprovesti ostatak svoga života. Pošto ga je već jednom odbila neka glumica u Nižnjem Novgorodu, hotio je sada oženiti djevojku iz prostoga puka. I tu je pomislio na služavku svoga brata Vartolomeja Grigorevića, neku Haritu. Nu ni ona ga nije

htjela, a brat mu je pisao, samo da ga ne uvriedi, da ona nije za njega. To su mu medjutim govorili i drugi; ali on im je odvraćao: „Ja sam i po tielu i po duhu sin i rodjeni brat našega nesretnoga puka, pa kako bi se mogao izjednačiti s gospodskom krvlju? Pa i što bi razmažena gospodjica radila u mojoj seljačkoj kući?" Kad nije mogao oženiti Haritu, mislio je uzeti neku Glikeriju, svoju zemljakinju, koja je služila u Petrogradu. Ali lakoumna, neizobražena i mlada djevojka nije mogla pojmiti Ševčenka. On je brzo uvidio, da je ona vjetrenjasta, da ljubi nakit, zabave i novac, — i posao se razvrgao. Kad se nije mogao oženiti ni u Korsunu ni u Petrogradu, pisao je svomu staromu prijatelju F. T. u Poltavu, da mu nadje „crnokosu Poltavku djevojku" . . .

Uz misao o ženitbi bila mu je pod zadnje dane života glavna briga, da s pomoću svojih prijatelja iz kmetstva oslobodi svoju braću i sestre. To mu napokon i podje za rukom, ter se njegova braća i sestre oslobodiše nekoliko mjeseci prije glasovitoga ukaza cara Oslobodítelja o dokinuću nevoljničtva (19. veljače 1861.); a on je barem mogao mirno umrieti, izpunivši savjestno svoju dužnost A već se bilo našlo i mjestance Ševčenku za kućicu: na strmoj obali velikoga Dnjepra, na briegu, pod kojim su se sakrivale ribarske kolibice, a za njim se je sterala slobodna i široka stepa. Obradovani Taras Grigorević bio je već poslao i novce za zemlju, ali mu nije bilo sudjeno, da umre u svom zavičaju.

Već koncem god. 1860. bio je Ševčenko jako bolan: imao je vodenu bolest. U siečnju 1861. pisao je prijateljem vrlo jadovna pisma, a u veljači bila se je bolest već silno razvila. Umro je 28. veljače, u pet sati u jutro. Još u proljeće iste godine

prenieli su njegovo tielo iz Petrogradu u Ukrajinu, gdje je, prema njegovoj želji, izrečenoj u jednoj pjesmi („Zapovit") već god. 1846., sahranjeno na visokoj obali Dnjepra, blizu Kanjeva.

* * *

O pjesniku Tarasu Ševčenku pisano je razmjerno veoma mnogo.* Jedni su ga dizali i uzvisivali, drugi kudili, što su znali i mogli, i napose ruski kritici podmitali su njegovom književnom djelovanju sve moguće buntovničke i, obzirom na velikorusku knjigu, separatističke težnje. Nu svi ti sudije ne mogahu ipak poreći Ševčenku, da je znamenit pjesnik, dà, s neke strane i najveći slavenski pjesnik, pak oni svi i ne pomišljahu, da je Taras Ševčenko od četrdeset i šest godina svoga života dvadeset i četiri sproveo u krutom nevoljničtvu, a čitavih deset u srednjo-azijatskih stepah u prognanstvu kao prost vojnik, gdje mu je bilo zabranjeno i risati i pisati, te je u svemu samo dvanaest godina svoga života bio na slobodi, a i od tih posljednje tri četiri nemoćan i satrven od velikih pat-

* Pjesme Ševčenkove izašle su u mnogo izdanja, i to većinom pod imenom: „*Kobzar*" (Guslar), a ponajglavnija izdanja jesu: u Petrogradu god. 1840., 1861., 1867., 1883., 1884.; u Kijevu god. 1877.; u Lavovu 1866.; u Pragu 1876.; u Genfu 1875. itd. Pisali su o Ševčenku, osim mnogih članaka raznih pisaca u „Osnovi", „Ruskom slovu", „Drevn. i Nov. Rossiji", „Nar. Čtenijah" itd., još izmedju ostalih: Particki, Ogonovski, Maslov, B. *Battaglia* („Szewczenko, zycie i pisma jego." Lwów 1865.), M. K. *Čalaj* („Žiznj i proizvedenija T. G. Ševčenka." Kijev 1882.) itd. — Poveći članak o Ševčenku nalazi se takodjer u knjizi K. I. *Petrova:* „Očerki istorii ukrainskoj literaturi XIX. stoljetija." Kijev 1884. (str. 297—368), kojim se je ponajviše koristio i pisac ove crte. — Prevedene su pjesme Ševčenkove na mnoge jezike, a medju slavenskimi: na velikoruski, poljski, češki, srbski (u Novakovićevoj „Vili" 1868.) itd.

nja u prognanstvu. A što se tiče njegova separatizma obzirom na velikorusku književnost, osim svjedočanstva P. A. Kuliša, koje več navedosmo, najbolji je svjedok o istoj stvari Ivan S. Turgenjev, kad nam pripovieda, kako je Ševčenko iza prognanstva „smišljao stvoriti nešto nova, što još nije bilo, i što je samo njemu možno, a naročito pjesmu na takovom jeziku, koji bi jednako razumjeli i Rus i Malorus: on je dapače i započeo tu pjesmu“... Nu u ovom pogledu doniela je tek ova godina presjajnu zadovoljštinu pjesniku Ševčenku, jer su iza dvadeset i šest godina poslije smrti pjesnikove koncem g. 1887. u Kijevu u knjizi od više od sedam stotina stranica u osmini izašli sakupljeni i dosele nepoznati pjesnički proizvodi Tarasa Ševčenka na *velikoruskom* jeziku. Danas u Rusiji najuvaženiji književni kritik A. *Pipin* piše („Viestnik Evropi“, mart 1888.) ob ovom nenadanom pojavu sliedeće:

„Knjiga novih, prije neizdanih spisa Ševčenkovih na ruskom jeziku, sačinjava književni fakat, u raznom pogledu vrlo zanimiv. Slava Ševčenka utemeljena je njegovimi proizvodi, napisanimi maloruskim jezikom; u ruskoj literaturi bio je on poznat samo u prevodih više ili manje dobrih; a sada nam se on predstavlja kano *ruski pisac*. Do posljednjega vremena bio je on s te strane nepoznat večini pače i samih njegovih najvatrenijih štovatelja: ono malo, što je bio izdao u ruskom jeziku, bilo je zatomljeno njegovom glavnom slavom, pjesmami maloruskimi; a sada se pokazuje, da je on još *mnogo pisao i ruski*, i to u ranije doba svojega književnoga rada, i u vrieme prognanstva, i poslije povratka u Petrograd i u rodni kraj. Kao pisac ruski, Ševčenko se prvi put javlja pred nama u jasnih crtah; tuj su dvie pomanje pjesme, još iz mlade mu dobe,

ali veću čest knjige sačinjavaju crtice i pripoviesti, koje će zauzeti *osebujno mjesto u historiji naše realne književnosti*. Pojav tih proizvoda bit će, bez sumnje, primljen iskrenim veseljem obiju „književnosti drugarica“, ali ne bez žalostne misli njihovih uslova, radi kojih mi istom sada, koncem osamdesetih godina, upoznajemo proizvode spisatelja, koji imade najslavnije ime u svoj maloruskoj književnosti, proizvode, koje je on napisao još u početku četrdesetih ili koncem petdesetih godina, dakle prije trideset ili četrdeset godina, — ne spominjuć ni one okolnosti, da su sva dosele izašla izdanja njegovih maloruskih djela bila nepodpuna. Uslied toga, da prosudimo valjano onodobnu književnost manjkao nam je dosele jedan važan fakat; — on se je pojavio sada, kad već onodobni narodni život, koji je taj fakat stvorio, pripada povjesti; propale su nam bez upliva one pjesničke slike, oni izrazi čuvstva znamenitoga pisca, pošto mnogo iz onoga života, koji se tamo opisuje, sad već spada prošlosti, te je nastao nov život. Ipak su ovi proizvodi i danas vanredno zanimivi, te nam služe kao važni izvori za našu nedavnu prošlost, i kao poučno razjašnjenje naše sadašnjosti.“

A govoreći Al. Pipin o velikom protivničtvu, koji je poezija Ševčenka imala podnieti od odličnih ruskih pisaca, umno primjećuje, da je to bilo u vrieme, kad se je u Rusiji prisizalo na Hegela i Schellinga, na Shakespeara, Byrona, Goethea itd., — te je sve, što se nije ravnalo po nazorih ovih velikana, bilo prezreno i odsudjeno. Istina, veli nadalje, da se je i ruskoj književnosti priznavalo, da ju treba osloniti na narodni temelj, da treba izučavati narod i duh narodnoga života, poslušnuti glas naroda o njegovih potrebah, . . . ali

se je mjerilo sa dvie mjere, pak što je za jedan — ruski — narod bilo nuždno, prekrasno i uzvišeno, to se je kratilo drugomu — maloruskomu. „Unatoč te protivštine, maloruska knjiga je stvorila u osobi Ševčenka — u četrdesetih godinah — u velikoj mjeri darovita pjesnika, toli osebujna i silna u svojoj vrsti, da bi njemu slična uzalud tražili u svoj slavenskoj književnosti.“ Nastavljajući Pipin i govoreći, kako je vrlo malo pjesnika, koji su pjevali kao i sam narod, veli da je „najbolji izraz toga pjesničtva, toga osobitoga tipa ruske narodnosti, s originalnimi crtami njezine prošlosti i sadašnjosti, bio Ševčenko; odatle i njegova neobična slava po svem širokom kraju, koji zauzimlje južno-rusko pleme.“

„U glavnom, Ševčenko je bio i ostaje najveći i najdarovitiji pjesnik maloruskoga plemena, — toli originalan, da bi mu u pogledu njegova rada jedva mogli naći premca, da opetujemo, u svoj slavenskoj književnosti; uzrok je u tom, što je Ševćenko za čudo znao spojiti čisto narodne osjećaje i slobodni narodni govor s uzvišenim idealizmom, koji je obično riedko spojen s ovimi svojstvi, jer u obće gotovo uviek prevršuju narodna čuvstva, a po tomu i narodne pjesme. Tako zvani narodni pjesnici, ili pjesnici, koji su slični narodnim, obično ili oponašaju narodni predmet u bolje obradjenoj književnoj formi (kao što su, na primjer, pripoviesti i balade Žukovskoga i Puškina), ili u formu narodnoga oblika unose subjektivne misli, koje već nisu pristupne narodnom pojimanju (kao u pjesmah Kolcova), ili se koriste narodnimi predmeti slobodno, za novije književne ciljeve, koji su narodu podpuno nepoznati (kao u pripoviestih grofa Tolstoja), ili govore o narodu i rišu nacrte njegova života ne za samoga njega, nego za obično obćinstvo književno, pa se koriste samo materijalom narodnoga jezika i života (kao u pjesmah Nekrasova) itd ; samo u riedkih slučajevih, kao na primjer u nekojih pjesmah Puškinovih, u „Pjesmi o kupcu Kalašnikovu“ od Lermontova i drugih, pjesniku većega naravnoga dara pošlo je za rukom, da shvati čisto narodno mišljenje i da mu dade čisto narodan oblik. Jednom riečju: sjediniti se, sliti se sa narodnopjesničkim duhom mogli su se samo genijalni, ili vrlo nadareni duhovi. A kod Ševčenka je sve to njegovo *najobičnije svojstvo*.“

* * *

U ovoj sbirci na hrvatski prevedenih Ševčenkovih pjesničkih pripoviesti imade ih u svemu *osam*. Ne može se reći, da su ovdje *sve* najljepše Ševčenkove pripoviesti, jer ih ima još, koje se broje medju najljepše, ali iz razloga, koji je i sam pjesnik, pišući jednom svomu prijatelju G. S. Tarnovskomu i šaljući mu neke svoje pjesme, o nekih pjesmah izrazio riečima: „da ne davajte čitat svoim divčatam!“ izostale su i u ovoj sbirci. Za prvih šest ovdje prevedenih pripoviesti ne treba tumača, sedmoj, „Neofitom“, treba možda primjetiti, da je ona u ovu sbirku uvrštena i radi toga, da se vidi, kako je veliki pjesnik znao obraditi i predmet tudji, — našemu vremenu toliko daleki. Kod ove pripoviesti, tko da se ne sjeti one divne slike Henrika *Siemiradzkoga*, poznate pod imenom „Neronove baklje“, kojom se je takodjer slavenski kist toliko proslavio.

Osmoj pripoviesti, „Hajdamakom“, trebalo je tumača, pak je i dodan; a možda treba ovdje predusresti i neke prigovore, koji bi se u dobroj nakani mogli komu nametnuti, što se je prevela ova pjesma, i u tolikom obsegu, u kojoj je toliko kr-

vavih prizora, a naročito onaj, gdje Honta ni svoju vlastitu djecu ne poštedi, nego i nju žrtvuje biesnom vjerskom fanatizmu svojih drugova. Prvi je bio ruski književni kritik N. Bjelinski, koji je ovu pjesmu odsudio, te pjesniku prigovorio s estetskih razloga i potvorio ga glede sadržaja, kao da odobrava one grozne čine svojih zemljaka, da njeti medjusobnu narodnu i vjersku mržnju. Za Bjelinskim poveli su se i drugi kritici, te su odsudili ovu doista krvavu, ali ujedno i zanosnu pjesmu maloruskoga patriotičkoga pjesnika, dok se nisu u novije vrieme, kad je nestalo, kako veli Pipin, Bjelinskove *antipatije* proti maloruskoj knjizi, i ovoj pjesmi uz neke estetske mane priznale i vanredne pjesničke ljepote. A što se tiče krvavih prizora u „Hajdamacih", to se oni ne mogu zaniekati, ali odgovaraju i povjestnoj istini, i ako se triezno sudi, doprinašaju više medjusobnoj plemenskoj ljubavi i poštovanju, nego da se prošli krvavi dogodjaji izkite liepimi riečmi i da se kojekakvimi pjesničkimi nakiti sakrije njihova prava slika.

Ima u „Hajdamacih", vele branitelji ove pjesme, dosta pogrešaka u pojedinostih. Smrt je crkvenjaka, na primjer, dogadjaj, koji se je u istinu dogodio; ali je to bilo drugačije Opisana nedjela u „Hajdamacih" traju skoro čitavu godinu, a u istinu su trajala jedva dva mjeseca. Nu za to su u toj pjesmi vierno shvaćeni i opisani svi doista tragični dogodjaji južnoruskoga kraja u drugoj polovici osamnaestoga vieka. „Narodom, dokopavšim se izvjestnih nazora i ideala, — kaže V. B Antonović doslovno, — vladala je mala skupina plemića, tudja mu i po idealih, i po gospodarskih potreboćah. Posredujuća skupina bili su židovi. I tako su u jednome kraju bile tri skupine, koje su sve bile jedna drugoj tudje. Po obćem historičkom zakonu, ne gledajući na raznoličnost probitaka, takove odieljene skupine mogu polučiti uzajamno poštovanje, stanoviti „modus vivendi"; ali je to moguće samo onda, kad gospodujuća skupina vlada umom, kad znade, da sa samom eksploatacijom ne će daleko doći, pa je pripravna dati nekoje ustupke. Poljska šljahta (plemstvo) nije vladala tim načinom; još su manje bili tomu sposobni židovi. A napokon su se polučili žalostni odnošaji, koji su se razriešili tragedijom u drugoj polovici osamnaestoga vieka. Pjesnik je prekrasno shvatio položaj tih skupina u ono vrieme, i opisao odnošaj kmetova prema židovom i plemstvu, i odnošaj plemstva prema židovom i razkolnikom, i izveo pravi tip židova u njegovom odnošaju prema plemstvu i kozakom. Plemstvo je u pjesmi opisano kano svesilni stališ, koji ne umije ograničiti svoje vlasti, nego je svojevoljno i ne uvažuje nikoga. Mi vidimo rpu konfederata, kako love židova, kako mu se rugaju, pa provaljuju u kuću poštena čovjeka — crkvenjaka, da ga ubiju i okradu. Plemići su opisani kao ljudi, koji ne uvažuju nikoga, koji ne dopuštaju, da se i najmanje odstupi od već jednom poprimljena sustava. Drugu skupinu sastavljaju židovi. Oni se klanjaju plemstvu, ali ga preziru s podpunim uvjerenjem, da su oni pametniji. Imamo u pjesmi i kmetskih tipa, tipa ljudi, koji nemaju prosvjetlenja, ali ćute svoju pravicu, ter ih je dugotrajno ugnjetavanje dovelo do razjarenosti, koja se pokazuje nečovječnom zlobom. Kmetski tip najljepše je opisan, jerbo je on pjesniku bio srodan i jerbo je na njegovoj strani potlačena pravica. Uz tipe Željeznjaka i Honte, koji pokazuje skrajnju požrtvovnost u prizoru, gdje ubija svoje sinove radi obćega dobra, u ostalom krivo shvaćena, sretamo i naravnije ličnosti, na primjer sve-

ćenika, koji svjestnim govorom posvećuje narodnu pravicu. Pjesniku su prigovarali, da je očito odobravao one strahote, koje je opisao. Dva put nalazimo, gdje se prekida pjesma, i usred pripoviesti čitamo ganutljive lirske strofe o tom, kako bi se moglo uživati u onom blagodatnom kraju, kad to po svih odnošajih ne bi bila prava nemogućnost. Dva put se tako izrazuje pjesnik, i nije moguće, da se s njime ne složimo."

A što se tiče prigovora, da je Ševčenko u „Hajdamacih" njetio plemensku mržnju izmedju Poljaka i Rusa, to je on tu ničim neopravdanu i neosnovanu tvrdnju oprovrgao svojom velikom slavenskom i plemenskom ljubavlju, koja mu, da izmedju mnogih primjera samo jedan navedemo, — u njegovoj netom izdanoj ruskoj pripoviesti „Nikica Hajdaj" sliedeće bolne vapaje vabi iz grudi: „Slaveni, nesretni Slaveni! Toliko mnogo i toliko lakoumno proliveno je vaše krvi vašimi medjusobnimi klanji. Je li vam sudjeno, da uviek budete igralištem tudjinaca? Hoće li nadoći čas odkupljenja? Hoće li se iz vaše sredine javiti mudri vodja, da pogasi plamen razdora, i da ljubavju i bratstvom ujedini najsilnije pleme!" A oprovrgao ju je i samom pjesmom „Hajdamaci", kad u predgovoru medju ostalim razlaže i povod ovoj pjesmi, veleći da ju je izpjevao: „neka vide sinci i unuci, kako su im griešili otci, neka se s nova bratime . . . neka žitom i pšenicom, kano zlatom prekrivena, nepromienjena ostane na vieke od mora do mora slavenska zemlja!"

I još jedan prigovor, koji je ovdje vriedno spomenuti, imala je u obće podnieti poezija Ševčenkova, i napose pjesnička pripoviest „Hajdamaci", te je taj prigovor segao i preko granica Rusije i ticao se i

čitave ukrajinske književnosti devetnaestoga stoljeća, „da je ista naime samo plač za prošlošću Ukrajine", da su „Hajdamaci" puka apoteoza te prošlosti, dotično kozačtva. Mjerodavni Al. Pipin odgovara na to, napose glede Ševčenkove poezije, da mu se to za neke njegove prve pjesme možda i može predbaciti, nu pošto se je pjesnik upoznao s povješću svoga zavičaja, on se se je „razočarao glede hetmanštine" i savjetovao svojim zemljakom, da čim bolje proučavaju povjest, koja će ih uvjeriti, da je pravim uzrokom svih sadanjih političkih nevolja njihovoga kraja bila upravo ta „kozačka starina", koja je išla za osobnimi ciljevi, zaboraviv na probitke nevoljnoga puka. Ševčenko je proti plemićkim predanjem hetmanstva postavio ideju oslobodjenja svih nevoljnika, i zahtievao, da se narod podigne iz neznanja i oslobodi robstva. Sam rodjen u nevoljničtvu, imao je pretoplo srce za sve jade svojih suplemenika; on je shvaćao sve nevolje svoga puka, pak mu je za to i pjesma živ odziv i izraz patnje i biede ukrajinskoga naroda. On je kao pjesnik kao nitko drugi znao pogoditi pravu pjesničku žicu svoga naroda; on misli, on ćuti i pjeva upravo kano običan seljak. I u tom je nenadkriljiv, pak za to pravo veli N. I. Kostomarov: „Pjesme Ševčenkove, to su pjesme svega puka, to su pjesme, koje bi puk morao sam pjevati, kad bi neprestance pjevao po uzoru svojih prvih pjesama, ili bolje rekuć: to su pjesme, koje je puk u istinu zapjevao na usta svoga odabranika, svoga pravoga vodje. Pjesnik, kao što je Ševčenko, ne riše samo pučki život, ne pjeva samo djela i čuvstva svoga puka, — on je pučki vodja, uzkrisitelj k novomu životu, on je pravi prorok!" . . .

PJESNIČKE PRIPOVIESTI

TARASA ŠEVČENKA.

Začarana.

Šumom šumi Dnjepar silni,
Srdit vjetar granje kosi,
Stare vrbe k zemlji svija,
Gorom žuto lišće nosi.
Bliedi mjesec u taj časak
Zà oblaci gdje god sine,
Kano čun na sinjem moru,
Sad se javi, sad umine.
Jošter nisu treći pietli
Zapjevali zorom ranom;
Samo ćuk je kadkad ćukn'o,
Samo jasen škripn'o granom.

Takvom noću izpod gore,
Blizu toga luga,
Nešto trepti povrh vode,
Nešto biela luta.
Možda je rusalka* pošla
Svoju majku tražit,
Ili možda mlada moma
Svoga dragog ljubit.
To rusalka tud ne bludi,

* Vila povodkinja.

Već to dieva hoda;
Sama ne zna, začarana,
Što da mlada radi.
Vračara začarala ju,
Da tek manje strada,
Da se jošter o pô noći
Svome dragom nada,
Svom kozaku mladjanomu,
Što je u boj poš'o;
Obećao vratiti se,
Ali nije doš'o.
Nisu svilom pokrile se
Kozačke mu oči,
Nisu bielo lice prale
Djevojačke suze:
Orao je izkljuvao
Njemu oči crne,
Bielo tielo izjeli su
Oni mrki vuci.
Zalud njega svaku nojcu
Dieva očekiva,
Ne vraća se crnoòki,
Da ju mlad cjeliva;
On joj više nikad ne će
Mile rieči reći:
Ne će s njom u bračni krevet,
Nego u grob leći!

Takva joj je sudba . . . O moj Bože mili!
Zašto li ju mladu tako karaš ti?
Za to zar, što tol zavòlila je vjerno
Kozačke mu oči? . . . Oj oprosti njoj!
Kog da jadna ljubi? Otca, majke nema,
Sama je, kô ptica, na tom svietu još.
Ti joj poš'lji sreću, — još je toli mlada, —

Jerbo tudji ljudi ne će dat joj nje.
Je l' golubka kriva, što svog drûga ljubi,
Ili golub, što ga sokol ubija?
Ona tiho tuži, bielim svietom kruži,
Lieta, pa ga traži, misli: gdje je on?
Uboga golubka lieta povisoko,
Podje k milom Bogu, da ga zapita.
Kog da pita moma, žalostna sirota,
Tko da njojzi kaže, tko da to i zna,
Gdje joj dragi noći: da l' u tamnom gaju,
Il na bistroj vodi konja napaja?
Il se možda s drugom miluje i ljubi,
A nju, ubogarku, već zaboravlja?
Oj, da barem ima sokolova krila,
Zà sinjim bi morem dragog tražila;
Ljubila bi živa, ubila bi kriva,
A do mrtvoga bi u grob polegla.
Ne zna srce toga, da i ljubav dieli,
Ništa se za takav život ne brine.
O moj mili Bože, to je tvoja volja,
To je naša sudba, naša nevolja! . . .

Ide moma, sve je tiho,
Samo Dnjepar šumom šumi;
Vjetar magle razagnao,
Pa je tad na počin pao.
Bliedi mjesec s neba sjaje,
I nad vodom i nad gajem,
Cielim svietom sve je mirno;
Al iz Dnjèpra izplivala
Nekrštena djeca mala.
„Hajd'mo igrat," zakliktala,
„Eno sunca!" (Skroz su gola,
Vlas im duga, jer su dieve.)

— Jeste l' sve već? pita mati,
Hajd'mo malko večerati. —
„Poigrajmo, poigrajmo,
Našu pjesmu zapjevajmo:
Uh! uh!
Začarani duh, duh!
Mene mati porodila,
Nekrštenu izložila!*
Oj mjeseče,
Oj ti golube!
Hodi k nama večerati;
Kod nas je u šašu kozak,
U tom šašu i u trski,
Prsten mu je još na ruki;
Mladjahan je, crne kose,
Našle smo ga u dolini.
Svietli samo na to polje,
Da igramo mi do volje,
Dok vještice još lietaju,
Dok još pievci ne pjevaju,
Svietli nama!... Što to hodi,
Gle, pod vrbom što se zgodi!
Uh! uh!
Začarani duh, duh!
Mene mati porodila,
Nekrštenu izložila!"...

Dječica se nasmijala,
Od vike se gaj zanjih'o;
Djeca lete kano biesna,
Pa i opet — sve je tiho...
Umukla su djeca mala,
Pa još samo motre,

* Ruski puk vjeruje, da ona djeca, koja umru bez krštenja, postaju rusalkami.

Gdje se nešto povrh vode
Na tu vrbu penje.
To je dieva, što je u snu
Bludila po gaju,
Tako je začarala ju
Vračara na svietu!
Na vrh vrbe popela se,
Vidit ju je grozno;
Pogledala na sve strane,
Pa je dolje sašla.
A rusalke šuteć su ju
Dočekale mladu;
Uzele ju, ubogarku,
Pa ju ljubit stale.
Dugo, dugo čudile se
Njezinomu liku...
Treći pievci zapjevali,
U vodu su pošle.
Zapjevala ševa mila,
Slaveć danak rani;
Zakukala kukavica
Na zelènoj grani.
Zabiljìso slavulj mali,
Mjesec slabo sieva,
Tone krvav iza gore, —
Poljem orač pjeva.
Gaj se crni pokraj vode,
Kud su Ljesi prošli,
A nad Dnjeprom sve se plave
Mogile visòke.
Nasto šapat po dolini,
Šapće trava gusta;
A pod vrbom spava dieva
Pokraj puta pusta.
Ona nije čula, kako

Kukavica kuka;
Ne zna, da l' će dugo živit, —
Zaspala je tvrdo.

A tim časkom iz doline
Eno kozak jezdi,
Pod njim njegov konjić vrani
Jedva jošter stupa.
„Ti si, druže, malaksao,
Al ćeš se odmorit,
Već smo blizu, gdje će dieva
Vrata nam otvorit.
Možda je otvorila ih
Drugom već, ne meni!...
Brže, druže, brže, brate,
Brže doma kreni!"
Pošao je konjić vrani,
Ide, pa posrne:
Oko srca kozačkog se
Svile zmije crne.
„Eto, to je vrba stara...
Ona, Bože blagi!
Zaspala je, čekajući,
Hoće l' doći dragi!"
Saš'o s konja, k njojzi priš'o,
Malu rieč joj kaže,
Pa ju ljubi, pa ju zove,
Al mu ne pomaže.
Zašto su me razstavili
S mojom dievom plavom?
Nasmij'o se, pa je biesno
Tresn'o o dub glavom.

Idu dieve žito žeti,
Idu, svoje pjesme poju:

Kako j' mati sina mila
Na Tatare odpravila.
Idu, a pod vrbom starom
Svezan stoji konjić vrani;
Kraj njeg eno kozak mladi
Tuj uz divnu momu leži.
Podkrale se vragoljanke,
Prestrašit su mlade htjele;
Al kad vid'le, da su mrtvi, —
Pobjegle su sve u strahu.

Skupile se drûge mile,
Svoje suze taru;
Skupili se i drugari,
Kopaju im raku.
Došli popi sa psaltiri,
Jeknula su zvona,
Pa ih na to pokopali,
Kako zakon pita.
Nasuli su pokraj puta
Do dva grobna humka,
Nema nikog, da zapita:
Zašto smrt ih snadje?
Nad kozakom zasadili
Javor, bršljan bujni,
A vrh groba djevojčina
Ružičicu rujnu.
Priletava kukavica,
Da na grobu kuka;
Priletava slavulj mali,
Da svu nojcu pjeva;
Pjeva nježno i pripieva,
Dok se mjesec javi,
Dok rusalke ne izadju
Igrat se po travi.

Topola.

Vjetar vije po dolini,
Poljem travu hara,
Pa topolu pokraj puta
K zemljici obara.
Vitko granje, bujno lišće
Zašto se zeleni?
Krugom polje, kano more,
Zašto se rumeni?
Momak ide, pogleda ju,
Pa tad glavu spušta;
Čoban jutrom na brežuljku
S dudama se smiešta.
Pogleda ju — žao mu je:
Nigdje ni biline!
Sama, sama, kô sirota
U tudjini, gine!

Tko li ju je ostavio,
Da u stepi gine?
Poslušajte, sve ću reći,
Moje dieve mile!

Svog kozaka ljubila je
Divna moma mlada,
Ljubila je, nije znala,
Da će u boj poći.

Da je znala, da će poći,
Pustila ga ne bi,
Da je znala, ne bi išla
Po vodu tol' kasno,
Ne bi do pô noći bila
S ljubeznim u gaju,
Da je znala!...
Zlo je i to,
Da se napred znade,
Što će nas na svietu snaći,
Moje dieve mlade!
Svoju sudbu ne pitajte:
Srce sâmo znade,
Kog da ljubi... Neka ljubi,
Dok kog ljubit ima!
Jerbo nije odveć dugo
Vaše oko sjajno,
Jerbo nije odveć dugo
Vaše lice bajno;
Do pô dana lice svene,
Očice se sgasnu;
Ljubite se, uživajte
Svoju mladost krasnu!
Zapjevao slavulj mali
U zelènu lugu;
Zapjevao kozak mladi,
Zovuć svoju drûgu.
Pjeva, dok mu ne izadje
Crnoòka dieva,
Pa ju onda tiho pita:
„Je li blizu majka?“
Sastanu se, ogrle se,
Slavulj tiho poje;
Poljube se, razidju se,
Sretno obadvoje.

Nitko toga i ne motri,
Nitko pitat ne će:
„Gdje si bila, što radila?"
To tek ona znade.
Šalila se, ljubila se,
Srce joj se smelo:
Sve je znalo, ali nije
Ništa reći smjelo.
Mlada moma ostala je
Posred zla i čama,
Ko slavuljka bez slavulja,
Sama, posve sama.

Ne biljìše slavulj mali
U zelenu lugu;
Ne pripieva crnoòka,
Skriva svoju tugu;
Ne pripieva, kô sirota
Bielim svietom bludi!
Bez milog su otac, mati,
Kano tudji ljudi!
Bez miloga sunce svietli,
Kô da vrag se smije;
Bez milog je kô u grobu,
Samo srce bije.

Mine ljeto, mine drugo,
Al kozaka nema;
Vene dieva, kano ruža,
Nitko je ne pita:
„Zašto veneš, kćeri moja?"
Ne pita je majka,
Već za starca bogatoga
Udati ju kani.
„Podji, kćeri," kaže mati,

„Pa me ne ćeš krivit;
On je bogat, i jedinac,
S njim ćeš liepo živit!"
— Ne, ja ne ću s njim da živim,
Ne ću za njeg poći!
Radje mene, moja mamo,
U moj grob pokopaj!
Neka popi zapjevaju,
I nek drûge plaču:
Lakše ću u grobu ležat,
Nego s njime živit! —

Ne slušala stara mati
Svoju kćerku mladu,
Oj, a kćerka mukom múči
U svom težkom jadu.
K vračari je noću pošla,
Da joj pravo kaže:
Da l' će dugo još na svietu
Bez svog dragog živit?
„Oj bakice, golubice,
Srce moje, majko!
Istinu mi pravu kaži:
Gdje je sad moj dragi?
Da l' je živ i da l' me ljubi,
Il već ne zna za me?
Kaži, gdje je? Ja ću za njim
Na kraj svieta poći.
Oj bakice, golubice,
Kaži, ako znadeš!
Jer za starca moja mati
Udati me kani.
Ljubit će ga — moje suze,
Ali srce ne će;
Pošla bih se i utopit, —
Dušu ću izgubit!

Nije l' živ moj kozak dragi,
A ti daj učini:
Da se kući ne povratim...
Težko mi je, težko!
Starac čeka sa snuboci...
Daj mi sudbu kaži!"
— Dobro, kćeri! Sjedni amo,
Slušaj moje rieči:
Jer sam i ja djevovala,
Pa tvoj jad razumim;
Ali sad sam jur privikla,
Pružat pomoć ljudem.
Tvoju sudbu, kćeri moja,
Već sam jučer znala,
Već sam jučer raznog žilja
Rad toga nabrala. —

Pošla stara, pa staklenku
S police uzela:
— Evo tebi čudna lieka!
Do kladenca podji,
Dok se pievci ne oglase,
Vodicom se umij!
Popij malo ovog žilja, —
Sav će jad te proći.
Izpiv, bježi iz svih sila:
Ako tko god krikne,
Ti se nemoj ogledati,
Dok ne dodješ donde,
Gdje si nekoč praštala se
Sa kozakom svojim.
Onda stani, a kad sine
Mjesec nasred neba,
Popij jošter; ne dodje li, —
Opet piti treba.

Popiješ li prvi puta,
Još ćeš biti sama;
Drugi puta — i u stepi
Konj će se pojavit.
Ako dragi jošter živi,
To će odmah doći...
A za treći puta, kćeri,
Ne pitaj me za to!
Al se, čuješ, ne prekrsti,
Jer će sve uminut;
A sad idi, Bog ti dao
Da sve sretno prodje! —

Vračari je moma rekla;
„S Bogom, bako draga!"
Pa je pošla: „Bi, il ne bi?
Baš se vraćat ne ću!"
Umila se, napila se,
Sve joj posta tmurno,
Dva put, tri put, — pa je tada
Zapjevala burno:

„Plivaj, plivaj, moj labude,
Po tom sinjem moru;
Rasti, rasti, oj topolo,
Gore k nebu plavom!
Rasti tanka i visòka
Do nebesa samih,
Pitaj Boga, hoću l' ikad
Dočekati dragog?
Rasti, rasti, pogledji mi
Preko sinjeg mora:
Na tom kraju moja sreća,
A na ovom — bieda.
Ondje mili crnoòki

Po polju se šeće;
A ja patim, ljeta tratim,
Što se vratit ne će.
Eto sama hoće mati,
Da me u grob strati!
Oj, a tko će tad od biede
Braniti ju znati?
Tko li će joj starost sladit,
Tko to jošter može?
Mamo moja, tugo moja!
Bože, o moj Bože!
Pogledji der, oj topolo,
Nema li ga, plači
Sve do sunca jutrošnjega,
Al ga ne ćeš naći.
Rasti, rasti, oj topolo,
Gore k nebu plavom;
Plivaj, plivaj, moj labude,
Po tom moru sinjem!"

Tu je pjesmu zapjevala
Moja dieva mila,
Pa je tada začarana
Postala — topola.
Nije kući vratila se
Nije drûga našla;
Tanka, tanka i visòka
K nebu je porasla.

Vjetar vije po dolini,
Poljem travu hara,
Pa topolu pokraj puta
K zemljici obara. —

Katarina.

I.

Ljubite se, crnke moje,
Ali ne s Moskali,
Jer su oni tudji ljudi,
Pa zlo rade s vami.
Moskal ljubi šaleći se,
Šaleći se ode
Tja u svoju Moskovštinu,
Oj, a dieva gine;
Da bar sama, nek bi bilo,
Al i mati stara,
Koja no je rodila ju,
Pogibati mora.
Srce vene pjevajući,
Kada znade, za što;
Ljudi srce ne pitaju
Nego kažu — svašta!
Ljubite se, crnke moje,
Ali ne s Moskali,
Jer su oni tudji ljudi,
Pa se šale s vami.

Ne slušala Katarina
Majčice ni otca,
Već Moskala milovala
Srdačno i žarko.

Svog kozaka milovala,
U vrt išla liepo,
Dokle nije sreću svoju
Proigrala sliepo.
Zove mati večerati,
Al kći ne će doći,
Već se šali sa Moskalom
Sve do kasne noći.
Dosta se je s dragim tako
Milovala mlada,
Dok se nije po svem selu
Viest i o tom čula.
Ali neka mrzki ljudi
Vele, što im drago,
Ona za to slabo mari,
Što o njojzi kažu.
Zle su viesti u to došle,
Vojna započela;
Nà Turke je kozak poš'o,
Ostavio Katu!
Ali ona slabo mari,
Što ju kore ljudi:
Ona samo za Moskalom
Plače pjevajući.
Obećao momak njojzi,
Ako živ se vrati,
Da će opet natrag doći:
Pa će Katarina
Poći liepo za Moskala,
Minut će ju tuga;
Oj, a dotle neka ljudi
Vele, što im drago!...
Ne šali se Katarina,
Nego suze briše,
Što već mome nà ulici

S njom ni pjevat ne će.
Ne šali se Katarina,
Nego plače ljuto,
Uzme vjedro o pol noći,
Pa na izvor grede,
Da ju ljudi ne bi vid'li;
Do kladenca dodje,
Stane sama pod jasenkom,
Stane, pjeva tužno.
Pjeva ona, pjeva mlada,
Plače pjevajući.
Povrati se, sva u sreći;
Što ju nisu vid'li.
Ne šali se Katarina,
Šalit joj se ne da, —
Već u novoj košuljici
Kroz svoj prozor gleda.
Čeka mlada Katarina...
Pol je ljeta prošlo,
Srce joj je otežčalo,
Otežčale grudi.
Nije bolna Katarina,
Ali jedva diše...
Eno već u koljevčici
Svoje diete njiše.
I već žene rugaju se
Njenoj majci biednoj,
Da će opet doć' Moskali,
Da će kod nje noćit:
„U tebe je krasna kćerka,
Ali nije sama,
Eno njiše u zapećku
Moskovskoga sina!
Da Moskala ljubi, ti si
Učila ju sama!"...

*

Bog daj, ter ih progutala
Crnog pakla tama!...

Katarino, srce moje,
Težko, težko tebi!
Kamo li ćeš u sviet poći
S tvojim malim sinom?
Tko li će te k sebi primit
Na tom božjem svietu?
Otac, mati, — tudji ljudi, —
Zlo je s njimi živit! ..

Ozdravila Katarina,
Pošla iz svog stana,
Nà ulicu pogledava,
Svoje diete njiše;
Pogledava...nema, nema...
Možda ne će doći?
Plakati bi u vrt pošla,
Al će vidjet ljudi.
Zašlo sunce. Katarina
Pò vrtu se šeće,
U naramku sina nosi,
Okom prediel motri:
— Odanle je dolazio,
Zborili smo ondje,
Oh! a ondje...sine, sine! —
Mraz joj tielom prodje.

Po svem vrtu razcvale se
Trešnje već i višnje;
U vrt je po običaju
Katarina došla.
Došla, ali ne popieva,
Kano što je prije,

Kad je mladog svog Moskala
Pjesmom k sebi zvala.
Ne popieva Katarina,
Nego sudbu kune,
A potajno zavidnice
Po volji ju grde;
Zbore rieči svakojake,
Što da jadna radi?
Kad bi dragi kod nje bio,
Znao bi zapriečit!...
Ali on je još daleko,
On ni čuti ne će,
Kako joj se vrazi smiju,
Kako ona plače.
On je možda i ubijen
Zà Dunajem tihim;
Možda u svom rodnom kraju
Drugu dragu ljubi!
Ah, ne! Nije on ubijen,
On je zdrav i živi...
Oj, a gdje bi takve oči,
Takve vlasi naš'o?
Na kraj svieta, medj' Moskali,
Na kraj sinjeg mora, —
Nigdje nema Katarine;
Ali sad je bolna!
Obrvice, oči crne
Dala joj je mati,
Al joj nije na tom svietu
Mogla sreće dati.
A bez sreće bielo lice —
Kô na pòlju cvieće:
Sunce pali, vjetar brije,
Ter ga štedit ne će.
Oh! operi bielo lice,

Suzom se razgali:
Davno su se drugim putem
Vratili Moskali!...

II.

Sjedi otac navrh stola,
Spustio je glavu,
Pa baš nikog gledat ne će,
Misli težke mîsli.
Pokraj njega stara mati
Na svom stolcu sjedi,
I sve plačuć jedva, jedva
Svojoj kćerci sbori:
„Gdje je radost, kćeri moja,
Gdje su tvoje drúge?
Gdje su tvoji djeverovi,
Svati i bojari?
Medj' Moskali, kćeri moja!
Idi ih potraži,
Al da jošter majku imaš,
Nikomu ne kaži.
Proklet bio dan i časak,
Kad si na sviet došla!
Da sam znala, bila bi te...
Usmrtila radje!..
Bila bi te zmaju dala,
Ali ne Moskalu!...
Kćeri moja, kćeri moja,
Moja ružo liepa!
Kano pticu, jagodicu,
Pazila sam tebe!...
Ali zalud... Kćeri moja,
Što ćeš sada jadna?
Idi, kćeri, idi, traži
Svekrvu u Moskvi;

Nisi mene slušat htjela,
Pa bar nju sad slušaj!
Idi, kćeri, pa ju nadji,
Nek te ona primi;
Budi sretna sa tudjinci,
Ne vraćaj se opet!
Ne vraćaj se, diete moje,
Iz dalèka kraja!...
Oh! a tko će moju glavu
Bèz tebe pokopat?
Tko će za mnom zaplakati
Kano moje diete?
Tko l' posadit na mogilu
Crvenu kalinu?
Tko će tiho spominjati
Moju griešnu dušu?
Kćeri moja, kćeri moja,
Moje diete drago!
Podji sada!" ..

Jedva, jedva
Blagoslov joj dala:
„Gospod s tobom!" ... I kô mrtva
Tada na tla pala.

Pogled'o ju otac stari:
„Što još čekaš, jadna?"
Zaplakala Katarina,
Pa je pred njeg pala:
— Oj, oprosti, otče mili,
Što sagrieših ljuto!
Oj, oprosti, moj golube,
Moj sokole dragi! —
„Neka tebi Bog oprosti,
I s njim dobri ljudi!

Moli Boga, pa tad podji,
Laglje će mi biti.“
Ustala je, proplakala,
Pa je onda pošla;
Ostale su dvie sirote —
Otac joj i mati.
U vrt pošla Katarina,
Molila se Bogu;
Uzela je šaku zemlje,
Nad krst se nadniela;
Prošaptala: — Ne ću doći!
U dalèku kraju
Tudji ljudi tudjom će me
Zemljicom zagrnut;
A moj sin će kano pokrov
Vrhu mene leći,
Pa će moju lošu sreću
Tudjim ljudem reći...
Oj, ne kazuj, moj golube,
Gdje je grob moj mali,
Da ga ne bi na tom svietu
Ljudi naći znali.
Oj, ne kazuj!... A tko kaže,
Da sam ja mu mati?
O moj Bože, tugo moja,
Gdje li ću se skriti?
Skriti ću se, diete moje,
U tu vodu hladnu;
A ti, grieh moj, ti ćeš ostat
Uboga sirota —
I bez otca!

Selom pošla;
Plače Katarina,
Maramu na glavi nosi,

A na ruci sina.
Izašla je iz svog sela,
Gledala ga malko;
Samo glavom zakimala,
Zaplakala tužno...
Stala sama, kô topola
Na širòku polju,
Poput rose prije sunca
Polile ju suze;
Kroz te suze i ne motri
Više božjeg svieta,
Samo svoga sina mazi,
Ljubi ga i plače;
A on, kano čist andjelak,
Jošter ništa ne zna,
Nego malim ručicama
Njene grudi traži.
Sjelo sunce, za dolinom
Nebo se crveni;
Utrla je suze, pošla,
Sad će nä umrieti.
Dugo o tom po svem selu
Pričala se bajka:
Ali toga nisu čuli
Otac joj ni majka.

Eto tako na tom svietu
Ljudi s ljudmi rade!
Ovog režu, onog vežu,
Onaj sam se gubi!...
Oj, a zašto? Višnji znade.
Sviet je dosta širok,
Ali ipak za sirote
Pristaništa nema.

Jednom sreća razprodala
Sve na ovom svietu,
Drugom opet ostavila
Samo raku pustu.
Gdje su oni dobri ljudi,
Što ih srce žudi,
S njimi živit, njim se divit?
Nema takvih, nema!...

Jest na svietu sreća,
Ali tko ju pozna?
Jeste i sloboda,
Ali tko ju ima?
Jest na svietu ljudî:
Srebrom, zlatom sjaju;
Oni su gospoda,
Nevolje ne znadu, —
Nevolje ni sreće!
S nuždom i sa jadom
Župan svoj oblače,
Al se plakat — srame.
Nek vam samo bude
Srebro to i zlato, —
Ja ću uzet suze,
Ja ću samo plakat;
Tugu ću utopit
Suzicama gorkim,
Nuždu ću zatoptat
Golom nogom svojom!
Ja sam vazda vesel,
Ja sam vazda bogat,
Kad se samo mogu
Pò volji radòvat!...

III.

Sove klikću, narav spava,
Zlatne zviezde sjaju,
Pokraj puta idu eno
Samo svinje travom.
Pozaspali dobri ljudi,
Smirilo što koga:
Koga sreća, koga suze, —
Sve je nojca skrila.
Sve je skrila nojca tamna,
Kano djecu mati;
Ali gdje je Katu snašla:
U kući, il vani?
Da li gdje pod oštrom slamom
Svoga sina grije,
Il u gori izpod klade
Njeg od vuka krije?
Oj, vi crne obrvice,
Nek vas nitko nema,
Kad se rad vas takva tuga
Mladim dievam sprema!
A što dalje, pitate me:
Bit će težko, težko!
Pokrit će ju piesak žuti,
Pokrit tudji ljudi;
Pokrit će ju zima ljuta...
Ako l' on ju sretne,
Hoće l' poznat Katarinu,
Hoće l' uzet sina?
Tad joj ne bi žao bilo
Puta tog i truda:
On će ju kô otac primit,
Kano brat poljubit!...

Vidjet ćemo, čuti ćemo!
Malko će počivat,
Pa će ljude pitat, da joj
Put u Moskvu kažu.
Dalek put je, braćo moja,
Ja ga dobro znadem!
I sad mi se srce lecne,
Kad se njega sjetim.
Umir'o sam i ja nekoč,
Kad sam njime iš'o!...
Pričao bi svoju tugu,
Ali tko će slušat!
Svi bi rekli: „Laže, laže!
(Makar ne u lice),
Samo za to ljuto kune,
Da nas tako vara!"...
Istina je, ljudi moji,
Čemu da vi znate,
Koliko je već pred vàmi
Suza proliveno?
Oj, ta čemu? U nas svakog
Dosta biede ima...
Pustimo ju!... Ali za to
Kresivo mi dajte,
I duhana, da se doma
Ne ljutite na me.
Jerbo kad se bieda priča,
Ona u snu dodje!
Aj, ta nek ju djavô uzme!...
Pogledat ću radje,
Gdje je moja Katarina
S Ivom svojim sada.

Zà Kijevom i za Dnjeprom,
Izpod tamna gaja,

Idu putem kočijaši,
Pjevaju Pugača.
Ide putem mlada žena,
Valjda sa proštenja;
Zašto li je nevesela,
Zašto ljuto plače?
Oj, u tankoj odjeći je,
Torba joj na plećih,
Štap u ruci, a na drùgoj
Mali sinak spava.
Srela se je s kočijaši,
Sakrila je diete;
Pitala je: — Dobri ljudi,
Gdje je put u Moskvu? —
„Ovaj vodi baš u Moskvu
Hoćeš li daleko?"
— Baš u Moskvu. Hrista radi,
Darujte me, braćo! —
Groše prima, pa sve drhće,
Težko ih je primat!
Pa i zašto?... Ali diete!
Ona mu je mati!...
Pošla putem, u Brovarah
K noćištu je stigla,
Svom je sinu za dva groša
Kupila medenjak.
Dugo, dugo nevoljnica
Pitala i išla;
Često je sa svojim sinom
Noćila pod zidom...

Gle, na što su došle one oči crne:
Da pod tudjim zidom suze lievaju!
Za to, moje dieve, gledj'te biedu ovu,
Pa Moskala nikad ljubit nemojte!

Da ne bude i vam kano Katarini!
Ne pitajte za to, za što ljudi psuju,
Zašto li joj jadnoj noćišta ne dadu.

Ne pitajte, mome mlade,
Jer ne znadu ljudi,
Već kog Bog na svietu kara,
Karaju i oni!...
Sagiblju se, kano loza,
Kuda vjetar vije.
I sirotam sunce sije,
Al ih slabo grije:
Al da mogu, i to sunce
Zastrli bi ljudi,
Da ne svietli siromakom,
Suze da ne suši.
Oj, a zašto, Bože mili,
Zašto svietom bludi?
Što je ona ljudem kriva,
Što li hoće ljudi?
Pa da plače!... Srce moje!
Ne plač', Katarino,
Ne pokazuj ljudem suza,
Do svog groba trpi!
A da lice ne pocrni
S obrvama crnim, —
Prije sunca ù šumi se
Suzicami umij.
Ne će tebe nitko vidjet,
Ne će ti se rugat;
Smirit će se srce tvoje,
Suze će ga smirit!...

Gdje li Kata bludi?
Pòd plotom je noć sprovèla,
Ustala je rano,

Pa je prema Moskvi pošla;
Ciča zima bila.
Oštra bura poljem brije,
Ide Katarina
Poderana — tugo moja! —
Ide — skoro bosa.
Ide biedna Katarina,
Jedva da je živa...
Eno idu i Moskali!
Jao!... drhće jadna.
Pošla k njima, susrela ih,
Pita: — Ej, zar nema
Moga Ive ljubeznoga? —
Kažu: „Mi ne znamo."
I po svome običaju
Smiju se i šale:
„Gledj'te babu! Gledj'te samo,
Kako je nabuhla!"
Gledala ih Katarina:
— Vidim, vi ste — ljudi!
Ne plač', sinko, tugo moja!
Bit će, što bit mora!
Poć ću dalje, svud ću poći,
Možda ću ga naći;
Predat ću te, moj golube,
Pa ću tad umrieti! —

Vjetar brije, vjetar urla
Sve to jače, jače;
Stoji Kata na poljàni,
Stoji, ljuto plače.
Napokon je i ta bura
Utihla posvema;
Plakala bi Katarina,
Al već suzâ nema.

Pogledala diete svoje
Suzom umiveno,
I crvèno, kano cvieće,
Rosom poliveno.
Smiešila se Katarina,
Smiešila se gorko:
Kano guja stisnula se
Oko srca tuga.
Pogledala oko sebe:
Svud se šuma crni,
A pod šumom, pokraj puta,
Koliba se svieti.
— Hajd'mo, sinko, mrak već pada,
Možda će nas primit;
Ne prime li — i na dvoru
Možemo prenoćit.
Vani ćemo mi prenoćit,
Ivane, moj sine!
Ali gdje ćeš ti noćivat,
Ne bude li mene?
Sa psi ćeš se, dragi sine,
Igrati na dvoru!
A psi zli su, sve će pojest, —
Al se rugat ne će,
Ne će tebe bar izsmijat!
S psi ćeš jest i piti...
Oj, ti moja biedna glavo,
Što će od nas biti?

IV.

Bura urla, vjetar brije,
Lug se trese cieli;
Silno polje, kano more,
Sve se sniegom bieli.
U to lugar izašao

Prigledati šumu;
I njemu je dosta mučno
U toj zimi hladnoj.
„Kakva li je to mećava!
Pusti šumu sada!
Hodi amo!... Što je ono?
Gle ih, do sto biesa!
Bura ih je dovitlala
Iza djela kleta.
Nićifore, gledaj samo,
Kako li su bieli!"...
— Što, Moskali? Zar Moskali? —
„Šuti, samo šuti!"
— Zar Moskali, labudovi? —
„„On je, eno gledji!""...
I potèkla Katarina,
Nigdje stala nije.
„Dobro joj je Moskovština
Pamet obuzela;
I u noći uviek samo
O Moskalih sanja!"...
Preko cielih hrpa sniega
Leti, jedva diše;
Bosa nasred puta stala,
Trla se rukavom.
A Moskali idu k njojzi.
Liepo, svi po redu.
Tugo moja, težka tugo!
Ona k njima hrli...
Napred jaše poglavica
— Ivane, moj dragi!
Srce moje poljubljeno!
Gdje si do sad bio? —
I za stremen uhvati se...
A on pogleda ju,

Pa svog konja tad obòde.
— Zašto uteć želiš?
Zar ne poznaš Katarinu,
Zar ju već ne poznaš?
Pogledji me, moj golube,
Pogledji me samo:
Ja sam tvoja Katarina!
Zašto konja bodeš? —
A on svoga konja goni,
Ko da nje i nema.
— Stani malo, moj golube,
Ja ne plačem, gledji!
Zar me, Ivo, već ne poznaš?
Pogledaj me samo:
Ja sam tvoja Katarina! —
„Dalje! S puta hajde!
Protjerajte bezumnicu!"
Ivane!... O Bože!...
Zar da i ti ostaviš me,
A priseg'o ti si! —
„Tjerajte ju! Što ste stali?"
Koga? Mene tjerat?
Zašto, kaži, moj golube?
Komu hoćeš dati
Svoju Katu, koja no je
K tebi u vrt išla?
Svoju Katu, koja no je
Rodila ti sina?...
O moj dragi, o moj brate,
Nemoj me se stidit!
Služavka ću tvoja biti,
Ti se s drugom ljubi...
Ja ću lako zaboravit,
Da te nekoč ljubljah,
Da sam sina rodila ti,

Da sam — toli jadna,
Toli jadna!... O moj Bože!
Zašto li ja ginem?
Mene pusti, zaboravi,
Ali nemoj sina!
Je l' da ne ćeš?... Srce moje,
Ne bježi od mène!
Ja ću tebi doniet sina! —
Pustila je stremen,
Pa u kuću. Vratila se,
Doniela mu sina;
Skoro golo, zaplakano
Bilo joj je diete.
— Evo ti ga, pogledji ga!
Kud si mi se skrio?
Gdje si? Gdje si?... Eto otac
Svog se sina stidi!
O moj Bože!... Diete moje!
Kud ću s tobom sada?
Oj, Moskali, golubovi,
Uzmite ga sobom!
Ne bojte se, labudovi,
Ta on je — sirota;
Uzmite ga, pa ga dajte
Vodji svom za sina.
Uzmite ga, jerbo ja ću
Ostavit ga ovdje,
Poput otca... Bog bi dao,
Da ga jad taj mine!...
Griehom tebe na sviet božji
Rodila je mati;
Rasti ljudem na rugobu! —
Na put ga je vrgla.
— Traži sada otca svoga,
Ja ga tražit ne ću. —

U šumu je odtrčala,
Ostalo je diete,
Plače jadno... Al Moskali
Odoše bez duše.
Na svu sreću šumari su
Ipak plač mu čuli.

Bježi Kata šumom bosa,
Bježi sve to jače;
Svoga Ivu ljuto kune,
Kune ga i plače.
Iz šume je iztrčala,
Pogledala krugom,
I najèdnom pred jezercem
Stala je za lugom.
— Primi, Bože, moju dušu,
A ti — moje tielo! —
Skočila je, a pod ledom
Zamumljalo muklo.

Što tražila Katarina,
To je eto našla;
Dun'o vjetar nad jezercem,
Nestalo joj traga.

Ne, to nije vjetar bujni
Što i dublje lama;
Ne, to nije težka tuga,
Kada umre majka:
Što su majku pokopali,
To sirote nisu:
Njena spomen ostala im
Još i raka njena.
Ako li se tim sirotam
Ljudi i nasmiju:
Oni nad tom rakom plaču,

Pa se srce smiri.
Ali onom, što je onom
Ostalo na svietu:
Kog je otac odvrgao,
Kog se mati stidi?
Što ostaje takvoj djeci?
Tko će na njih pazit?
Za njih nema rodne kuće,
Za njih ništa nema!...

V.

Iš'o guslar do Kijeva,
Pa počivat sjeo;
Malu torbu prevješenu
Vieran vodj mu nosi.
Biedno diete pokraj njega
Na suncu se sunča,
Oj, a dotle guslar stari
Sve o Hristu pjeva.
Nitko zaman ne prolazi:
Tko kolač, tko novčić
Starom baci, a djevojke
Malom sladkiš daju.
Čude mu se mlade mome,
Što je bos i golcat:
„Ima," kažu, „liepe oči,
Ali sreće nema!"...

Ide putem do Kijeva
Kočija prekrasna,
U njoj sjedi liep gospodin
S gospodjom i djecom.
Prema starcu laglje pošli,
Prašina se slieže;
Trči Ivas, jer mu s okna

Eno rukom mašu.
Gospodja mu novca daje,
Pa ga motri pomno,
A gospodin gledat ne će
Prepozn'o je, kletnik,
Prepozn'o je oči tame,
Obrvice crne!...
Prepozn'o je sina svoga,
Al ga uzet ne će.
Gospodja ga ljubko pita,
Kako li se zove?
„Ivas". — Al je drag i mio! —
Kočija se krenu,
A Ivasa prašina je
Pokrila i opet!...

Digli su se, prekrstili
Biedni siromasi;
Svom se Bogu pomolili,
Pa su dalje pošli.

Služavka.

U nedelju jutrom rano
Prekrilo se polje maglom;
A u magli, na mogili,
Kô topola svinula se
Mlada žena sirotanka.
Ona svoju sudbu kara,
Ter se s maglom razgovara:

„Oj ti maglo sjeverna,
Moja tugo čemerna!
Zašto mene ne pokopaš
Sred tog polja ravna?
Zašto li me ne zadaviš
Il u zemlju ne spraviš?
Zašto mojoj zloj sudbini
I životu kraj ne staviš?
Ne, ne davi, maglo moja,
Samo me pokopaj
U tu gustu tamu tvoju,
Da već nitko ne saznade
Težku tugu moju!...
Nisam sama, — ja još imam
Otca svog i majku...
Ja još imam, maglo moja,
Sestrice jedina!
Ja još imam sina svoga,

Nekrštena sina!
Ne će tebe ni okrstit
Tvoja tužna mati;
Tudji ljudi krstit će te,
A ja ne ću znati
Tvoje ime... Diete moje,
Ja sam svemu kriva
Ne karaj me, ja ću ti se
Samom nebu molit,
Suzami ću sreću tebi
Izplakat, izmolit!“...

Pošla poljem uzdišući,
Pa ju magla skrila,
I kroz suze o udovi
Pjevala tihano,
Kako j' ona ù Dunaju
Sinke pokopala:
„Oj u polju mogila,
K njoj udova hodila;
Hodila i hodila,
Otrov-bilje tražila.
Otrov-bilja nè našla,
Pa dva sina uzela,
I u svilu povila,
I na Dunaj odniela:
„Tihi, tihi moj Dunaj,
Moju djecu zabavljaj!
A ti, piešče žutkasti,
Moju djecu obujmi!
Okupaj ju i povij,
Pa ju onda sobom skrij!“..

I.

Bili nekoč djed i baba.
Nad jezercem davno su u gaju
Jedno s drugim živili u miru,
Kano djece dvoje, —
Sretno obadvoje.
Još su mali skupa janjce pasli,
Pa se zatim povjenčali
I sveg dobra dokopali:
Podigli su kuću, kliet i mlin,
Vrt u gaju načinili,
Pa i travnik mali, —
Sveg su imali.
Samo djece nema njima,
A smrt s kosom za ledjima.

Tko li će ih stare pazit,
Tko li posluživat?
Tko l' pokopat, pa im tada
Dušu oplakivat?
Tko će sve im dobro dobit
Poslje smrti svete,
Pa ih hvalom spominjati
Kô rodjeno diete?...
Zlo je djecu odgojivat
U ubogom domu,
A još gore ostariti
U prebielom dvoru, —
Ostariti, umirati,
Dobro ostavljati
Tudjoj djeci, tudjim ljudem
Na smieh, na razsulo!

II.

Djed i baba u nedelju
Na klupčici sjedili su
U prebielih haljinah.
Sjalo sunce na nebesih;
Ni oblačka, sve je tiho,
Sve je divno, kô u raju:
U srcu se skrila tuga,
Kano zvier u tamnom gaju.

Zašto li i u tom raju
Moje stare tuga bije?
Zar im mala kolibica
Kakvu davnu pečal krije?
Ili se je stara tuga
Možda s nova povratila,
Pa ih opet okupila,
Pa im sreću uništila?
Ja vam ne znam, o čem moji
Starci misle. Možda o tom
Dragog Boga izpitkuju:
Tko li će na dalek put im
Dobre konje još upréći

„Tko će, Nasto, nas pokopa
Poslje smrti?“

— Bog to znade!
Ja sam uviek nadala se,
Al je eto prošlo:
Mi smo eto ostarili!
Komu ćemo ostaviti
Naše dobro?...

„Slušaj samo!
Ne čuješ li? Nešto plače
Pred vratima... kano diete!
Pogledjimo! Ne vidiš li?
Ja sve mislim — bit će nešto!“

I tim mahom podigli se,
Pa do vrata... Tamo došli,
Ter se čudom začudili.
Jer pred samim kućnim pragom
Djetešce je bilo,
Posve novom košuljicom
Liepo pokriveno;
To je mati pokrila ga
I povila liepo
Svojom zadnjom haljinicom!
Molili se tiho
Stari moji. A djetešce
Kano da ih prosi:
Pružalo je ručice im,
Pa ih pogledalo
Očicami... i umuklo,
I ne plače više,
Samo jeca.

„A što, Nasto?“
Reko stari. „Da li vidiš?
To je sudba, to je sreća,
Nismo više sami!
Uzmi samo, pa ga povij,
Ja se ne ću srdit!
Uzmi samo, a ja idem
Kumove mu tražit
Gor' u selo.“

Čudo pravo
Medju nama biva!
Jedan svoga sina kune
I iz doma goni;
A, sirota, svieću drugi
Opet zapaljiva,
I pred slike svetačke ju
Gorko plačuć stavlja: —
Nema djece!...Čudo pravo
Medju nama biva!...

III.

U brzo su na veselje
Kumove pozvali,
Pa su diete krstit dali,
Markom ga nazvali.
Raste Marko. Stari moji
Presretni ne znadu,
Gdje da njega ljepše metnu,
Što l' da jest mu dadu.
Minu ljeto. Raste Marko
A kravica dojna
U veselju sva se topi.
U to crnoòka
I još mlada, bjelolika,
Djevojka je došla
K ovom domu blagodatnom
Nudit se u službu.

„Što je, Nasto? Uzmimo ju!"
— Uzmimo, Trohime!
Mi smo stari, mi smo slabi,
A i diete samo,
Makar da je već podraslo,
Ipak treba jošter

Da ga tko god prigledava.
„Da, to ono treba,
Jer sam i ja već dovio
Viek svoj, slava Bogu,
Izmučiv se. Dakle ćemo
Uzet sirotanku?
Da l' na jedno samo ljeto,
Il na više?"

— Što je plaća? —

„Stani malo, stani!
Treba, kćerko, svoju plaću
Najprije zaslužit;
Jerbo tko je ne zasluži,
Taj je niti nema.
Nije l' tako, moja mila,
Ni ti nâs ne poznaš,
Ni mi tebe. Ti ćeš prije
Kuću nam upoznat,
A mi tebe, pa će tada
Lako bit za plaću.
Je li, kćerko?"

— Dobro, djede. —

„Molimo, unidji!"

Spoznali se. Djevojčica
Sva je sretna bila,
Cielo selo obletila,
Kano biela vila.
Marljiva je, uviek radi,
U kući i vani,
I u jutro i na večer;

A na diete pazi,
Pa ga dvori — kano mati:
I u petak i u svetak
Glavicu mu pere,
Pa mu bielu košuljicu
Svaki dan oblači.
S njim se igra, pa mu pjeva,
Pa kolica gradi,
Ni iz ruke ne pušta ga, —
Tako ona radi.
Raduju se stari moji,
Pa se mole Bogu.
A služavka, sirotanka,
Svaku večer božju
Svoju težku sudbu kune,
Pa vam gorko plače;
Oj, a nitko tog ne čuje,
Nitko toga ne zna,
Osim Marka jedinoga;
Al ne sniva ni on,
Zašto li ga ta služavka
Suzami umiva.
Ne zna Marko, zašto ona
Tako ga cjeliva; —
Sve od usta odkida si,
Pa sve njemu daje.
Ne zna Marko, kad se noću
U kolievci svojoj
Samo gane i odkrije,
Da već ona skoči,
Pa ga ljubne i pokrije,
I uzdahne tada:
Čuje ona i u noći,
Kako diete diše.
Jutrom Marko pram služavci

Svoje ruke širi,
Pa služavku, biednu Hanu,
Mamicom naziva...
Raste Marko, liepo raste,
Da je radost živa.

IV.

Nekoliko ljeta prošlo
I protèklo vode malo;
Nesreća je u dom došla
I doniela suzâ malo.
Babu Nastu pokopali,
A Trohima djeda jedva
Na životu održali.
Nesreća je na to kleta,
Kako došla, tako prošla.
S nova se je zatim sreća
Mome starcu vratila.

Marko već za poslom ide,
I već ne noćiva
Kod kuće, a ni pod krovom.
Nekog ženit treba!
„Što bi sada?“ Misli stari
I savjeta traži
U služavke. A služavka
K carevni bi htjela
Prosce slati. — Treba Marka
Pitati i sama. —
„Dobro, kćerko, pitat ćemo,
Pa ćemo ga ženit.“

Pitali su i saznali,
I za prosci tada
Poš'o Marko. Vrnuli se

Ljudi sa ručnici
I sa hljebom posvećenim.
Dievu u županu,
Kô kraljicu, izprosili:
Ta i hetman sam bi
Uzeo ju. Eto takvu
Srećicu su stekli!

„Sretni bili!“ Stari kaže.
„Ali sada, djeco,
Treba kraju to privèsti,
Pa vas vjenčat dati.
Da, vjenčanje! Al još nešto:
Tko da bude mati?
Nema više moje Naste!“
I proplak'o tiho.
A služavka nà pragu je
Skoro pala; tko zna zašto
Toli težko pati?
Zašto l' toli zdvojno šapće:
Mati... mati... mati! —

V.

Cieli tjedan djevojke su
Pirni kolač pekle
U tom domu. Diedo stari
Sve u šestnajst pleše
S djevojkami mladjanimi,
I po dvoru skače;
I sve onud prolazeće
U svoj dvor poziva,
Pa im tada piti nudi,
Pa ih k svatbi zove.
Svuda trče, prem ga jedva
Stare noge nose.

Svud je žamor i veselje,
U kući i dvoru;
Svu su burad već izvukli
Iz pivnice nove.
Sve od jùtra peku, vare,
Pripravljaju, rede...
Al sve tudji. Gdje je Hana?
Pošla je u Kijev
Na proštenje. Htio stari,
A Marko i plak'o,
Da bi ona majkom bila.
„Ne, moj Marko, nije
Meni tvojom majkom biti:
To su bogatiri,
A ja biedna služavka sam;
Smijat će se tebi!...
Neka Bog vas blagoslovi!
Poć ću se pomolit
Božjim svetcem u Kijevu,
Pa ću se povrnut,
Budete li primili me,
Dok još imam snage
Mučiti se...“

Čistim srcem
Blagoslovila je
Svoga Marka, zaplakala
I za vrata pošla.

I veselje započelo.
Glasba burno svira,
Ples se pleše. A rakija
Stol i klupe moči.
Služavka je već na putu,

Već u Kijev grede.
Došla, nije počinula,
Već u službu pošla
Vodu nosit, jer i novca
Nestalo je njojzi,
A za svetu službu božju
Svetoj Barbari.
Nosila je i nosila,
Dva tri groša zaslužila,
I svom Marku kupila
Svetu kapu u crkvici,
U Ivana svetoga,
Sve da ne bi zabolila
Glava Marka mladoga;
I mladénki prsten sveti
Kupila je ona,
I, svim svetim pokloniv se
Vraćala se doma.

Vratila se. Katarina
S Markom ju je srela
Već pred vrati, pa ju tada
U kuću uvèla;
Liepo su joj jesti dali,
Pitali za Kijev,
Pa ju tada Katarina
Spavati odvèla.

„Zašto oni mene ljube
U mom težkom jadu?
O moj Bože milosrdni!
Možda oni znadu...

Možda oni već i slute?
Ne, doslutit ne će...
Tek su dobri!...“

I služavka
Zaridala težko.

VI.

Tri put se je voda smrzla,
Talila se tri put;
Tri put je u Kijev Hanu
Izpratila Kata,
Kano mater; četvrti put
Povela je biednu
U to polje, do mogile,
Molila je Boga:
Da bi brzo vratila se,
Jer je doma bez nje
Vrlo tužno, kan' da j' mati
Ostavila kuću.

Poslje Gospe u nedelju
Sjedio je stari Trohim
Na brežuljku. Pred njim se je
Mali unuk s psom igrao;
A unuka odjela se
U haljinu Katarine,
Pa je onda k njemu došla
Kô u goste. Nasmij'o se
Stari diedo, i primio
Unuku ko pravu ženu.
„A gdje su ti kolačići?
Što, zar ih je tko odnio?
Il si ih zaboravila?
Il ih niti pekla nisi?

Sram te bilo, pasja mati!"
Al gle, služavka izašla
Na dvor. Njoj u susret poš'o
S unučići diedo.
„Je li Marko još na putu?"
Pitala ga ona.
— Još je, Hano! —
„A ja evo jedva dodjoh
Do tvog milog doma;
Nisam htjela da i umrem
U tudjini biedna!
Jedva Marka dočekat ću...
Tako mi je težko!"
I iz torbe unučićem
Darove je dala:
I krstićâ i novčićâ,
Konjâ i konjikâ,
I igračkâ, i crvenih
I šarenih slika;
I još jedan sveti prsten
Svete Barbare
Katarini; a Trohimu
Baš od voska svetog
Do tri svieće; a svom Marku
Ničega — ni sebi
Nè doniela, ne kupila:
Nestalo joj novca,
A uz to je oslabila.
„Ostalo je jošter
Kolačićâ?"
I sve redom,
Sve je djeci dala.

VII.

Pošla u dom. Katarina
Noge joj oprala,
Pa ju za stol posadila.
Ne jela, ne pila
Moja Hana.

„Katarino!
Je l' nedelja danas?"

— Bit će sutra. —

„Treba, dušo,
Svetu službu platit,
Čudotvornom Nikolaju
Treba ju posvetit;
Jer što Marko ne dolazi...
Možda je na putu
Bolestan, oh! ne daj Bože!"
I potèkle suze
Iz tih očij' izmučenih.
Jedva se je digla
Iza stola.

„Katarino!
Ja se jedva mičem:
Ja sam težko oslabila,
Evo jedva stojim.
Težko li je umirati,
Oh! u tudjem domu!"

Prilegla je sirotanka.
Popa joj dozvali,
Pričestili, pomazali, —
Nije joj pomoglo.

Stari Trohim po dvorištu
Kano ubit hoda.
Katarina s bolestnice
Očiju ne snima,
Ona s njome i danuje
I noćiva s njome.
U to još i sove noću
Ne proriču dobra
Gor' na krovu. Bolestnica
Svaki božji časak
Zamirućim glasom pita:
„Kćeri Katarino!
Zar još Marko nije doš'o?
Kad bi barem znala,
Da ću njega dočekati,
Još bi počekala!...“

VIII.

Ide Marko sa drugari,
Pa sve iduć poje,
I bičalom puckajući
Goni vole svoje.
Nosi Marko Katarini
Sukna prebieloga;
A Trohimu šiven pojas
Šava crvenoga;
A služavki za kapicu
Latka zlaćanoga,
I još čitav mali svežanj
Platna prebieloga;
A dječici cipelicâ,
Grožđja i smokava;
I svim vina crvenoga
Baš iz Carigrada,

Dva tri vjedra i barilca,
Kavjara iz Dona, —
Svega nosi, ali ne zna,
Kako li je doma!

Ide Marko, ne žuri se,
Stiže — slava Bogu,
I već vrata sad otvara,
Pa se moli Bogu.
„Ne čuješ li, Katarino?
Podji mu na susret!
Već je doš'o! Brže podji!
K meni ga dovedi!...
Slava tebi, Spasitelju!
Ja sam dočekala!“
I „Otče naš“ tiho, tiho,
Kô kroz san, šaptala.

Starac vole izprezava,
Za jasle ih veže
Konopcima, a Katruša
Marka ogledava.
„Gdje je Hana, Katarino?
Dugo sam na putu!
Zar je mrtva?“ —

— Ah! ne, nije,
Al je vrlo bolna;
Hajd'mo brzo k njoj u izbu,
Hajd', a dotle neka
Stari otac vole smiri,
Ona tebe čeka. —

U sobu je Marko poš'o,
Al na pràgu stao,

Prestrašiv se. Hana šapće:
„Slava... slava... Bogu!
Hodi, sjedi, ne straši se...
Kato, ti izadji:
Jer ja imam ovaj časak
Nešto Marku reći.“

Izašla je Katarina,
A moj Marko stao
Do služavke čelo glave.
„Marko, Marko, gledji,
Gledji, Marko, pogledji me:
Kako sam ti bolna!
Nisam Hana, ni služavka,
Ja sam“...

I zamúkla.
Marko plak'o, gledao ju.
Odkrila je oči,
Pa ga gleda, pa ga gleda
I sve suze toči.

„Oj, oprosti! Za moj grijeh
Dost' mi duša pati...
Oj, oprosti, prosti... sine
Ja sam ..tvoja mati!“
I umúkla...

Šuti Marko,
Zemlja zadrhtala;
Trgnuo se... ljubi majku,
A mati — zaspala!...

Nevoljnik.

Pjesme moje, pjesme moje,
Moja djeco tužna,
I vi ste me ostavile!...
Kuću svoju namriet
Nemam komu... Zapušten sam,
Al sirota nisam;
Ja sam s tobom, ja sam s tobom,
Raju moj nebeski,
Pjesmo moja neporočna,
Ti vrh mene lebdiš!...
Ti jedina... ti me blažiš...
Kano nekoč Numi
Ona nimfa Egerija —
Tako, zviezdo moja,
I ti sada meni svietliš —
Kô da 'š progovorit!
Ja te motrim, ali ništa
Vidjeti ne mogu;
Dodjoh k sebi... srce plače —
Ah! i oči plaču!
S Bogom, zviezdo!...

Dan se gubi,
Tužan dan moj; mrak se hvata;
Već nad moju glavu diže
Svoju strašnu kosu hladnu

Smrtni kosac... On će mene
I pokosit! A moj trag će
Vjetar zamest... Sve će minut!...
Ti 'š se možda sjetit, dievo,
Suzom zalivene
Pjesme moje, — i tihimi,
Tihimi ćeš riečmi
Progovorit: Ljubila sam
Njega na tom svietu, —
Ljubit ću ga i na onom!...
O moj tihi sviete,
Zviezdo moja večernjice!
Ja ću vazda lebdit
Oko tebe, i za tebe
Ja ću Boga molit!...

Jedan bludi iza mora,
Cielim svietom bludi,
Traži, traži sreću svoju,
Ali sreće nema...
Umrla je!... Drugi opet
Iz svih sila hrli
Sve za srećom... stigao ju,
Pa je — u grob pao!
A u trećeg siromaka
Nigdje ništa nema,
Samo torba, — i on s torbom
Svoju sreću čeka;
A četvrti neprestance
Proklinje ju ljuto,
I za novac zalaže ju, —
Pa izgubit ne će!
Kano korov prihvati se
Peti tudjeg polja,

Pa sve zlatno klasje kupi
Na tom tudjem polju.
A tuj snopi, stogovi su,
A tuj pak — u dvoru
Sjedi drugi jadnik koji
Kô u svojoj kući.
Sreća vam je eto takva, —
Nemojte ju tražit:
Komu hoće — sama dodje,
U zibci ga nadje!...

* * *

Kad su još u Ukrajini
Bila sela na slobodi,
Živio je vrlo častno
Stari kozak s djece dvoje...
Još za stare hetmanštine
To je bilo — vrlo davno.
Oko podne u nedelju
I u drugih danih svetih
Pred kućom u bieloj halji
Sjedio je s tamburom
Stari kozak.

„Tako, tako!"
Mozga starac i razmišlja.
„Mora," kaže, „ne mora!
Ali mora! — Dva tri ljeta
Nek po božjem svietu podje,
Pa nek svoje on potraži,
Kô ja nekoč... O, Jarino!
Gdje je Stjepan?" — Eno njega,
Kô ukopan eno stoji! —
„Ne vidim ga! Al dodjite

Amo malko obadvoje!...
Dajte, djeco, tako, tako!"...
    I u žice dirn'o.
    Stari svira, a Jarina
    Sa Stjepanom pleše;
    Stari svira, pa sve nogom
    Svoju svirku prati.
„Da je meni, da je meni samo,
Da je meni svekrvica blaga;
Da je meni jošter čovjek mladi,
Koji ne bi druge ljubio!
    Oj, hop, vragoljice!
    I crvene cipelice,
    I vesela muzika;
    Kroz sav viek i život svoj
    Ljubila bi čovjeka!
    Oj, hop! Ode on,
    Oženi se, steče dom;
    Nàloži na ognjištu,
    Pa izpeče večeru!"...

„Tako, djeco, tako!"...
Podig'o se stari.
Kako bije, kako svira,
Sav se previja.
    „Oj, hop! Oj, hop!
    Rodila je zob!
    Još peršina
    Daj u juhu, —
    Bit će slast, bit će slast!
    Oj, hop! Siromak
    Oženio se kozak:
    Ostavio kuću svoju,
    Pa je poš'o pod barjak!"...

„Ah! već se je porušila
Moja stara sila,
Slabašan sam...A vi ste se
Ugrijali tekar.
Minulo je mnogo ljetâ!
Ja već k grobu gredem...
Minulo je! Idi sada
Objed priredjivat,
O Jarino, idi samo
Koru kruha pojest!
Idi, kćerko!...A ti, sine,
Poslušaj me malko.
Sjedi amo!... Kad ubiše
Otca tvoga Ivu
U Poljačkoj, ti si bio
Posve malen, Stipo, —
Posve malen!" — To ja nisam
Vaše diete, tako? —
„Al ni tudje! Slušaj samo:
Umrla i mati
Odmah tvoja; a ja rekoh
Pokojnoj Marini —
Svojoj ženi: A što, rekoh,
Uzmimo pod svoje
Ovo diete! — Dobro, reče
Pokojna Marina,
Zašto nebi? — Uzesmo te,
Njegovasmo tebe
Sa Marinom, kćerkom našom...
Al još evo ima
Drugog posla: ti si momak,
A Jarina zrije: —
Treba ljude još upoznat
I ma što god radit
Što ti veliš?" — Ni sam ne znam,

Jer ja mišljah, da je —
„Da ti je Jarina sestra?
Ali eto nije!...
Prosto vam je: ljubite se
S Bogom sve do pira!
Ali prije toga treba
Još i tudje ljude
Pogledati, kako živu:
Da li oru,
Il na neoranom siju,
Pa tad samo žanju;
Da li viju nemlaćeno:
Kako melju, jedu —
Treba znati.
Treba medju ljude poći
Na dva, na tri ljeta,
Ma u najam; dotle ćemo
Vidjet, što će biti.
Jer tko ne zna što zaradit,
Taj ni živit ne zna.
Što ti misliš, moj mladiću?
Ako hoćeš pravo znati,
Gdje ćeš liepo trgovati,
Podji u Sič. Bog će dati,
Pa ćeš tamo svoj kruh jesti;
I ja sam ga dosta jeo,
I sad plačem, kad se sjetim!
Što zaslužiš — donieti ćeš,
A inače — dobiti ćeš
Moje dobro! Priviknut ćeš
Običaju kozačkomu,
Pa ćeš vidjet svieta,
Ne takvoga, kô u školi;
Već ćeš nauk živi
Sa drugari još proučit,

Pa ćeš se kô junak
Svomu Bogu tad pomolit,
A ne kano monak
Tek čavrljat. Tako, sine!
Pomoliv se Bogu,
Konja ćemo mi osedlat,
Pa tad na put podji!
Hajd'mo sada objedovat.
Je si l' već, Jarino,
Nama što god pripravila?
Tako, tako, sine!“...
— Jesam, tato! — ozvala se
Iz kuće Jarina.

Ne bije mu srce, jest ni piti ne će,
Ne gleda ju okom, ništa ne vidi!
Mjesto kore kruha eno za vrč hvata,
A Jarina samo čudom čudi se.
— Što se s njime sbilo? Ne će jest ni piti,
Ne će uprav ništa! Zar je bolestan?
Oj, Stjepane, brate, što to tebe boli? —
Pita ga Jarina Stari ne čuje.
„Ili žeti bilo, il ne bilo žeti,
Ali sijat valja!“ stari govori
Samo za se. — „Ali, sada ustajmo;
Do večere ja ću jošter se prošetat.
A ti, sinko, legni spavati,
Jerbo sutra treba rano ustati,
Konja tvog osedlati.“ —

„Moj Stjepane, golubane,
Zašto li ti plačeš?
Nasmij mi se, ne vidiš li,
Da već i ja plačem?
Ah! on se je razsrdio,

A Bog zna, na koga, —
Pa ni sa mnom ne govori!
Pobjeć ću, o Bože,
Pa ću umriet na oluji...
Stjepane, daj kaži,
Zar ti možda dobro nije?
Ja ću bilja nabrat,
Pa ću poći po vračaru...
Možda si urečen?"
— Ne, Jarino, srce moje,
Moja ružo divna!...
Ja ti nisam brat, Jarino!
Ja ću sutra poći
Od vas, dušo! U tudjini
Gdje god ću umrieti;
A ti mene, o Jarino,
Ni spomenut ne ćeš, —
Brata svoga! — „Ne govori,
Dä, ti si urečen!
Nisam sestra? Što sam onda?
O moj Bože sveti!
Što da počmem? Otca nema,
A on eto bunca,
Još će umriet. O moj Bože!
Al on slabo mari,
Već se smije! Oj, Stjepane,
Zar ti možda ne znaš,
Da bez tèbe i bez otca
Ni ja živit ne ću?"...
— Ne, Jarino, jer za vazda
Ja vas ne ostavljam;
Ta za jedno samo ljeto
Opet ću se vratit
Sa snuboci, — da te snubim
S bielimi ručnici...

Da l' ćeš pristat? — „Mani me se
S tvojimi snuboci, —
Ti se šališ?" — Ne šalim se,
Boga mi, Jarino,
Ne šalim se! — „Ali zar ćeš
Zbilja sutra poći,
Ostavit nas? Ne šališ se?
Stjepane, daj reci:
Zar ti zbilja sestra nisam?"...
— Nisi, moja dušo,
Srce moje! — „O moj Bože!
Što to nisam znala?
Ne bi tebe cjelivala,
Niti milovala!...
Ja se stidim! Daj me pusti!
Ne vidiš li jošter
Kakav si mi? Daj me pusti!
Ja ću plakat bogme!"...
I Jarina zaplakala
Kano diete malo,
Pa kroz sùze prošaptala:
„Otić će, otići!"...
Kano javor povrh vode
Stjepan se je prign'o,
Mutne suze kozačke ga
U srcu zapèkle
Kô u paklu. A Jarina
Zaklinje i prosi;
Pogleda ga i zamukne,
Pa i opet plače.
U to tihi mračak pao;
Sestru je i brata
Stari otac polumrtve
Našao u izbi.

Zora pukla, a Jarina
Ne spava, već zdvaja,
A već Stjepan na kladencu
Konja svog napaja.
I Jarina s vjedrom došla
Na tu vodu hladnu,
A tim časom zaporožku
Odoru je bojnu
Donesao otac stari.
Promatra ju nujno,
Pa se divi, i kô da se
Opet s nova mlâdi.
Pa je plak'o. — „Oj odoro,
Oj odoro bojna!...
Oj vi mlada ljeta moja,
Oj ti snago mlada!
Daj posluži mladoj snazi,
Oj odoro moja,
Kano što si nekoč vierno
Služila i meni!" —
Vrnuli se od kladenca,
Stjepan konja sedla,
Sedla konja, druga svoga,
Župan svoj oblači.
A Jarina eno bojnu
Odoru mu daje;
Stjepan i nju na se meće,
Pa oboje plaču.
Sablja mu je kano guja,
Koplje okovano,
Duga šarka na ledjima
Ponosno se koči.
Zaplakala, videći ga,
A i stari plak'o,
Kada je na konju sgled'o

Takvoga junaka.
Vodi konja na povodu
Plačući Jarina;
Stari otac uz nju ide,
Uči svoga sina:
Kako će u vojsku doći,
Kako stare štovat,
I s drugari boriti se,
A ne tek ljenovat.
„Neka višnji Bog te čuva!"
Kad za selom bili,
Rek'o otac, i sve troje
Zaplakalo gorko.
Stjepan poš'o, a prašina
Podigla se putem.
„Dragi sine, ne dangubi,
Već se brzo vrati!"
Rek'o stari, a Jarina,
Kô kupina vita
U dolini, prignula se...
Šutila Jarina.
Samo svoje suze tare
I još na put gleda;
Iz prašine nešto sine,
Pa i opet mine;
Još se na tom pustom polju
Samo kapa crni,
Ali i nje ponestaje,
Pa se tiho gubi, —
Nestalo je!... Dugo, dugo
Stajala Jarina;
Gledala je, ne će l' opet
Odora mu virnut
Iz prašine. Nestalo je, —
Propala! I opet

Zaplakala tad Jarina,
Pa je kući pošla.

Prošli dnevi, prošlo ljeto;
Došla jesen, k zemlji pada
Žuto lišće; kano ubit
Pred kućerkom starac sjedi, —
Bolna mu je kći Jarina!
Jedina mu kćerka mila
Ostavit ga kani. S kim će
Taj svoj život tad doživit?
Sjetio se svog Stjepana,
Sjetio se mladih dana,
Sjetio se, pa je plak'o
Biedni stari siromak.

„Oj u Tvojih sve je rukû,
Svud je volja Tvoja!
Neka bude, kako hoćeš, —
Takva mi je sudba!“ ...
Rek'o stari, pa je tiho
Molio se Bogu,
Pa je tada šuteć poš'o
Pogledat u bašću.

I rutvicom i jaglacem,
Svakim cviećem krasi
Vesna zemlju, kano dievu
U zelènu gaju.
I sunašce nasred neba
Od čuda je stalo,
I, kô ženik mladu svoju,
Zemlju pogledalo.
A Jarina izašla je
Božji sviet promatrat;

Jedva ide, sve se smieši,
Onda opet stane,
Sve priglêda, svem' se divi
Milo tol i tiho,
Kô da jučer na sviet dodje...
Ali tajna tuga
U srce joj težko pala,
Mir joj sahrvala.
Ko bilina podkošena
Prignula se ona;
Kano jutrom rosa s cvieća
Suze su joj tekle...
Stari otac pokraj nje se
Kô dub stari prign'o.

Bolestna je još Jarina.
Ljudi idu molit
Tja u Kijev i Počajev, —
Pošla je i ona.
U velikom Kijevu je
Molila sve svetce,
I u božjem hramu se je
Pričestila tri put;
I u svetom Počajevu
Molila se smjerno,
Da bi k njojzi Stjepan mili
U snu doš'o barem.
Nije doš'o!... Vratila se...
Bielila se s nova
Biela zima. A za zimom
Razcvala se opet
Božja vesna. Izašla je
Pusti sviet promatrat
I Jarina, ali nije
Bogu se pomolit,

Nego kradom kod vračare
Za njega razpitat.
Vračara je vračala joj,
Uroke bacala,
I iz voska raztopljena
Sreću gonetala.
„Gledaj, kako konjić vrani
Oštro nogom stupa
Pod kozakom; a gle tamo
Ide starac s bradom
Dò koljenâ. Tuj su groši,
Kad bi se spomen'o
Kozak djeda prestrašiti...
Zbilja! — Onda ode
Za mogilu, sakri groše...
Pa i opet putem
Kozak ide, kano starac,
Vidiš, jer se boji:
Da ga Ljesi il Tatari
Opet ne opliene!"...
A Jarina vesela je
Tada kući pošla.

Već i treće i četvrto,
Pa i peto minu
Dugo ljeto, a Stjepana
Nema još ter, nema!
I maljušna stazica je,
Brdom i dolinom
Do vračare utoptana,
Travom već porásla, —
Njega nema!... Već u duvne
Davno poći želi
Nesretnica; a oko nje
Još se jedva vuče

Stari otac; jedno ljeto
Čekat će ga — do Petrova,
Do Duhovâ...

Čekali i izbu
Vrlo liepo izkitili,
I u bieloj halji
Neveseli, kô sirote,
Pred kuću su sjeli.
Sjede oni, slušat stali...
Kô da nešto gudi:
To su gusle...nà ulici
Kô da netko pjeva...

Pjesma.

„U nedelju jutrom rano
Šumilo je more,
A kozaci molili su
Poglavara svoga:
— Blagoslovi, atamane,
Ladje nam i barke,
Da za Tender otidjemo,
Potražimo Turke! —
Spustili su ladje male,
Iz širokog ušća Dnjestrovog su pošli,
Usred noći tamne,
Na tom sinjem moru;
Za ostrovom Tenderom topit su se stali...
Jedan već se topi,
Drugi jedva pliva,
I drugarom svojim još ter rukom maše,
Pa im glasno kaže:
— Gospodo i braćo, neka Bog vas čuva! —
Pa u sinjem moru propada i tone...
Samo do tri čamca, slava Bogu,

Atamana kurenskoga,*
Baš Stjepana mladjanoga,
Nije more progutalo,
Već u tursku zemlju Agarjansku
Bez krmila bacilo!
Stjepana su siromaka,
Tog kozaka i junaka,
Atamana mladjanoga
Janjičari uhvatili,
Bičem bičevali,
Lancem okovali,
Pa ga tad u težku tamnicu zaprli...
Oj, ti Spase Mižigorski,
Čudotvorni Spase!
Niti ljutom vragu ne daj,
Da se jadan nadje
U toj turskoj zemlji, u toj tamnici!
Tuj su lanci po tri oke,
Atamanom — po četiri!...
Niti božjeg svieta ne vide, ne znadu,
Već pod zemljom jadni samo kamen lome,
I bez izpoviedi svete umiru,
Kano psi što izdišu.
Stjepan se u težkoj tamnici spomen'o
Svoje drage Ukrajine,
Svoga otca staroga,
I svog konja vranoga,
I nesretne sestrice Jarine...
Plače Stjepan, plače,
K Bogu ruke pruža,
Težke lance lomi,
I uteče sretno na slobodu...
Već daleko njega

* Kuren = kozačka zadruga.

Janjičari stigli,
Za stup svezali,
Oči izžegli,
Žèženim ga željezom izpèkli,
Lancem okovali,
U tamnicu vrgli,
Pa ga tad — zazidali!" . . .

Pòd plotom je tako vani
Jošter mladjan guslar staj'o,
I o nevoljniku pjev'o.
A Jarina slušala ga,
Slušala ga, pa je — pala.

„Moj Stjepane! Moj Stjepane!"
Viknula je plačno.
„Moj Stjepane, srce moje,
Gdje si do sad bio?
Tato tato! Hod'te amo,
Pogledajte samo!" . . .
Priš'o stari, promatra ga,
I Stjepana svoga
Ne poznaje. Tako su ga
Uništili lanci.
— O moj sine, nevoljniče!
Moje diete drago!
Gdje si ti u svietu bio,
Jedini moj sine —

Plače stari, ljuto plače,
Plače Stjepan sliepi:
Kano da je sliepim okom
Sgled'o sunce žarko.
Izpod ruke uzimlju ga,
U kuću ga vode;

A Jarina grli njega
Kano brata svoga;
I tad glavu umila mu,
Noge mu oprala,
I u bieloj košulji ga
K stolu je privèla,
Hranila ga, pojila ga,
I na počin vrgla
U sobici — pa tihano
S otcem van izašla.
Cieli tjedan bez snuboka
Zà Stjepana svoga
Snubi starac kćerku milu, —
A to ona sluša . . .
— Ne, ne mogu, dobri otče,
Ne treba, Jarino! —
Stjepan kaže. — Ja sam mrtav,
Mrtav sam za vazda!
Zašto da još i ti zalud
Mlada ljeta gubiš
Sa bogaljem, o Jarino?
Smijat će se ljudi,
I sam Bog će tebe kaznit,
Pa će sreću prognat
Iz te mirne kolibice,
A na tudje polje...
Ne, Jarino! Bog će tebi
Drugog drûga naći;
A ja idem k Zaporožcem,
Tamo propast ne ću,
Hranit će me. — „Ne, Stjepane,
Moje diete drago!
Bog će tebe sam napustit,
Ako ti nas pustiš.
Ostaj kod nas, ako ne ćeš

Uzet me za ženu:
Ja ću tebi sestra biti,
A ti meni bratac,
Obadvoje biti ćemo
Djeca otcu starom.
Nejdi od nas; nemoj, dragi,
Ostavit nas opet!
Je l' da ne ćeš?“ — Ne, Jarino! —
I on liepo ost'o.
Vesel stari kano diete,
I već gusle prima,
Pa je htio da zagudi
Iz svih svojih sila,
Ali nije...

Pred kućerkom
Sve troje su sjeli.
„Kazuj nama, moj Stjepane,
Svoju sreću hudu;
Ta i ja sam nekoč bio
U tom robstvu kletom.“
— Turci su me odpravili
Sliepa na slobodu
Sa drugari. A drugari
U svoj Sič su pošli;
Poveli su još i mene,
I preko Balkana
Pošli smo u Ukrajinu
Slobodni i mirni;
A na tihom Dunaju su
Primili nas liepo
Naši druzi Zaporožci,
U Sič nas odvèli.
Pa su plačuć pričali nam,
Kako Sič je strad'o,

Kako su sve zlato, srebro
Pobrali Moskali
U Pokrovi; a kozaci
Pobjegli su noću,
I na tihom Dunaju se
Iz nova sabrali;
Kako li je ù Kijevu
Carica nam bila...
Kako li su naše stepe
Podielili liepo,
I gospodi na Krajini
Podvrgli seljake...
— — — — — —
Tako, otče! Ja sam sretan,
Što već vida nemam,
Što već ničeg tog na svietu
Ne vidim i ne znam...
— — — — — — —
Tako vam je! Zlo je, tato!
Iz kućarke svoje
K Turčinu i poganinu
Morali su poći.
Sada, kažu, da Slobodzej
Ostanke sakuplja
Jošter čile, i na Kuban
Da će momke povest...
Neka njemu Bog pomogne!
Što će iz tog biti
Sam on znade: čuti ćemo,
Što će reći ljudi. —

Tako oni svakim danom
Pričali su za se
Dò pol noći, a Jarina
Radila je sama,

I svim svetcem molila se
I namolila ih:
Na mesopust u nedelju
Vjenčala se ona
S' sliepcem svojim...

Tako vam je
Na tom božjem svietu,
Moje dieve umiljate,
Moje ruže liepe!
Tako vam je. Vjenčali se
Moji dragi mladi;
Možda to i nije dobro,
Ali što da rade,
Kad je tako slučilo se!

Jedno ljeto minu,
Pa i drugo. Sa družinom
Bavi se Jarina
U svom vrtu. Otac stari
Izpred kuće sjedi,
Pa svog malog unučića
Boga molit uči.

* * *

Eto, to je moja pjesma...
Nemojte se čudit!
Što je bilo, to je prošlo,
Pa se vratit ne će.
Nestalo je mojih suza,
Ne trepèri više
Staro srce satrveno,
Ne vide mi oči
Niti mirne kolibice
Usred tiha kraja,

Niti mile dolinice,
Niti tamna gaja;
Niti mladih djevojaka,
Niti djece male
Ne vidim u liepoj sreći:
Gine sve i plače!
Rad bi i ja počinuti,
Ali gdje — to ne znam.
Jer nepravdu svagdje vidim,
Svagdje Boga kunu!
Srce gine, srce vene,
Suzice se suše...
Ja sam ost'o sam i biedan
Na svom pustom putu;
Nemojte se za to čudit,
Što kô gavran grakćem:
Magla sunce zastrla je —
Ja ne vidim svieta!...
Jedva, jedva o pô noći
Srcem se zanesem,
I nemoćnu dušu svoju
U sviet božji šaljem,
Da mi žive i okrepne
Vodice potraži;
Možda će je i donieti
I poškropit izbu,
Pa će čisti oganj planut —
Smireno i tiho
Mir mi doniet i veselje,
I ublažit tugu...

Evo se i moja pjesma
O mom sliepcu dragom
Svršit mora, — ali kako,
To i sama ne zna.

Jerbo nije toga čuda
Bilo za sveg vieka,
Da bi žena bila sretna,
A sa sliepim mužem.
Tu je bilo takvo čudo!
Drugo ljeto minu,
Što su skupa, pa ded gledaj:
Eno ih u vrtu,
Veseli su... Otac stari
Izpred kuće sjedi,
Pa svog malog unučića
Boga molit uči.

Petrica.

Bili su na gori ljudi,
Muž i žena siromaci,
Pa i kćerka u njih rasla
Vrlo liepa već za mala;
General ih posjećiv'o,
Jer je bila vrlo liepa,
A general vrlo bogat; —
Gle, i sreću Gospod posl'o
Malom domu... Namolili
Nebeskoga cara! Kćerku
Preliepo obukli, pa ju
U nedelju povjenčali,
Generalicom nazvali
I u Kijev odvezli.

Bilo je na gori biedno
Malo momče, svinje paslo,
Petricom se zvalo, ter je
S mladom gospom tada pošlo,
A u selo generala,
Svinje pasti, ubogarče.

Redom ples u generala,
A za generalicom je
Ciela četa udvornika;

Ali ona je u noći
Vazda tiho plakat stala.
„Odvrgla je mene mati...
Svenuti će u palači
Zalud krasna mladost moja!"
— Ti mi plačeš! — „Tko? Zar ja?
Ja ne plačem." — Znaš li, dušo,
Ovdje su ti sad Armenci,
Kupi sebi ovratnik. —
„Ja ne trebam ovratnika."
— Ne žalosti srca moga!
Kupi, dušo! Ne pečali
Moje duše!... Na proljeće
S tobom ću u Pariz poći, —
Il na selo voliš radje?...
Kako hoćeš, srce! —

Tiho
Zima prošla; tuga ušla
I u samo srce mladoj
Generalici se skrila.
Proljećem na selo pošli;
Gostbe ondje i veselja,
Ali mlada gospa plače,
A general tog ne vidi, —
A već vid'li svi u selu.

Kradom je iz dvora svoga
Zamišljena jednom pošla,
I za obor već izàšla,
Pa sve gleda: janjce pase
Malo momče tuj na selu.
— Jao, težko meni!...
Što ću počet na tom svietu? —

„Zar, Petrice, ti?“ — Da, ja. —
„Hodi k meni, živit ćemo,
Kano što na gori nekoč
Živili smo!“ Snuždila se
I očiju ne svrtala
S Petrice. Ta s njim je ona
Odrasla i djevovala,
I za starog generala
Prodali ju, i u kupi
Puste groše popili...
I pregorko zaridala.
„Hodi, srce, igrati se!
Hodi sa mnom u palaču!“
— Ali tko će ovce čuvat,
Tko li moje janjce pasti? —
„Što te briga!“...
I povèla
U dvor njega. A u dvoru
Nakitila i obúkla,
Pa u školu poslala.
Blago njojzi! Nek je sretna,
Dok joj nada srce grije,
Dok ne nikne iz tog zrna
Ili kukolj il pšenica...
Mi ne znamo, što se sbiva
Svietom; a Bog, koji znade,
Ne će reć' nam. Kad bi znala
Tvoja majka tugu tvoju,
Bi l' za starog generala
Jedinicu dala svoju?
Ne bi dala... Al baš ne znam,
Jer su razne matere.

Minu danci, a Petrica
Sve u školu i iz škole

Ide s knjigom i raste;
Gospodja se pomladjuje,
A general pak raduje,
Što su toli liepo djelo
Sad njih dvoje izveli

Petru su slobodu dali,
I u Kijev odveli ga,
I u školu metnuli,
Pa ga malko učili.
Petrica je vrnuo se
Već kô Petar i gospodin,
I već brčić podbio ga,
I već . Al to uteć ne će:
Drugi put ću vama reći,
Što se mladu Petru snilo.
Ali liepoj, crnoòkoj
Generalici mi mladoj,
Što se snije?...

Pred Prečistom

Gori svjetiljka u noći
Pred njom, bijuć mlade grudi,
Ridala je i pregorku
Ognjenu je suzu lila.
Molila je božju majku,
Da ju iz te biede spasi,
Da ju u njoj ne zapusti
Neporočna. . Ali zalud, —
Molitva joj ne pomogla!
Jer je ona u zlo pala,
Jer je, jadna, zavolila
Svoga Petra... Težko njenoj
Mladoj duši još nevinoj!
Što da radi? Klonu snaga!

*

Sva je strasti podala se;
Ta i kako može sama
Mlade dane provoditi?
Već se oni ne vraćaju!
A zlo, kažu, il preskoči,
Ili će te — usmrtiti
Generalica ga nije
Preskočila, jer se njojzi
Mladoj htjelo živiti
Htjelo joj se. Gusta kaša,
Al ta kaša nije naša;
Naš je kupus nesoljeni, —
Pa ga jedi, kako znaš!*
„Petre, druže moj jedini!
Moje srce! O moj sine!
Spasi mene! Spasi! Spasi!
Majko božja, oj ublaži
Moju dušu!“... I ridala,
Otca, majku proklinjala,
I sav svijet. A Petrica,
To jedino diete njeno,
Igrao se vrtom nevin
I ariju nekakovu
Pjev'o s tiha. Uprav ništa
Nije Petar opazio.
A sirota nije znala,
Što da počme sama sobom.
„Poći ću u Kijev molit:
Molitva će možda prognat
Kletog djavla... O moj Petre!
Molitva li ne spasi me, —
Onda ću u Dnjepar skočit!“

* Maloruska poslovica.

Mol'te Boga, mlade mome,
Mol'te Boga svog, da mati
I vas tako ne udade,
Da vas starom generalu
Za bogatstvo ne prodade!
Ljubite se, djeco, vesnom...
Ima kog na svietu ljubit
I bez svake sebičnosti,
Pa će mlada, neporočna
I u maloj kolibici
Vaša čista ljubav živit,
I vaš sveti pokoj čuvat
I u grobu.

Al što bude
S prevoshoditeljnom? Što li
Radiš sada sama sobom
I s ljepotom svojom božjom?
Tko će tebi mir povratit,
Tvojim Petrom ukradeni?
Nitko više!..
Ja se bojim,
I spomenut ja se bojim,
Što te čeka!...

Išla je u Kijev molit,
Tja u Počajevu bila, —
Čudotvorka ne pomògla,
Ne pomògla sveta sila;
A ti, plačuć, molila si
I zdvojila. I doniela
U svom srcu guju ljutu
Punu ljutog otrova.

Nije jela do tri dana,
Nit je pila, vrnuvši se

Sa proštenja; i tri noći
Nije okom trenula;
Ugasle joj crne oči,
Svelo lice; a u noći
Nešto šapće, smijuć se.
Dan za danom mučila se...
Za tim otrov pripravila,
Generala napojila,
Pa na počin legla.
„Sad ću starca sahraniti,
A mladića obljubiti,
Pa ću živit, krasno živit,
I svog Petra žarko ljubit!“...
Pjevajuć je to si rekla.
Htjela spavat, al ne mogla;
Čekala je bez strpljenja
Božju zoru, i dočekat
Ranu zoru ne htjela.

Zvonili su jutrom rano
Biednoj duši generala;
Zborili su o toj zgodi
Ljudi iduć k generalu
Praštati se. I več eto
Narodom se tajna širi:
Nešto šapću o otrovu
I po sudce ići žele.
U to sudci za čas stigli, —
Već su ondje. Nože vade,
Generala razčinjaju,
U njem otrov nalaze.
Narod muklo zaprisiže,
Kô da pčele zukom zuje.
I priseg'o. A sud pita:
„Recite nam, hristijani,

Tko je njega otrovao?“
Odsvud jeka: — Žena! Žena! —
Tako narod odvrati.
Al na hodnik sad izádje,
Pa tom svietu gromko veli
Petar, veli: „Kriv sam ja!
Ja sam njega otrovao,
A vi — ništa ne znate!“...

U grad Petra mladjanoga
Okovana odveli.
Nisu dugo mučili ga
U tamnici; u čas dobri
Dobro su ga okovali,
Liepim pasom opasali;
I, krsteć se neprestance,
Ponie Petar svoje lance
Tja u Sibir....

Neofiti.*

Davno već ginem u robstvu
Kano zločinac u tamnici;
Gledam na gaj i na polje,
Gledam i vranu na krstu
Tamo na groblju; drugo se ništa
Ne vidi s kule. Slava Bogu
I za to, što gledam, gdje živu,
Bogu se mole i umiru
Kršteni ljudi.
Visoki krst,
Okrajci zlatom pozlaćen,
Na groblju eno stoji.
I naslikan je razpeti
Božanski sin na krstu,
Da spasi one, koji su
Podigli krst. A ja,
Jer mi je sudba takova,
Pretežko stradam i motrim
Visoki krst iz kule.
Motrim ga, pa se molim:
I težko patničtvo moje,
Baš kano smireno diete,
Zamukne malo... a kula
Kô da se širi; i pjeva
I plače srce; i pita
I tebe, Bože, i tvoje

* Pokrštenici.

Pravedne svetce pita:
Što im je skrivio presveti
Taj Nazarenac, taj jedinac
Bogom obrane Marije?
Što im je skrivio?
Zašto su
Njega svetoga ubili
I u lance stavili,
I njegovu častnu glavu
Trnjem ovjenčali;
I odveli sa zločinci
Na Golgotu goru,
I propeli medju njimi?
Zašto? Zašto?
Ne odvraća
Ni sam Gospod sa nebesa,
Ni njegovi sveti
Pomoćnici, ugodnici,
Svi su eto niemi!...
Zar ne za to, što još i mi
(Sama sebe pitam)
I sad takvimi zločinci
Kule napunjamo,
Kô što bješe sin Marijin?
Mi ne razpinjemo
Kano ljuti Farizeji
Na krst pravednoga
I živoga čovjeka; —
Mi molimo Boga,
I na njegov hram smo častni
Zlatne krste postavili;
Mi se njemu molimo,
Mi se njemu klanjamo...
A to bjehu Faraoni
I cesari — pogani!

Ljuta pogan bèz Boga,
Jednom riečju — zvieri!
A Nazaren milosrdni
Braćom ih je nazvao:
Za to su ga i propeli!
Kô zločinca! A ja ne znam,
Zašto mi sad spominjemo
Zapovied mu presvetu?
I svetu mu krv pijemo
Kô u kakvoj krčmi med!
Oj prokletstvo! Gle, na Žide,
Al ne na njih, na nas klete
I na jadnu djecu našu
Pada sveta krv mu. . Zvieri,
Psi bez očij', vi tu biedu
Ne vidite, — već do zemlje
Klanjate se, a pred krstom
Kô sotone izničete.
Pa još tiho molite
Pravednikom kršćanom
Nevolju i biedu
I sve drugo zlo na zemlji!
Sve po vašoj vjeri. .
Stid vas bilo!
Ruglo na vas,
Na vas, nove faraone,
I cesare ljudoždere!...

Poći ću u ono vrieme,
Kad je mrzki Rim s Neronom
U orgijah živovao;
A nov dan je već iz tame
Na Kapitol i Kolisej
Svitat stao i zasjao.
I plameni jezici su

Jurve s kraja na kraj zemlje
Svetu vjeru pronieli.
I poklekli i vladari
Pred krstom joj presvetim.

Podji mi u ono vrieme,
Dušo moja, i kô zvono
Silnim glasom zagrmi
Iz zidina tamnice!
Blagoslovljena medju ženami
Sveta i pravedna mati
Svetoga sina na zemlji!
Ne daj u nevolji propadati
I zalud mi dane tratit
Bez radosti! Oj pošalji,
Pošlji meni sveto slovo,
Svete pravde glasak novi,
I slovo svetim razumom
I oživi i prosvietli!
A ja ću ljudem kazati,
Kako j' neka mati rieke
Krvavijeh suza lila
Baš kô i ti; — i primila
Tad u svoju dušu vjeru
Razpetoga tvoga sina.
Ti si, božja majko, vid'la
Njene suze tuj na zemlji
Sve do kraja!... A ja plačem,
Plačuć ti se molim: Pošlji,
Podaj mojoj duši snagu,
Da joj slovo ognjem bude,
Pa da ljudem srce topi,
Da ih u dno duše dirne
To slovo — božje kadilo,
Kadilo istine...Amen!..

I.

Ne u našem kraju milom,
Za hetmanâ ni za carâ,
Već u rimskoj zemlji kletoj
Nedjelo se ovo sbilo, —
Za Decija mislim cara,
Il Nerona gospodara, —
Ne znam pravo; — al nek bude
Za Nerona...
Rusije nam
Nije tada još ni bilo,
Kad je već u Italiji
Rasla dieva i krasotom
Kano čista ruža cvala.
Dičila se njome mati
I mladila, i tražila
Muža njojzi, pa i našla.
Za malo je bila mati
I ta dobra kćerka mila,
Pa je sina porodila;
I Penatom molila se,
I priniela na Kapitol
Silne žrtve; i prosila
Kapitolska sva božanstva,
Da joj diete blagoslove
Sveti bozi. I gorio
Dan i noć je pred Penati
Sveti oganj. Sretna mati;
A Alkid joj sinak raste,
Liepo raste sa vršnjaci;
A pred kipom Venerinim
Kandilo se zlatno svietli.

II.

Granula već u to zviezda
Nad Betlemom: rieč istine,
Svete pravde i ljubavi; —
Javila se zora svietu
I doniela mir i radost
Dobrim ljudem. Farizeji
I mržena sva Judeja
Sbunila se, zarevala,
Kô aždaja u svom blatu,
Pa je tada božjeg sina
Na Golgoti razapela
Medj' zločinci; i zaspale,
Napivši se krvlju, zvieri, —
Tvojom krvlju!... Ali ti si
Iz svog groba uzkrsnuo,
I uzkrslo sveto slovo,
A to slovo ponieli su
Po svih zemljah nevoljničkih
Tvoji sveti apostoli.

III.

Tada je i njezin Alkid,
I vršnjaci lakoumni
I djed pjani kozjih nogu,
Baš na putu Apijevu
Tada su u gaju bili,
Pa se liepo ponapili,
I Prijapu poklonili...
U to, idué sveti Petar
U Rim božju rieč naviečtat,
Zaš'o u gaj vode piti
I počivat. „Mir vam budi!"
Apostol im rek'o blagi.

I orgiju blagosloviv,
Tad im tihom, krotkom riečju
Novu vjeru naviestio:
Ljubav, pravdu i sve dobro,
I najbolje na tom svietu —
Bratoljubje. A mladići,
I sam Faun kozjih nogu,
I sin Alkid tvoj i drugi
Na zemlju su svi pred svetcem
Bacili se, ter u kupke
Na večeru njeg povèli.

IV.

I u kupkah orgija je,
Pehari se zlatom svietle
I amfore; a djevice
Skoro posve gole stoje
Pred Kipridom, i pjevaju
Svoju himnu. Već je spremna
Slavna gostba, već su k stolu
Legli gosti... Krika, vika!...
I dovèli mladci gosta
Sjedobrada. — I potèklo
Iz ustiju apostola
Poput meda božje slovo,
I orgija stišala se...
A Kipride svećenica,
Sve orgije te carica,
Poniknula vedrim čelom
Pred presvetim apostolom,
Poniknula i ustala.
I svi za njom poustali
I za apostolom pošli
Katakombam. I jedini

Sin tvoj Alkid s njimi poš'o
Za presvetim apostolom,
Za tim svojim učiteljem!...
Veselo si ti izàšla
Iz svog doma, da dočekaš
Svog Alkida. Al njeg nema!
Nit ne bude! Ti ćeš sama
Penatom se sad pomolit
I u domu večerati. .
Ne večerat, nego plakat,
I plačući proklinjati
Svoju sudbu. Jao tebi!
Jao tebi, biedna majko,
Ti ćeš umriet u samoći,
Kô prokleta!...

V.

Već su na krst
Strmoglavce objesili
Svetog Petra apostola,
A u lancih neofite
Odveli u Sirakuzu.
I tvoj Alkid, i tvoj sinak,
Tvoj jedini porod mili
I jedina ljubav tvoja,
Gine sada u tamnici;
A ti, jadna, niti ne znaš,
Gdje on pati, gdje li vene!...
Da l' ćeš možda tražit njega
U Sibiru... u Skitiji?...
Nisi sama! Tako pate
Mnoge majke... Božja majko,
Občuvaj ih i okriepi!...
Nema jedne kolibice,
Nema brata ni sestrice,

Što no nebi zaplakani
U tamnici propadali,
Il daleko u britanskih
Il u galskih legionih
Vježbali se!...Oj, Nerone,
Oj, Nerone! Božji sud će
Posred sreće tebe snaći
I odsudit: nadoći će,
Javit će se s onog svieta
Mučenici — djeca sveta
Božje volje; oko tvoga
Samrtnog će odra stati
Svi u lancih, pa te — proklet:
Kršćani su, braća oni,
A ti zvier si, ljudožder si —
I despota!...

VI.

Već je mnogo
Sužanja u Sirakuzi
U tamnici; a Meduza
Pijana sa starci spava...
Al će ustat, — pa će onda
Vašom krvlju, o despoti,
Opiti se!...

Svud tražila
Majka sina, al ne našla;
Došla i u Sirakuzu,
Pa ga tamo u okovih
Našla, jadna, u tamnici.
Nisu dali, da ga vidi,
Morala je vani sjesti
Pokraj zida, pa tad čekat
Kano Boga sa nebesa

Svoga sina, da ga vidi,
Kad sputana njeg dovedu
Cestu mesti

A u Rimu
Divna slava! Sila svieta,
Vojvode iz svega carstva,
Senat sav i pretorjanci;
Liktori sa žreci stoje
U kolu na Kapitolu,
Pjevaju i tamjan kade
Iz kadila. A sa pratnjom
Ide cesar a od mjedi
Nose pred njim kip saliven,
Kip samoga cesara.

VII

Liepu slavu izmislili
Patriciji plemeniti
I cesarov senat mudri:
Hvalili su svog cesara
U sve ruke, što su oni
Još ga samo hvalit mogli, —
I na koncu dokončali
I svečano zaključili,
Da će svoga cara zvati
Jupitrom, — ej, to i valja!..
I vojvodam pisali su
Po svem carstvu širokome:
Da je cesar Bog na zemlji
I još bolji i od Boga.
I majstorom kovat dali
Kip od mjedi; i još k tomu
Nota bene dodali su:
Da će i taj car od mjedi

Milovat ih!... Biedni ljudi
Došli u Rim cara molit.
Došla je iz Sirakuze
I sirota majka ona
Molit cara tog i Boga.
Samo ona? O, moj Bože,
Došlo ih je na tisuće
Iz daleka.

Težko vama!
Koga ste to molit došli?
Komu suze donieli ste?
Komu s plačem prinieli ste
Svoju nadu?... Težko vama!
Kog li ćete prosit jadni
Sliepci vi i robovi!
Kom će zmaj se smilovati?
Molite na zemlji pravdu, —
Al se nikomu na zemlji
Ne poklon'te. Sve je himba! ..

VIII.

Pred Neronom
Pred tim novim Jupiterom
Jučer su se pomolili
Senatori i svi častni
Patriciji; i jučer je
Blagodat se božja lila:
Jednomu su Palestinu
Za zasluge svu u zakup
Izvoljeli sami dati;
Još za bolje zasluge su
Drugom svoju priložnicu
Baš za ženu liepo dali;

Ništa za to, što je bila
Pod cesarom; trećemu su
Sestru uzet izvoljeli
U svoj harem, — ništa za to,
Car je Bog, a mi pod Boga
I sebe smo podvrć spremni,
A ne samo sestre!. .
Pretorjanci molili su, —
Njim je liepi ukaz dao,
Da sve rade, što ih volja,
A on će ih vazda štitit;
Vi plebejci, i vi ste se
Molili mu: al vas nitko
Ne miluje! Ne umiju
Ljubiti vas silnici.

IX.

Treći dan su pripustili
Molit i za pokrštene.
Ti si došla, molila se;
A taj kumir milosrdni
Naredio, da se u Rim
Kršćani iz Sirakuze
Okovani dovedu.
Ti si rado i veselo
Kumiru se opet
Pomolila... a taj kumir
I taj novi Jupiter je
Razmišljav'o, da priredi
Uprav divnu slavu
U svom Koliseju.
A tim časom
Ti na susret podji
Svomu sinu, al se dulje

*

Ne veseli! Ti uboga
Ti ne poznaš tog novoga
Himbenoga Boga!

X.

Malo bilo, s materami
Alkidova mati
Pošla sinu svom u susret
Svetce dočekati
Na obali. Ti si pošla,
Malo da ne poješ,
Da tog cara i Jupitra,
Do neba ne hvališ!
„To je cesar, to Jupiter!
Ne žalim ga zvati
Jupitrom! A ja, sirota,
Išla sam se molit
Jupitru tja u Athenu!
Kukavne li mene!“...
Smjerno je poklonila se
Cesaru i Bogu,
Pa je silnim blatom pošla,
Da na Tibru čeka...
A na Tibru, iza gaja,
Eno ladja plovi —
Kô galera. Na galeri
Voze tvoga sina
U okovih s neofiti,
I tvoj sinak mili
Uz galeru prikovan je; —
Ali nije on neofit,
Voć apostol velikoga
Hristovoga slova.
To je on!... Al ne čuješ li?

Gle, u lancih pjeva
Tvoj mučènik:
„Novi psalam Gospod Bogu,
Novu slavu pojem;
Sa presmjernim ovim sborom
Pjevam srcem čistim;
I s trubljami i s psaltiri
Pjevajući hvalim:
Kako kara Bog griešnike,
A pravedne ljubi;
Blaženi u svojoj slavi,
U svom tihom miru
Raduju se, blagosivlju
Sveto ime božje;
Mačevi su njim u rukû
Plameni i britki,
Za osvetu svim narodom
I za nauk ljudem.
Careve će zle okovat
U željezne lance,
Metnut će im, tim carevom,
Okove na ruke;
Odsudit će nepravedne
Pravednijem sudom, —
I na vieke bit će slava,
Blaženikom slava!“...

XI.

A na briegu ti si bila
Kano tamna stiena,
Ne slušala, ne plakala,
Već kliknula: „Aleluja!“
S majkami kršćana.
Kano zvona jeknuli su

Na kršćanih lanci;
A tvoj sinak, nov apostol,
Prekrstiv se, rek'o:
„Molite se, braćo, mol'te
Za silnika! Vi u svojih
Molitvah i njeg spomen'te,
Ali se pred gordošću mu,
Braćo moja, ne poklon'te!
Molite se samo — Bogu!
A on nek se dalje gnjevi,
Nek proroke usmrćuje
I nas redom razpinje!...
Unuci su već začeti,
Koji no će odrast jednom,
Pa će tad i oni biti
Svi vojnici Isusovi,
I bez ognja i bez noža
Bit će božji borioci;
I sva zla će tad izčeznut
Pred svetimi! Moja braćo,
Molite se!"...

Molili se,
Molili pred svetim krstom
Okovani neofiti,
Molili se rado!... Hvala,
Hvala vama, mlade duše,
Hvala, sveti vi junaci,
U sve vieke hvala!...

XII.

I galera u Rim došla.
Minu tjedan. Pjani cesar,
Sebe Zeusom učinivši,
Sprema Zeusu jubilej.

Rim u slavlju. Pred kumirom
Dragomast i tamjan nose
A kršćane bičem gone
U Kolisej. Kô na klanju
Krv potěkla. Rim je vesel...
Gladijator i patricij
Pijani su; krv i dim ih
Uspavali; sav Rim slavi
Divnu slavu, — baš na spomen
Scipionom. — Bjesni, bjesni,
Mrzki starče! Nasladjuj se
U haremu! Iza mora
Svanula već sveta zora;
Ne će, ne će svetim gromom
Tebe ubit: tupim nožem
Zaklat će te, kano pseto,
I zatući!...

XIII.

Drugog dana
Vrvila je sva arena,
A lidijski piesak zlatni
Rujni purpur prekrio je, —
Prekrilo ga blato krvi;
Sirakužkih Nazarena
Nema još u Koliseju.
Treći dan je i njih straža
Na to klanje golim mačem
I bičevi dovela.
Zvieri riču u areni,
A tvoj sinak gordo stupa
U nju, psalme pjevajući.
I car pjani, kano ludjak,
Zariknuo. A ris ljuti
Skočio je na arenu...

Skoči, zirnu, — i proli se
Sveta krv. Po Koliseju
Poput groma pronio se
Silan uzklik. A ti gdje si,
Gdje si bila? Zašto nisi
Na cesara svetog toga
Navalila? — Jer su njega
Trojim krugom opasali
Liktori, i oko njega,
Oko svetog Jupitra su
Gvozden okrug napravili.
A ti sama ostala si,
Ti jedina vani...
Što ti možeš? —
„Jao, jao!
Težka muko moja!
Težka tugo! Što ću sada
Bez njeg počet? Na kog ću se
Sad oslonit?“ . .
I sirota
Nà okolo pogledala,
I o stienu starom glavom
Udarila, pa je pala
Pod zidine...

XIV.

Pod večer iz kazališta
U kupke je poš'o
Sveti cesar sa liktori;
A Kolisej ost'o
Bez Rimljana i bez cara,
I nijedan nije
Zaplakao; kano gora
Crnio se tmurno
Sam Kolisej usred Rima.

Tiho, tiho vije
Iza Tibra iz Albana
Vjetar povrh Rima;
A nad crnim Kolisejem
Kô u kakvom dimu
Pliva mjesec puna lica; —
A mir tihi blagi
Pao je na krila noći.
Samo mi, o Adame,
Tvoja djeca nesretna,
Mi ne počivamo
Sve do sama groba
U svom raju smirenom;
Grizemo se, kano psi,
Za smrdeći zalogaj,
Sramotimo tebe,
Praotče!...

XV.

Malko počinula
Stara mati žalobita,
I životnu snagu njojzi
Snaga noći oživila;
Ustala je, pa je pošla
Do arene zatvorene,
I sve nešto šaputala:
Nije l' možda svetog cara
Ljuto proklinjala?
Ah! moguće...Pa je tiho
K zidu se dovúkla;
Stala, pa se nasmijala,
I opet šaptala
Jednu riečcu. I tad tiho
Pokraj zida sjela

I čekala. A za malo
Vrata se odprla;
Na kolih iz Koliseja,
Iz te grozne klaonice
Izvezli su sveta tiela
I do Tibra povezli ih,
Da tjelesi tih svetaca
Za cesarski stol — u Tibru
Ribu hrane. Biedna mati
Nä okolo pogledala,
I za glavu razbijenu
Rukama se prihvatila,
Pa je tada šuteć pošla
Sve do Tibra zà koli.
A Skiti su kočijaši,
Roblja robi, pomislili:
„Evo sestra Nevolja je
Sa dna pakla amo došla,
Da u pakô sad sprovede
Rimljane!“ ...
I u vodu su
Pobacali trupla, pa su
S kolima se povratili;
A ti sama ostala si
Nà obali. Gledala si,
Kako su se razširili
Nad njim široki točuri,
Nad pravednim sinom tvojim!
Gledala si, sve dok nije
Tiha voda smirila se,
Pa si tada zaplakala
I prvi put Razpetomu
Molila se za nas...

Tad je
Spasio te sin Marijin,
I ti si mu živu vjeru
Primila u živu dušu,
Pa si tada u sve kraje,
U palače i u sela —
Živog, istinskoga Boga
Rieč istine poniela!...

Hajdamaci.*

Ide sve i mine, nigdje kraja nema.
Kud je sve se djelo, gdje l' se uzelo?
Ludjak niti mudrac ničega ne znadu.
Živi sve i gine... Jedno stane cvast,
Drugo opet vene — svelo je za vazda,
Pa su žuto lišće vjetri raznieli.
Sunašce se radja, uprav kô i prije,
Sjat će opet zviezde, kô što sjahu već.
Izaći ćeš i ti, mjeseče moj bliedi,
Da po sinjem moru podješ šetati, —
Izać ćeš, da vidiš žljebe i kladence
I to silno more, pa ćeš opet sjat,
Kô nad Babilonom i nad vrtovi mu,
I nad tim, što bude s našom dječicom
O moj vječni druže!. .Ljubim razgovarat
S tobom, kô sa svojim bratom rodjenim,
Pjevat pjesmu, što si ti ju šaptao!
Još mi jednom reci: kud ću s brigom svojom?
O ja nisam ubog, nisam posve sâm:
Imam i ja djece, ali kud ću s njome?
Zar da ih zakopam? Grieh bi bio to.
Još je duša živa, pa će joj odlanut,
Možda će joj lakše na tom svietu bit,
Ako tko pročita ova suzna slova,

* Ustaše, hajduci.

Što no ih je nekoč milo prolila,
Što je toli često rad njih plakala.
Ne ću ih zakopat, jer je duša živa!
Kano modro nebo — nema njemu kraja, —
Tako duša mira niti kraja nema.
Gdje će ona biti? Rieči čemerne!
Da l' će je se itko sjetit na tom svietu, —
Bez slave je težko ostaviti sviet.
Sjetite se, dieve, — vam se sjetit treba!
Ljubila vas ona, moje ruže mile,
Ljubila je vašu sreću pjevati,
Dok vam sunce grane, počivajte sladko,
A ja idem gledat, gdje su naši sad.

* * *

Sinci moji, osvetnici!
Sviet je vrlo velik —
Hajd'te sinci, pa potraž'te
Svoju sreću pustu.
Sinci moji, još malèni,
Moja djeco luda!
Tko li će vas još bez majke
Na tom svietu primit?
Sinci moji, orli moji
K Ukrajini podj'te:
Snadje l' jad vas, bar vas ne će
U tudjini snaći.
Naći će se vierna duša:
Ne dat vam umrieti.
Oj, a ovdje.. zlo je...djeco!
Puste li vas k sebi,
Smiju vam se, — eto vidj'te:
Takvi su vam ljudi.
Pismeni su, izučeni,
I na sunce viču.
„Sunce dobro ne izhodi,

Dobro nam ne svietli ;
Tako, kažu, trebalo bi!“ ...
Što ćeš tuj početi?
Treba slušat, možda zbilja
Ne radja se dobro,
Kako kažu učenjaci,
Svi ti mudri ljudi!
Što l' će vama oni reći?
Vašu slavu znadem!
Gledat će vas, pa će tada
Pod klupu vas metnut.
„Neka, reć će, počivaju,
Dok se otac digne,
Pa po našu pričat stane
O hetmanih svojih;
Al taj ludjak uviek priča
Žalostnimi riečmi,
I Jaremu nekakvoga
Uviek pred nas vodi
Poderana... Ludjak! ludjak!
Bili, pa već nisu!
Od kozačtva, od hetmanstva
Mogile visòke
Još su samo preostale,
Pa se i te ruše;
A on hoće, da slušamo,
Kako starci poju!
Jalov posô, dragi brate:
Ako hoćeš novca
I još slave — toga čuda —
Opjevaj Matrošu
I Nastašu, radost našu,
I sultana dvore...
To je slava! A ti pjevaš:
„Sinje more šumi“ ...

Pa tad plačeš; — za tobom je
I družina tvoja
Medju bogci!“. .

Liepo, mudri!
Hvala vam za savjet!
Topli kožuh, samo škoda:
Nije za me šiven;
Razumne su vaše rieči,
Al su i podmukle!
Pogledajte! Ja ću pjevat,
A vas slušat ne ću, —
Ne ću pjevat radi slave!
Vi ste umni ljudi,
A ja, ludjak, sam ću za se
U kućerki svojoj
Zapjevati, zaplakati,
Kano malo diete.
Zapjevat ću: „More šumi,
Vjetar poljem hara;
Stepa kunja, mogila se
S vjetrom razgovara.“
Zapjevat ću: „Razpukla se
Mogila visòka;
A do mora Zaporožci
Svom se stepom šire;
Atamani na konjićih
Pred družinom svojom
Gizdaju se... oj, a vali
Lome trsku svoju,
Stenju, šume, kano biesni:
Nešto strašna poju!“ ...
Poslušat ću, pobrinut se,
Starce ću zapitat:
„Što to, starci, promišljate?“

— Zlo je, tužno, sine:
Dnjepar bjesni sve to jače,
Ukrajina plače! —
I ja plačem... Ali evo,
Liepo, sve po redu,
Napred idu atamani,
Satnici, gospoda,
I hetmani — svi u zlatu...
U kućerku moju
Došli, sjeli pokraj mène,
Pa o Ukrajini
Pričaju mi: Kako Seč su
Čuvali od vraga,
Plovili po sinjem moru,
I u Skadru bili,
Na požarih lule svoje
Palili u Poljskoj;
Kako su u Ukrajinu
Opet natrag došli,
Kako li su tad se slavno
Častili junaci:
„Ded guslaru! Lij, krčmaru!“
Vikali kozaci.
Atamani na toj časti,
Kô na kakvom vieću,
Liepo zbore, svjetujú se...
Junačka družina
Planula je, udarila
Nogama i mačem;
A ja gledam, a ja gledam,
Smijem se i plačem.

Ja sve gledam, gledam, svoje suze tarem:
Nisam ni ja samac, — imam živit s kim!
U kućerki mojoj, kô u silnoj stepi,

Igraju kozaci, da se trese dol;
U kućerki mojoj sinje more šumi,
Mogila se diže i topola s njom;
A o Gricu tiho mlada dieva poje —
Nisam ni ja samac, imam živit s kim!

To je moje dobro, novac,
To je moja slava;
A za savjet — liepo hvala,
Za vaš savjet liepi!
Dok god budem na životu
Ja ću pjevat tužno,
Da iz očij' suze mamim;
A vi — da ste zdravi!
Ja ću svoje sinke sprovest
Na dalèke pute.
Neka idu, možda nadju
Staroga kozaka,
Koj' će moju djecu primit
Suzicama starim.
Pustite me! Još vam velim:
Ja sam svoj gospodin!

* * *

Tako, sjedeć navrh stola,
Umujem i smišljam:
Kog ću molit, da ih vodi?
A već vani sviće.
Mjesec gasne, sunce plamti.
Digli se hajduci,
Molili se, odjeli se,
Oko mène stali.
Tužno, tužno, kô sirote,

Pognuli se, šuteć:
„Daj nas, otče, blagoslovi,
Dok još imaš snage,
Blagoslovi, da idemo
Svietom sreću tražit!“
— Poslušajte! Sviet je širok,
A vi djeca mala
I još luda. Tko l' kô vodja
Pred vama će poći,
Da vas vodi?... Težko, djeco,
Težko meni s vama!
Eto sam vas pridigao,
Porasli ste malko!
Medju ljude polazite,
A već svi su — mudri.
Pogledajte, što se dade;
I meni su oni
Dobri bili, učili me,
Ali vrlo malo!
Što će s vami? Hajd'mo, sinci,
Hajdemo razpitat.
Ja još imam stara otca,
(Rodjenoga nemam),
On će nama savjet dati,
Jerbo i sam znade:
Kol je težko svim sirotam,
Kad po svietu blude!
U njega je dobra duša
Kozačkoga roda;
On se, starac, još ne stidi
Pjesme, što ju majka
Pjevala, povijajuć ga,
Nje se on ne stidi.
On se ni sad još ne stidi,
Kad o Ukrajini

Sliepi starac izmučeni
Zapjeva pod zidom.
On ju ljubi, pjesmu svoju,
I kozačku slavu,
On ju ljubi! Hajd'mo, sinci,
Sad po savjet k njemu.
On će i vas liepo primit,
Kano djecu svoju;
Kad se s njime pomolite,
Ukrajinom podj'te! —

„Dobar dan ti, otče mili,
Na tom pragu tvojem!
Blagoslovi djecu moju
Za dalèke pute!“ ...

Uvod.

Bilo nekoč plemstvo, bilo
Svemožno i silno;
Mjerilo se sa Moskali
S ordom i sultanom,
I sa Niemcem ... Bilo nekoč, —
Al što minut ne će?...
Bilo plemstvo preoholo,
Dan i noć se časti,
Pa svom kralju spletke kuje...
Stjepanu, ne velim,
Niti Janu Sobjeskomu:
Ta su dva baš slavna, —
Ali drugim. Jadnici su
Šuteć kraljevali.
Tjerali ih, a susjedi
Šutili su samo,
Čudili se, kako kralji
Bjegaju iz Poljske.

*

Slušali su, kako plemstvo
Neprestance viče:
„Niepozwalam! niepozwalam!“
Plemstvo opetuje:
A magnati kuće pale,
Svoje sablje taru.
Dugo, dugo tako bilo,
Dok zavlad'o nije
U Varšavi nad Poljaci
Ponjatovski umni.

On je zavlad'o, pa je plemstvo htio
Malko ukrotit... ali zalud sve!
Htio im dobro, kano djeci mati,
Možda je htio još i drugo što.
Jedino slovo: „niepozwalam“
Htio je plemstvu òduzeti on,
A za tim... Poljska buniti se stala,
Plemstvo se diglo, viče u sav glas:
„Ne će nam naše pravo oduzeti
Sluga Moskalov, zalud mu je trud!“
Na glas Pulavskog i Paca se digla
Vitežka zemlja, ustala je sva,
I za čas — sto konfederacijâ!

Digli se konfederati
Poljskom i Volinom,
Cielom Litvom, Moldavijom,
Ukrajinom cielom;
Razišli se, ali nisu
Pošli za slobodu,
Već su samo na židove
I na palež pošli!
Palili su, skvrnili su
Crkve i oltare...

A hajduci oštrili su
Svoje sablje stare.

Jarema.

„O Jaremo! pasji sine!
Kobilu mi daj dovedi,
Podaj čižme gospodaru,
Vode meni donesi!
Čisti kuću, drva nosi,
Puram, guskam jelo daj,
Pa po krave tada podji,
Brže, brže!... Poslušaj!
Za tim bježi u Viljšanu,
Pa se žuri, dok si zdrav!“
Ode biednik, tužan sav.

Tako s jutra židov kleti
Na kozaka prodire se;
A Jarema tužan ne zna,
Da su krila porasla mu,
Da će k samom nebu stići,
Ako samo poleti.
Nije znao, snuždio se...

O moj Bože mili!
Težko je na svietu, al je divan sviet:
Hoće mu se živit, ni tog ne može,
Hoće mu se gledat, kako sunce sjaje,
Hoće mu se slušat, kako more šumi,
Kako ptica pjeva, kako šapće dol,
Kako svoju pjesmu mlada dieva poje...
O moj Bože mili, al je divan sviet!

Ubogi Jarema, ubogi siromak:
Nema brata, sestre, nema nikoga!

Židovski je sluga, odras'o u biedi,
Al ne kune sreću, niti ljude zle.
Zašto da ih kune? Ta zar oni znadu,
Koga treba tući, koga maziti?
Nek se samo časte! Jad će i njih snaći,
A ubogar nek se za se brine sâm.
On se časkom snuždi, časkom tiho plače,
Al ne za to, što mu živo srce mre:
On se nečeg sjeća, ili nešto čeka...
Opet ide k poslu. Tako živi on!
Čemu otac, mati, palače visòke,
Kada srce s' srcem ne može se snać?
Ubog je Jarema, ali je i bogat:
Ima s kime pjevat, ima plakat s kim;
Ima crne oči, kano zviezde sjaju,
Ručice ga biele znadu zagrlit;
Ima srce jedno, srce djevičansko,
Što se s njime smije, i što plače s njim.

Takav vam je moj Jarema
Bogati ubogar.
Takav i ja nekoč bijah!
Minulo je davno...
Minulo je, razišlo se,
Nema već ni traga.
Srce drhće, kad se sjetim...
Zašto li je prošlo?

Zašto li je prošlo, zašto još ne traje?
Sad bi barem laglje bilo plakati.
Uzeli su ljudi, jer im se je htjelo.
„Na što njemu sreća? Treba otet nju:
On je dosta bogat!“

Bogat je na krpah
I na drobnih suzah — ne bris'o ih Bog!
Srećo, moja srećo, gdje ću tebe naći?
Do mene se vrati, do kućerke moje,
Bar se u snu javi, da se smirim ja!

Pogledajte, dobri ljudi!
Možda viekom ne će
Samo težak jad me pratit,
Možda će me pustit?
Možda ću ju opet sresti,
Kad po svietu podjem
Sa Jaremom, ili možda...
Ali što ja znadem.
Zlo je, ljudi, zlo je svuda,
Nigdje nema mira:
Kud nas, kažu, sudba mota,
Tud se prignut valja, —
Prignuti se i nasmiešit,
Da ne znadu ljudi,
Što s' u jadnom srcu krije,
Toga da ne znadu.
Njina ljubav neka bude
Onom, tko je sretan;
A siroti ne treba je,
Ne treba je nikad!
Težko mi je to kazivat,
Ali šutit ne znam.
Tecite mi rieči, suze;
Sunašce ne sjaje,
Da vas suši. Dieliti ću
Gorke suze svoje, —
Al ne s bratom, ni sa sestrom —
S pećinama niemim
U tudjini... Oj, a tad ću

Još u krčmu poći,
Pa da vidim, pa da motrim,
Što se tamo radi?

Konfederati.

„Otvaraj nam, kleti žide!
Bit ćeš bijen... otvaraj!
Lom'te vrata, da izadje
Stari nitkov!“
— Počekaj!
Za čas, odmah! —
„Nakostruši
Svinjsko uho! Da l' se šališ,
Što li hoćeš?“
— Ja? S gospodom?
Ne daj Bože! Sad ću doć! —

Pala vrata, a bič maže
Uzduž ledja židovska.
„Zdravo, kažu, zdravo, žide,
Zdravo, vražji sine!
Daj se krsti!“
— Ali kako?
Vjere mi, ne znadem! —
„Gle, ovako!“
Ljeh se krsti,
A za njime Juda.
„Pravo! pravo! krstismo ga.
Nu, za takvo čudo,
Daj nam vina, vražki svate!
Pokršteni, čuješ?
Daj nam piti!“
— Odmah, odmah! —
Viču, kano biesni;

Viču Ljesi, a po stolu
Već se pehar šeće.
„Jeszcze Polska niezginièła!“
U sav glas se ori.
„Vina, žide!“

Pokršteni
U kuću iz dvora
Brzo trči, vino toči;
A konfederati
Samo viču: „Vina, žide!“
Al se žid ne boji.
„Gdje su gusle? Sviraj, huljo!“
Sva se krčma trese. —
Ljesi plešu krakowiaka,
Valsa i mazura,
A žid gleda, pa uzdahne:
— Plemićka natura! —

„Dobro, dosta! Sad nam pjevaj!“
— Ne znam, na sramotu. —
„Oj, ne laži, pasja vjero!“
— Koju? Da l' *Sirotu?* —
„Nemoj, nemoj! jer tu samo
Krivovjerci poju.“
— Ej, pa koju? Možda ovu?
Čujte, znam već koju! —

„Sve pred *panom* Hvedorom
Skače židov gromorom,
I zadkom,
I predkom,
Sve pred *panom* Hvedorkom!“

„Dobro, dosta! Sad nam plati!“
— Šalite se, ljudi:
Za što? —
„Što smo slušali te.
Pazi, huljo! Jerbo mi se
Ne šalimo. Vadi groše!“
— Gdje ću ih uzeti?
Ja ih nemam; ja sam samo
Vašom hvalom bogat. —
„Lažeš, pseto! Priznaj samo!
Udrite ga, braćo,
Batinami!“

Batinami
Krste Leiba s nova,
Pa ga biju, pa ga vošte,
Da sve perje leti...
— Al ja nemam baš ni pare!
Režite me evo!
Pomoć! pomoć! dobri ljudi! —
„Mi ćemo ti pomoć.“
— Počekajte, da vam kažem. —
„Slušamo te, žide,
Al ne laži, jer ti bogme
Ne će laž pomoći.“
— U Viljšani —
„Tvoji groši?“
— Moji.... ne daj, Bože!
Ne, ja velim: u Viljšani —
Tamo krivovjerci,
Po dvie po tri obitelji
Liepo skupa živu. —
„Mi ne znamo, al smo i mi
Nešto takva čuli.“
— Istina je. Pogledajte

Tamo u Viljšanu,
Pokraj crkve... u zvonara
Kćerka je Oksana.
O moj Bože! Kano gospa
Divna je i liepa!
A u starca, u zvonara
Dosta novca ima. —
„Novca, novca! Tog nam treba!
Istinu nam kaže;
Ali da se uvjerimo,
Nek nam put pokaže,
Daj nas vodi!“

Tad su pošli
Ljesi u Viljšanu,
Samo jedan još pod klupom
Konfederat pjani
Ne diže se, već pjevuca
Pjan i vesel silno.

Zvonar.

„U gaju, gaju
Vjetarca nema;
Mjesec visoko,
Zviezdice sjaju.
Srdašce, dodji, —
Samo na časak,
Ribice moja!
Dodji, golùbko,
Gukat mi dodji,
Ja ću daleko
Noćas otići.
Ptičice, dodji,
Srdašce moje,
Samo da tvoje

Gukanje čujem...
Tužan sam, tužan!"

Tako, hodeć izpod gaja,
Moj Jarema poje,
Ne može se već Oksane
Načekati svoje.
Zviezde sjaju; posred neba
Bliedi mjesec sija;
Vrba sluša poj slavulja,
Nad vodu se svija.
A pod vrbom, pokraj vode,
Drhće trava meka,
Kô da zna, da svoju dievu
Mladi kozak čeka.
A Jarema po dolini
Jedva, jedva hodi,
Niti sluša, niti gleda...
„Na što mi ljepota,
Kada nema sreće, nema ljubavi?
Mlada će mi ljeta zalud propasti.
Samac sam na svietu, stablo posred polja,
Bujni će ga vjetri poljem raznieti:
Tako mene ljudi smjestit ne znaju.
Za što me se stide? Što sam ubog zar?
Jedno srce bilo, jedno na svem svietu,
Jedna vierna duša, pa gle: već i ta —
I ta me se stidi!"
Polile ga suze,
Zaplak'o i utr'o tad rukavom njih.
„Ostani mi zdrava! Na dalèku putu
Nać ću svoju sreću, il ću za Dnjeprom
Počinut u grobu... A ti ne ćeš plakat,
A ti ne ćeš gledat, kako gavran kljuje
Moje crne oči, oči kozačke, —

Što si ljubila ih, moje srdašce!
Smetni s uma suze, mene siromaka,
Što si mi se klela, traži drugoga; —
Ja ti nisam ravan, ja sam tudji sluga,
A ti si zvonarka. Uzmi ljepšega, —
Uzmi, koga znadeš... takva mi je sudba!
Smetni s uma, dušo, mene biednika...
A kad čuješ, da su gdje na tudjem polju
Pogrebli Jaremu, — tad pomoli se,
Sama, srce, na tom svietu
Barem ti pomoli se!"...

I siromak zaplakao,
Snuždio se jako,
Plače, plače potihano.
Slušaj!... Eno gledji:
U gaj kano lastavica
Krade se Oksana.
Spazili se... zagrlili...
„Srce!" i zamúkli.
Dugo, dugo samo „srce",
Pa su tihi bili.
„Dosta, dušo!"

— Ah! još malo,
Još... još... druže mili!
Uzmi dušu... još... još jednom...
Oh! al sam ti sretna! —
„Smiri mi se, zviezdo moja,
Ti si s neba sašla!"
Ona se je, kô danica,
Nasmijala, sjela.
— Sjedni i ti pokraj mene! —
I Jarema sjeo.

„Srce moje, zviezdo moja,
Gdje si ti mi sjala?“
— Ja sam ti se zabavila,
Otac mi je bolan;
Samo na njeg mislila sam. —
„Oj, a ništa — na me?“
— Kakav li si, dobri Bože! —
Polile ju suze.
„Ne plač' srce, ja se šalim.“
— Šala! —
Prošaptala,
Sklonula mu na grud glavu,
Kô da je zaspala.
„Gle, Oksano, ja se šalim,
A ti zbilja plačeš.
Ne plači mi, pogledji me.
Sutra više ne ćeš.
Sutra bit ću ja daleko,
Sladjana Oksano!
Ja ću sutra u Čigrinu
Medj' hajduci biti,
Pa ću dobit srebra, zlata,
Pa ću dobit slavu;
Pa ću tebe tad obući
Kô paunku pravu,
I kô kakvu hetmanicu,
Pa ću tebe motrit
Dok god budem na životu!“
— Oj, al možda ne ćeš?
Bit ćeš bogat, pa 'š u Kijev
Poći sa gospodom,
Plemkinju ćeš sebi naći,
Ostavit Oksanu! —
„Ima l' ljepše zar od tèbe?“
— Možda...ja ne znadem. —

„Gnjeviš Boga, srce moje:
Jerbo ljepše nema
Na nebesih ni na zemlji,
Ni za sinjim morem
Nema ljepše još od tèbe!“
— Što mi ti to kažeš?
Ne govori! —
„Istinu ti,
Istinu ti kažem!“

Dugo oni, vidite li,
Zborili su tako.
Ljubili se, milovali
Srdačno i žarko;
Plakali su, prisizali,
Prisizali jako.
Njoj Jarema govorio,
Kako li će živit,
Kako će ju on okovat
Svu u suho zlato...
Već joj mrzko slušat bilo,
Vjerujte mi, drage!
— Već je mrzko doista mi
Slušati! —

A mati
Ili otac — ako vide,
Da vi, moji dragi,
Tako čudno govorite, —
Srdit će se jako!
Neka, neka, — stid ga bilo,
Tko im reći kani,
Kako kozak crnòoki
Svoju dragu ljubi.

A Oksana, kô golubka,
Guče mu na krilu;
U plač brizne, pa umukne,
Spusti glavu milu:
— Srce moje, srećo moja,
Sokole moj mili,
Moj — i vrba nagnula se,
Da te rieči čuje.
To su rieči! Ne ću reć ih,
Moje crnke male,
Ne ću vam ih nikad reći,
Na san će vam doći.
Neka oni i otidju,
Kako su i došli, —
Posve tiho, posve tajno,
Da ne spazi nitko
Niti plave djevojačke
Ni kozačke suze.
Neka oni... Možda jošter
Jednom na tom svietu
Sastanu se... Vidit ćemo!

A tim časom svietle
Mala okna u zvonara.
Što se tamo radi?
Treba vidit, pa kazivat...
Ne vidit je bolje!
Ne vidit je bolje, bolje ne kazivat!
Jer je sram za ljude, za srce je bol.
Pogledajte: to su ti konfederati,
Ljudi, što slobodu brane divno tol!
Brane, prokletnici!... Prokleta i mati,
Proklet dan i časak, kadno rodi njih!
Gledajte, što rade tamo kod zvonara
Ta paklènska djeca!

A konfederati
Na zvonara gromko viču:
„Ako hoćeš živit, kaži,
Gdje su groši?"
A on šuti.
Svezali mu slabe ruke,
O zemlju ga udarili,
A on šuti.
„Slabe muke!
Dajte žeru! Gdje je smola?
Pospite ga! Već je hladna!
Još ga žerom posipajte!
Što je, huljo? Pisnut ne će
Mrzko zviere! Pogledajte!"
Nasuli mu žar u čižme...
„U glavu mu čavle zabij!"
Nije toga podniet mog'o,
Već je pao. Ode duša
I bez svete izpoviedi!
— Oj, Oksano! — i izdan'o.
Stoje Ljesi zamišljeni,
Pokunjeni.
„A što sada,
Slavna braćo? Sad već s njime
Ne možemo ništa! Hajd'mo
Užgat crkvu!"

— Oj, pomozi,
Tko u Boga vjere ima! —
Viče netko iz sveg grla.
Ljesi stoje: „Tko je? što je?"
A Oksana:
— Ubili ga! —
Pa je pala. Poglavica
Man'o rukom na družinu.

A plemići, kano hrti,
Skunjili se. Poglavica
Dig'o dievu...

Oj, a gdje si
Ti, Jaremo? Gdje si? Gledji!
A on ide, pjevajući,
Kako se je Nalivajku
Bilo nekoč s Ljesi tući.

Ljesi pošli, a ne živa
Pošla s njimi i Oksana.
Psi su samo po Viljšani
Zalajali, pa zamúkli.
Mjesec bliedne, ljudi sniju,
A i zvonar... Ne će ustat,
Usnuo je za sve vieke.
Oganj plamti, oganj gasne...
Mrtvo tielo zadrhtalo,
Pa se sve i — utišalo.

Posveta u Čigrinu.

Oj, hetmani slavni, kad bi vi se digli,
Pogledali na svoj liepi Čigirin,
Gdje ste nekoč gordo vladali i sjali,
Vi bi zaplakali, ne bi prepoznali
Razvaline puste slave kozačke:
Bazar, gdje je vojska, kô crveno more,
S barjaci i stiezi viek se znala nać,
Gdje je velemožni hetman na svom konju
Svojom sabljom man'o — nast'o mora šum.
Šumilo i razlilo se
Stepom i dolinom;
Svud se pred njim žalost gubi,

Oj, a za kozaci —
Al što hasni!... Sve je prošlo!

Iza šume, iza magle
Već se mjesec javlja,
Pun je mjesec, sav je crven,
Gori, a ne svietli:
Kô da znade, da ne treba
Svjetla njegovoga,
Da će požar Ukrajinu
Ogrijat, osvietlit.
Smrklo se, a u Čigrinu,
Kô u grobu pustom,
Sve je tužno. (Tako bješe
Po svoj Ukrajini,
Kada su u tamnoj noći
Nože oštrit stali.)
Ljudî nema; po bazaru
Samo šišmiš prše,
A u gaju, na poljàni
Samo sova huče.
Gdje su ljudi? Nad Tjesminom,
U tom tamnom gaju,
Sabrali se; stari, mladi,
Ubogi, bogàtci,
Sabrali se, — pa čekaju
Svečanost velìku.

Oj, u tamnom gaju, u zelènoj doli
Povezani konji pasu otavu;
Osedlani konji, vranci su već spremni:
Kamo li će poći, kog li ponieti?
Pogledajte samo: legli po dolini,
Kano da su mrtvi, tvrdo spavaju;
To su vam hajduci. Za spas Ukrajine

Orli su se digli, pa će kazniti
Židove i Ljehe,
Za krv i za požar,
Paklom će hajduci Ljehom vratiti.

U dolini liepo stoje
Vozi željezne tarane:
To je plemstvu gostba liepa!
Znalo ju i ono davat, —
Nek mu bude! Neka vlada,
Nek zadaje trista jada!...
Medju vozi tiho stoji,
Kano da je amo pala
Iz Smiljane, iz Čigrina
Sva kozačka ta družina;
Došla je na krasno djelo.
Hetmani pod šatorom su;
Samo jedan smjeli sin
Na straži je, tiho hodi,
Pa sve gleda na Čigrin.

Prvi starešina.

Stari mudrac nešto silno razmišlja.

Drugi starešina.

Mudra glava! Sjedi u svom šatoru, kano da ništa ne zna, a pogledji ga — pravi mudrac. „Ako sâm,“ veli, „ne dovršim, to ću sinu predat.“

Treći starešina.

A i sin je umnik! Jučer sam se sreo s Željeznjakom; tako kazuje o njemu, da blago njemu! „Košovoj će,“ kaže, „svakako biti; a možda još i hetman, ako“ ...

Drugi starešina.

A Honta? A Željeznjak? Honti je pisala sama... sama: „ako, kaže“...

Prvi starešina.

Šutite malko, čini mi se: zvone!

Drugi starešina.

Ta ne, to ljudi viču.

Prvi starešina.

Viču, dok Ljesi ne začuju. Oh, stare su glave i razumne; smišljaju i smišljaju, pa će od lemeša napraviti bradvu. Gdje je vreća, tamo torbe ne treba. Kupili su hrena, treba ga pojesti: plačite, oči, makar izskočile: vi ste gledale, što su kupovali; novci ne smiju propasti! A oni smišljaju i smišljaju, ni šuteć, ni glasno; a Ljesi će se dosjetiti, pa zalud sve! Kakvo je to vieće? Zašto već ne zvone? Čim ćeš umiriti narod, da ne viče? Nije tu deset duša, nego hvala Bogu sva Smiljanština, ako ne sva Ukrajina. Gle, čujete li, pjevaju!

Treći starešina.

U istinu: netko pjeva; idem, da ga umirim.

Prvi starešina.

Nemoj, neka pjeva, samo ne glasno.

Drugi starešina.

To je, po svoj prilici, stari Vlah! Nije se još smirio stari ludjak; pa neka pjeva!

Treći starešina:

A mudro pjeva! Koliko god slušao, uviek drugu. Prikradimo se, braćo, pa poslušajmo; a dotle će i zazvoniti.

Prvi i drugi starešina.

Dakle, što je? Hajdemo!

Treći starešina.

Dobro, hajdemo!

(Starešine tiho stale za dubom, a pod dubom sjedi sliepi guslar; oko njeg su Zaporožci i hajduci. Guslar pjeva svečano i tiho.)

Guslar.

Oj vi Vlasi, premalo
Sad je i vas ostalo;
I vi, Moldavani,
Sad ste sirotani:
Sada su Tatari
Vaši gospodari,
Paše i sultani, —
Vi ste okovani!
Već je dosta jada,
Molite se sada;
Slož'te se s junaci,
S nama, sa kozaci;
Bogdana spomen'te,
Brže k nama kren'te;
Bit će te gospoda,
Čim se pruži zgoda:
Ove ćemo noći
S Željeznjakom poći...

Zaporožac.

Prekrasno veselje! Istinu stari pjeva, ako ne laže. Kakav bi to guslar bio, da nije Vlah!

Guslar.

Ta ja i nisam Vlah; samo sam nekoč bio u Vlaškoj, pa me ljudi i zovu Vlahom, sâm ne znam zašto.

Zaporožac.

Nu, to je malenkost; zapjevaj još koju. Daj malko o našem Maksimu zagudi.

Hajduk.

Ali ne glasno, da ne čuje starešina.

Zaporožac.

A što će nama vaš starešina? Ako čuje, pa će i slušati, ako ima čim da sluša, bez dvojbe. U nas je jedini starešina — otac Maksim; a on će, ako čuje, još i srebreni rubalj dati. Pjevaj, starče božji, ne slušaj ga!

Hajduk.

Ta ja samo tako velim, čovječe; a to i sam znadem, evo što: nisu takova gospoda, kakovi su gospodičići! Jer dok sunce izadje, dotle ti rosa oči izjede.

Zaporožac.

Lažeš! Pjevaj, starče božji, kako znaš, jer drugačije ne ćemo ni zvona dočekati, — nego ćemo zaspati.

Svi.

Doista ćemo zaspati; pjevaj koju god.

Guslar (pjeva).

Lieta sokol, lieta sivi
Sunčanom visinom,
Ide Maksim, ide junak
Šumom i dolinom.
Lieta sokol, lieta sivi,
Sokolovi za njim;
Ide Maksim, ide junak,
Oj, a momci za njim.
To su momci Zaporožci,
Sinovi mu pravi;
A on smišlja: il da pije,
Il da vraga davi,
Il da pleše, — i zagudi,
Da se zemlja lama;
Pjevat stane, zapjevaju,
Gine tuga sama.
Med i vino riedko čašom,
Već polutkom pije;
A gdje vraga samo stigne,
Ondje ga i bije.
Taki vam je naš ataman
Sokol sivih krila,
On se šali i vojuje
Iz svih svojih sila.
Nema u njeg posteljice,
Da u njojzi spava:
Stepa, more — put je njemu,
Blago mu i slava...

Zaporožac.

Je li tako? Izkitio je, ne može se prigovoriti: i istinski, i liepo. Dobro, vrlo dobro! Što hoće, to odmah i pjeva. Hvala ti, hvala.

Hrpa.

Šuti malo! Čini se, da zvone. Čuješ?.. Još jednom...o!

Guslar.

„Zvona zvone, zvona zvone,
Mjesec nebom sjaje;
Hajd'te djeco, molite se,
Ja ću pjesmu svršit.“

I hajduci grnut stali,
Sva dolìna stenje;
A na plećih za njimi su
Volovi povèzli
Težka kola. Oj, a još im
Sliepi guslar pjeva:
„Noćili su ti hajduci
U zelènu lugu.“
Pjeva, kiti i popieva,
Ali u taj časak;
— Daj der drugu, starče božji! —
S tovarom na plećih
Viču njemu mladi momci.
„Dobro, djeco, dobro!
Tako, tako! Dobro, djeco!
Poslušajte sada,
Sad ću pjevat!“
Zemlja drhće,
A hajduci s koli
Sve ju režu. Guslar gudi
I još gudeć pjeva:

„O moj Bože premili,
Ljesi piva svarili;
Mi ćemo ga popiti,
Lješke dieve ljubiti!

S njimi ćemo igrati,
S njimi ćemo pjevati.
Kozak u vis skoknuo,
Kozak dievu viknuo:
— Dievo, ptico moja!
Dievo, srećo moja!
Nemoj me se sramiti,
Hodi sa mnom igrati!
Nek se ljudi svi žaloste,
A mi zaigrajmo,
A mi zapjevajmo!
Dievo, ptico moja!
Dievo, srećo moja!"

— Jošter, jošter! —

„Kad bi mene uzet htio mlad junak,
Kad bi htio zaporožki koj kozak,
Ali koji mladjani, mladjani,
Da me mladu oženi, oženi!
Jer se ne ću učiti
S djedom starim mučiti,
Kad bi mene" ...

„Nesretnici! Što ste stali?
Odlazite! A ti, starče,
Mjesto da se Bogu moliš,
Svašta pjevaš!...Dalje, momci!"
Hetman viče. Lecnuli se,
Poslušali. Djak već poje,
Popi idu s kadilom;
Sva družina mukom múči,
Niti glaska...Medju vozi
Prošli popi s kadilom;
Za njimi su, kô na uzkrs,
Svete slike nosili.

— Molite se, braćo, mol'te!
Sied svećenik njima veli:
— Oko svetog Čigirina
Budna će se straža dići,
Ne će Krsta dat razpeti.
A vi svoju Ukrajinu
Branite i očuvajte:
Ne dajte, da vaša mati
U bezbožnih rukû pati.
Ukrajinom još i sada
Požar gori, ljudi ginu
I od žedje i od glada,
Sve u težkoj tamnici.
Djeca rastu nekrštena,
Naša djeca...a djevojke!
Sva ljepota zemlje naše
Medju Ljesi gine, vene!...
Crne oči u sužànjstvu
Tiho gasnu; kozak ne će,
Da od Ljeha sestru spasi,
Jer se i sam već ne stidi
Ljehu služit ..težka tugo!
Molite se, djeco moja!
Strašni sud će Ljesi kleti
U naš mili kraj donieti:
Sam će kamen zaplakati!
Sjetite se svojih slavnih
Atamana: gdje su svete
Mogile im? Gdje li leže
Kosti slavnog Bogdana?
Gdje li stoji Ostrjanika
Zapuštena mogila?
Gdje je raka Nalivajka?
Nema ni nje, jer su Ljesi
Jednog živa, oj a drugog

Još i mrtva spalili.
Nema više naših slavnih
Neumrlih hetmana!
Raduju se Ljesi sada:
Nema više Bogdana,
Da im krvlju plemenitom
Sve poljàne omasti.
Plače, plače Korsun stari,
Nema tugu s kim da dieli;
Plače Aljta: „Težko mi je,
Težko živit na tom svietu!
Ginem, venem... Gdje je Taras?
Gdje su mila djeca moja?“
Ne plačite, braćo! Za nas
Ustati će pravednici,
I Mihajlo arkandjeo!
Molite se, braćo moja,
Molite se! —

Molili se,
Molili se svi kozaci,
Kano djeca; sjećali se
Svojih predja... A sva nošnja
Na njima se izderala!
Zadnje dobro, zadnja slava
Nošnja im je krasna, —
I tu će im svući!...
U to
Djakon glasno viknu:
„Neka naši vrazi ginu!
Prihvatite nože!
Sad su oni posvećeni!“
Zvona stala zvonit,
Jeknu jeka: „posvećeni“!
Srca su im biesna!

„Sad su noži posvećeni,
Gini, plemstvo, gini!“
Uzeli ih, razišli se
Po svoj Ukrajini.

Treći pietli.

Ukrajinom bjesnili su
Mrzki Ljesi; ali strašnu
Osvetu su pripravljali
Ukrajina i Čigrin.
Min'o i dan Makaveja,
Velik svetac ukrajinski.
Min'o... Ljeh i židov zlobni
Napili se krvi, klali
Razkolnike, razpinjali,
Jer već ničeg nije bilo,
Što bi još im otet mogli.
A hajduci pričekali,
Dokle nisu bezbožnici
Krvnici im spavat legli.
Legli, ali nisu znali,
Da već sutra ustat ne će.
Ljesi sniju... Aj, al židi
I u noći groše broje,
Broje pusto blago svoje
Sve bez svjetla, da to samo
Ne bi ljudi saznali.
I na svoje zlato legli,
Pa su tvrdo zaspali.
Da se barem nikad više ne probude!
U taj časak mjesec izašao blied,
A da vidi nebo, zviezde, zemlju, more,
A da vidi ljude, što li rade sad,
Pa da onda sve to Bogu kaže tad.

Svietli mjesec, svuda sipa svjetlost svoju,
Svietli... Ali vidi l' i sirotu moju,
Ubogu Oksanu, moju biednicu?
Kako ona pati svoje težke jade?
Zna li to Jarema? Zna li, il ne znade?
Poslje ćemo vidjet...A sad ne ću tu,
Zapjevat ću sada drugu pjesmicu.
Težko će vam biti uz nju plesati!
Zapjevat ću biedu kozačkoga roda,
Slušajte, da djeci tad ju pričate,
Da i djeca znadu, unukom da kažu,
Kako su kozaci plemstvo kaznili,
Što su ih plemići uviek mučili.

Bunila se Ukrajina,
Bunila se jako;
Krv je dugo stepom tekla,
Rudila se žarko.
Tekla, tekla, pa presàhla,
Stepe se zelene;
Djedi leže, a nad njimi
Mogile se crne.
Ništa, što su tol visoke!
Nitko za njih ne zna,
Nitko tiho ne zaplače,
Kad se na njih sjeti
Samo vjetar tužno vije
Nad tim mirom grobnim,
Samo rosa ranim jutrom
Suzicama drobnim
Umiva ih. Sunce grane,
Pa ih liepo suši;
A unuci? Ni brige ih, —
Oni žito siju!...

Bunila se Ukrajina,
Bunila se jako,
Krv je dugo stepom tekla,
Rudila se žarko
I dan i noć boj i štropot,
Da se zemlja trese;
Strašno...ali kad se sjetiš,
Srce se nasmieši.

Mjeseče moj jasni! S visokoga neba
Za goru se sakrij, tebe malo treba;
Strašno će ti biti, kada samo zgledaš
Aljtu nam i Senu, jer se i tamo,
Ne znam za što, more krvi prolilo!
Sakrij mi se, druže, da još ne moraš
U staròsti plakat!...

Tužno, tužno posred neba
Bliedi mjesec sjaje;
Pokraj Dnjepra kozak ide
S večernjice možda;
Ide sjetan, neveseo,
Jedva noge vuče.
Možda moma ne ljubi ga
Za to, što je ubog?
Njega moma vierno ljubi,
Kano grana granu;
On je mladjan, pa će možda
Još i bogat biti.
Zašto li je toli sjetan,
Skoro suze lije?
Težku tugu nekakovu
Mladi kozak krije.
Srce sluti, al ne veli,

Da će jad ga snaći.
Sve je tiho... kano da su
Izumrli ljudi.
Niti pietla niti pasa
Nigdje čuti nije,
Tek daleko siromašak
Gladan kurjak vije.

A Jarema ide, ide,
Ali ne k Oksani;
Ne, on nejde u Viljšanu,
Nego k Ljehom kletim
U Čerkase. A već treći
Zapjevali pietli;
A Jarema gleda, gleda,
Gdje se Dnjepar svietli.

„O moj Dnjepre, Dnjepre, široki i dugi,
U more li mnogo odnio si već
Kozačke nam krvi; još ćeš odniet, druže!
U more će dosta još je tobom teć, —
Pa još ove noći. Osveta paklènska
Po svoj Ukrajini zlotvore će stić;
Proteći će mnogo, mnogo, mnogo, mnogo
Plemenite krvi. Kozak će se dić;
Hetmani će ustat, zlatnih u županih,
Minuti će žalost, minuti će plač;
A na stepah naše Ukrajine drage
Blisnut, ako Bog dâ, atamanov mač!“

Pjevajući tako, u haljetku lakom
Ide moj Jarema, ide biednik moj.
Dnjepar kô da sluša, gromoran i silan,
Podigao vale, i po trski toj

Buči, šumi i gromori,
Vitu trsku svija;
Grom zagrmi, jasna munja
Oblake probija.
Ide, ide moj Jarema,
Sve se žuri jače:
Jedna pjesma sve se smieši,
Druga ljuto plače.
„Tamo mi je sad Oksana,
Tamo sunce svieti;
Oh! a ovdje... što me čeka?
Možda ću umrieti!“
Treći pietli zapjevali
U to: „kukuriku!“
— Gle, Čerkasi!... Bože mili!
Sve na tvoju diku! —

Krvava gostba.

Sva su zvona zvonit stala
Po svoj Ukrajini;
A hajduci zakliktali:
„Gini, plemstvo, gini!
Svetimo se! Radujmo se,
Ogrijmo se liepo!“
Smiljanština obumrla,
Nebo se crveni;
Prva ognjem Medvedovka
Oblake rumeni.
Gori Smilja, Smiljanština
Sva u biedi tone;
Gori Korsun, gori Kanjev,
Čigrin i Čerkasi.
Crnim putem krv se rudi,
Prolila se, pusta,
Tja u Volin. Već po Poljskoj

Honta strašno hara;
A Željeznjak u Čerkasah
Sabljom ljude mori,
U Čerkasah, gdje se biesno
I Jarema bori.
„Tako, tako! Dobro, djeco,
Samo napred tako!
Dobro, djeco!“ Na bazaru
Željeznjak im veli.
Svud je pakô; a hajduci
Po tom paklu bjesne.
A Jarema — strašno vidjet —
Po dva, po tri redom
Samo ruši. „Dobro, sinko,
Prokleta im duša!
Dobro, dobro: u nebu ćeš
Bar jesaul biti
Napred, sine! Napred, djeco!“
Razišla se djeca
Po garištu, po svih kućah,
Svud za Ljesi svuda;
Al napokon Maksim vikn'o:
„Sad je dosta djeco!
Umorni ste, počinite.“
Ulice, bazari
Pune mrtvih, pune krvi.
U to na bazaru
Skupili se svi hajduci.
Ide i Jarema,
Ide, krvlju sav poliven;
Željeznjak ga zove:
„Čuješ, sinko! Hodi amo,
Ne plaši se mene.“
— Ne plašim se! —
Kapu snimiv,

Pred njega je stao.
„Odakle si ti i tko si?“
— Ja sam iz Viljšane. —
„Iz Viljšane, gdje su Ljesi
Ubili zvonara?“
— Gdje, moj Bože? —
„U Viljšani;
Oteli su, kažu,
Još i kćer mu, ako znadeš.“
— Kćer mu, u Viljšani? —
„U Viljšani, u zvonara.“
— Nesretna Oksano! —
Jedva biednik prošaptao,
Pa je na tla pao
„Aj, gle čuda... Škoda momka,
Podigni ga, Niko!“
Digao ga.
— Otče, zašto
Do sto ruku nemam?
Dajte nož mi, dajte snagu,
Da se Ljehom svetim!
Da se svetim, da se i sam
Pakao potrese! —
„Dobro, sinko! Hajde s nama,
Posla ću ti dati;
Hajde s nama u Lisjanku
Mrzke Ljehe morit!“
— Hajd'mo, hajd'mo, atamane,
Hajdm'o, otče mili!
Za tobom ću na kraj svieta —
Na kraj svieta poći,
I u pakô, atamane,
I u pakô zaći ..
Na kraj svieta, ali ne ću
Već Oksane naći! —

„Možda hoćeš. Ali kako
Zovu te?“
— Jarema. —
„Prezimenom?“
— Njega nemam. —
„Prezimena nemaš?
A ti, Niko, daj zapiši,
Neka bude — Goli,
Tako piši!“
— Ne, to ne ću. —
„Možda hoćeš — Bieda?“
— Ne ću ni to —
„Stani malo,
Halajda zapiši!“
I zapis'o.
„Nu, Halajdo,
Hajde sa mnom sada,
Naš'o sreću...il ne naš'o!...
Dižite se, djeco!“
I Jaremi konja dali,
Konjić pod njim skače;
A Jarema na konjiću
Smieši se i plače.
Već za selo izjašili,
Užgali Čerkase...
„Svi ste, djeco?“
— Svi smo, otče! —
„Hajd'mo!“
Pa je pošla
Pokraj Dnjepra po dolìni
Kozačka družina.
Za njima je guslar stari,
Njišući se jako,
Jašio na svom konjiću
Pjevao kozakom:

„Sa hajduci, sa hajduci
Željeznjak se dig'o“...

Odjašili, a Čerkasi
Gore, silno gore.
Al ih nitko već ne motri!
Smiju se i kunu
Lošu cestu; tko čavrlja,
A tko pjesmu sluša.
A Željeznjak pred družinom,
Uši nadigavši,
Napred jaši, lulu puši,
Pa sve mukom múči;
Za njim jaši i Jarema.
Zelena dolìna,
Tamni gaj i silni Dnjepar,
Nebo, zviezde, ljudi,
Sve mu blago na tom svietu, —
Sve u težku tugu
Propalo je, sve! Baš ničeg
Ne vidi Jarema,
Kô ubijen. Težko njemu,
Jer ni suzâ nema.
Nema suzâ: zmija ljuta
Izpija mu željno
Plave suze, dušu davi,
Živo srce trga.
„Oj vi suze, plave suze,
Stišajte mi tugu!
Stišajte ju...težko mi je!
Ni u sinje more,
Ni u Dnjepar ne bi stale
Moje suze plave!
Zar da dušu upropastim?
Oj, Oksano moja!

Gdje si, gdje si? Pogledji me,
Pogledji me, dušo,
Pogledji der svog Jaremu!
Gdje si? Možda gineš?
Možda, kunuć sudbu svoju,
Umireš i veneš?
Il u lancih bezbožnika
Mrzkog Ljeha služiš?
Il se možda mene sjećaš,
Sjećaš se Viljšane,
Pa me zoveš: — Srce moje,
Ogrli Oksanu!
Ogrli me, makar odmah
Morali umrieti!
Neka Ljesi na nas viču,
Nek nas kunu! — Vije,
Vije vjetar iz Limana,
Pa topolu hara;
Oj, a dieva svoju sudbu,
Svoju sudbu kara.
U toj tuzi, u toj biedi
Još i zdvojit može,
Ostavit me... Ljeha uzet...
Bože, o moj Bože!
Kazni paklom moju dušu,
Razlij more mukâ
Vrhu mene; ali nemoj
Toli groznom biedom
Srce kaznit, — jer će pući,
Makar kamen bilo!
Srećo moja! Srce moje!
Sladjana Oksano!
Gdje si sada, gdje si sada?“
Gorke suze roni,
Gorke suze polile ga:

Kud su s njome oni?
A hajdukom vodja kaže,
Da ga poslušaju:
„U gaj, djeco! Umorni smo,
A i konji staju:
Počinimo!“ . . I po redu
Izčezli u gaju.

* * *

Zašlo sunce; Ukrajinom
Crni dim se vije;
Oj, a plemstvo u gradićih
Kukavno se krije.
Sve je pusto, kuće puste,
Nitko, da se gane.
Nema nikog: ostali su
Samo psi sa djecom;
Jer i žene s vilama su
U hajduke pošle.

Takova je žalost bila
Po svoj Ukrajini;
Svuda pakô... Oj, a za što,
Za što ljudi ginu?
Trebali su liepo živit,
Bratimit se liepo: —
Nisu znali, nisu htjeli,
Treba im se klati!
Treba krvi, bratske krvi,
Jer je zazor, što je
Sve u brata toli divno
U kući, na dvoru.
„Ubij brata! Spali kuću!“
Rekli i izvèli;
A napokon svi za kaznu

Ostali sirote
Suzom rasle i porasle
Izmučene ruke,
Podigle se — i krv za krv,
A za muke — muke!
Srce boli, kad se samo
Slavske djece sjeti:
Krv su lili, a tko kriv je?
Samo razdor kleti.

Prolazili buntovnici
Gorom i dolinom,
A za njimi i Halajda,
Tugom i gorčinom.
Već su prošli Voronivku,
Došli u Viljšanu.
„Hoću l' koga, hoću l' koga
Pitat za Oksanu?
Ne ću pitat, da ne znadu,
Zašto težko stradam.“
Al su u to već hajduci
I Viljšanu prošli.
A on ipak dečka pita:
„Što je sa zvonarom?“
— Otac kaže, da su Ljesi
Kuću mu užegli,
Pa su onda odjašili
S nesretnom Oksanom;
A zvonara na groblju smo
Jučer pokopali. —
Jedva čuo... „Napred vranče!“
Trgnuo je uzde.
„Zašto nisam jučer, jadnik,
Poginuo barem!
Ako l' danas i poginem,

Ustat ću iz groba,
Đa se Ljehom grozno svetim!
Uboga Oksano!
Gdje si? gdje si?“
I zamukn'o,
Odjašio kasom;
Pretežko je siromaku
Boriti se s tugom.
Stigao ih. Već su došli
Židu na imanje;
Gori krčma, staja gori,
Ali Leiba nema
Smiešio se moj Jarema,
Smiešio se tužno.
Prekjučer je na tom mjestu
Još pred židom drht'o;
Oj, a danas...snuždio se,
Što je sve već prošlo.
A hajduci pokraj ognja
Skrenuli su s puta,
Pa dječaka nekog gone
Poderana, jadna,
Noge su mu skoro gole,
Torbica na plećih.
„Hej, ti starče! Slušaj malo!“
— Ta ja starac nisam;
Ja sam hajduk, gospodaru. —
„Kakav hajduk, druže?
Odakle?“
— Iz Kerelivke. —
„A Budišće znaš li?
I jezerce kraj Budišća?“
— I jezerce znadem.
Tamo vam je; tom dolinom
Do njeg ćete doći. —

„Jesu l' danas Ljesi ovdje?"
— Nigdje baš ni jedan.
Jučer ih je dosta bilo,
Nisu mira dali:
Za to smo ih kano plahe
Janjce razagnali
Ja i otac nožem svetim;
Mati mi je bolna, —
Nije mogla. —
„Dobro, momče,
Evo dukat, druže,
Al ga samo ne izgubi"
Uzev dukat zlatni,
Rekao im: — S Bogom pošli! —
„Napred, djeco moja!
Ali tiho, čujete li?
Ti, Halajdo, za mnom!
Jezero je u dolini,
Šuma za jezercem,
A u njojzi blago. Hajd'mo,
Da ju obkolimo
Ali tiho. Jerbo Ljesi
Možda stražu straže,
Bezbožnici!"

Dojašili,
Šumu opasali;
Gledju, gledju...nikog nema.
Tuj su, do sto biesâ!
Kano kruške, kad urode...
Svetite se, djeco!
Brže, brže! Tako, tako!"
I konfederati
Redom na tla popadali,
Popadali biedni,

Popadali, umirali.
A kozaci liepo
Odjašili, pa su pošli,
Da se dalje svete
U Lisjanci.

Gostba u Lisjanci.

Smrknulo se. U Lisjanci
Ognji zaplamsali:
Oto Honta s Željeznjakom
Svoju lulu pali.
Strašno pale. Ni u paklu
Samomu ne znadu
Tako palit.
A hajduci
Stole duž bazara
Postavili, stravu šire,
Kud se samo jave.
Kraj vatre se gostit stali
— Pijmo! — viču sneni.
Večeraju, a okò njih
Pakô se crveni.
Maksim viče: „Pijte, djeco!
Pijmo, Honto, brate!"
— Poslušaj der! Čini mi se,
Da su Ljesi ovdje. —
A Jarema: „Gdje su Ljesi?"
— Što si toli biesan?
Izpij radje, moj golube! —
„Gdje su Ljesi, brate?"
— Tamo su se u gradiću
Kano žene skrili. —
„Srušimo ga!" — Škoda zida,
Škoda težke muke,
Jerbo su ga podignule

Bogdanove ruke. —
„Bogdanove? Škoda, škoda
Hetmanskoga truda.“
— Poslao sam javiti im,
Da mi Paca dadu,
Pa ću prostit! A ne dadu l’,
U zrak ću ih dići...
Lagumi su već u zemlji! —
„Da l’ i oni piju?
Zviezde l’ broje? Dobro, brate,
Bit će već, što bude!
A mi pijmo!“ — Dobro, pijmo! —
„Pijte dobri ljudi,
Al ne mnogo; jer još treba,
Da se Ljehom sudi!“
— Tako valja! Pijte, djeco!
A ti, starče, pjevaj!
Ne o djedih, jerbo i mi
S Ljesi vojujemo;
Ne o biedi, jerbo mi ju
Rado ne čujemo.
Veselo nam, starče, pjevaj,
Da se zemlja lama, —
Pjevaj, kako udovi je,
Kad je vazda sama! —

Guslar gudi i popieva:

„Sve od sela do sela
Svirka se je orila:
Ja sam koke prodala,
Cipelice kupila.
Sve od sela do sela
Ja ću liepo igrati,
A ni krave ni vola

Ne ću više imati.
Ja ću liepo kumu svom
Svoju kuću prodati,
Pa ću onda za sebe
Mali šator kupiti;
U tom malom šatoru
Rakiju ću točiti,
I sa momci mladimi
U kolu se vrtiti.
A vi, djeco mladjana,
Ne trebate gledati,
Gdje je vaša majčica
Stala s momci plesati.
Sama ću u najam poć,
U školu vas poslati;
U crvènih cipelah
Do vieka ću plesati!“

— Dosta, dosta! A sad na ples,
Guslaru, zagudi! —
Guslar gudi, a hajduci
Po bazaru plešu.
Zemlja drhće. „Pleši, Honto!“
— Hoću, brate dragi?
Poigrajmo, Željeznjače,
Dok ne poginemo! —

Svi već plešu, a Halajda
Ne vidi ih više,
Sjedi tužan navrh stola,
Gorke suze briše.
Što bi još mu srce htjelo?
On je u županu,
Ima zlata, ima slavu,
Ali ne Oksanu;
Ni s kim nema sreću dielit,

Ni s kim pjevat nema;
Samac mora, kô sirota,
Propasti posvema.
Oh! a toga još i ne zna,
Da mu je Oksana
Eno tamo u gradiću
S nevjernom gospodom,
Što joj otca usmrtiše.
Ali vi ste, kukavice,
Sakrili se sada,
Pa iz tvrdje promatrate
Kako židov strada,
Taj vaš bratac! A Oksana
Čemerna i tužna
Sa svog okna na Lisjanku
Razsvietljenu gleda.
Tužno gleda, tužno misli:
„Gdje je moj Jarema?“
Ona plače, jerbo ne zna,
Da je toli blizu,
U Lisjanci, ne u krpah,
Nego u županu,
Sâm da sjedi, pa da misli:
„Gdje li je Oksana?
Gdje li moja golubica
Zasužnjena plače?“
Težko njemu?

Al iz dima,
Kozačkom u plaštu,
Tko se krade!
„Stani! Tko si?“
Halajda ga pita.
— Poslanik sam vašeg Honte,

Ali neka pleše!
Ja ću čekat. —
„Ne ćeš, huljo!
Ne ćeš, žide kleti!“
— Ne daj, Bože! Nisam židov,
Ja sam hajduk pravi.
Gledji dukat...pogledji me:
Zar ti možda ne znaš? —
„Znadem, znadem!“ I svoj nož je
Izvadio brzo.
„S mjesta reci, mrzki Žide,
Gdje mi je Oksana?“
I zaman'o
— Dobri Bože!
S Ljesi...u gradiću...
Sva u zlatu. —
„Dobavi ju,
Dobavi ju, huljo!“
— Dobro, dobro...Kako li ste
Vi, Jaremo, nagli!
Idem odmah dobavit ju.
Novac stiene lomi, —
[illegible] ću Ljehom...mjesto Paca. —
— [illegible]o, dobro! Znadem.
[illegible]že!“
— Odmah, odmah!
Hontu zabavljajte
Makar kako! A sad hajd'te,
Hajd'te, ne čekajte!
A Oksanu, kažite mi,
Kud da vodim? —
„U Lebèdin,
U Lebedin, — čuješ?“
— Čujem, čujem. —
I Halajda
Već sa Hontom pleše;

Oj, a Maksim gusle prima:
„Guslaru, zapleši,
Ja ću gudit.“

Kano biesan
Sliepac po bazaru
Sagiba se, pleše, skače,
Pa još uz to pjeva:

„Oj u vrtu prostorak, prostorak;
Zar ja nisam tvoj kozak, tvoj kozak?
Zar ja tebe ne ljubim, ne ljubim?
Cipele ti ne kupim, ne kupim?
Kupit ću ti, curo moja,
Toga čuda, srećo moja!
Pa ću k tebi hodit,
Pa ću tebe ljubit!“

„Oj hop, hopaka!
Poljubila kozaka,
Ali starog, siedoga, —
Sudba joj je takova.
Idi, tugo, s brigom jadnom,
A ti starče, s vodom hladnom,
Oj, a ja ću — u krčmu:
Izpit čašu, izpit drugu,
Utješit ću svoju tugu,
Petu šestu i — konac,
Ode baba na tanac!“

„Kad sam bila jošter mlada ja na svietu tome,
Podigla sam mali zastor na okancu svome,
I tko ide — ne prodje,
Da u mene ne gledje“...
„Dosta, dosta!“ viče Honta
„Već se vatra gasi.

Svjetla, djeco!... Gdje je židov?
Zar ga jošter nema?
Nadjite ga, objesite
Prokletu mu glavu!
Hajd'mo, djeco! Kozačka se
Svjetiljka već gasi!“
A Jarema: — Atamane,
Počekajmo jošter!
Gledji — gori; na bazaru
Vidno je i jasno.
Hajd'mo plesat! Sviraj, starče! —
„Ne ću više plesat!
Ognja, djeco! Praha, gube!
Pucajte, da grmi!
I pod lagum ognja dajte!
Misle, da se šalim!“
A hajduci zakliktali;
— Dobro, otče, dobro! —
Pa na bedem srtat stali
Vičuć kano biesni.
I Jarema viče: — Otče!...
Stojte!... Ja vas molim!
Počekajte, počekajte:
Tamo je Oksana!
Samo uru, braćo moja,
Pa će sa mnom biti! —
„Dobro, dobro!... Željeznjače,
Vikni im, da pale!
Neka Ljesi k nebu lete!...
A ti, druže mili,
Nać ćeš drugu!“

Pogledao, —
Al Jareme nema.
Drhću gore. Oj, a bedem
Već sa Ljesi leti

Pod oblake. Gradić gori,
Kano pakô kleti.

„Gdje je naš Halajda?“ Kliče
Maksim, ali njega nema.
Dok su momci vino pili,
S Leibom je Jarema kradom
U sâm gradić otišao,
I Oksanu, jedva živu,
Izbavio, pa je poš'o
U Lebèdin...

Lebedin.

„Ja sam, bako, iz Viljšane
Uboga sirota;
Otca Ljesi usmrtili,
Oj, a mene... strah me...
Strah me, bako, i spomenut:
Uzeli su sobom.
Ne pitaj me, moja bako,
Što je sa mnom bilo!
Molila sam, plakala sam,
Pucalo mi srce;
Sva mi duša obumrla,
Nestalo je suzâ.
Oh! da barem jadna znadem,
Da ću njega vidjet,
Trpila bi dva put radje
Sve te muke težke!
Je li, dobra bako moja,
Ja sam možda griešna,
Možda Bog me za to kara,
Što sam ljubila ga?
Ljubila sam stas mu vitki
I te crne oči, —

Ljubila sam, da već više
Nije ljubit moći.
Niti za se, ni za otca
Molila se nisam, —
Nisam, bako, već za dragog,
Za svog dragog sreću.
Karaj, Bože! Tvoju kaznu
Ja pretrpit moram.
Strašno mi je priznat: ja sam
Ubila se skoro!
Njeg da nema... još bi, možda,
Ubila se bila
Zlo je bilo! Mislila sam:
„O moj Bože mili!
On je ubog, — tko će njega
Bez mene veselit?
Tko li će mu poput mene
Dobru sreću želit?
Tko će njega zagrliti,
Tko l' mu ljubav steći?
Tko će njemu siromaku
Dobru riečcu reći?“
Sve to, bako, mislila sam,
Pa mi srce reklo:
„Ja sam biedna bez matere
I bez otca sada,
A on jedin na tom svietu
Mene vierno ljubi:
Ako čuje, da sam mrtva,
I on će se ubit!“
Eto tako mislila sam,
Očajna posvema; —
Čekala sam, čekala sam,
Ali njega nema!“...
Zaplakala. Oj, a duvna

Tješiti ju stala
Milom riečju.
„Bako moja
Kaži meni, gdje je?“
— On ti je u Lebedinu;
Miruj, ti si bolna! —
„Kad je doš'o? Je li davno?“
— Istom pred dva dana. —
„Pred dva dana? Čekaj, čekaj:
Požar u gradiću...
Žid i hajduk, junak mladi,
Halajdom ga zovu!“
— Halajda se i Jarema
I taj junak zove,
Što je istom pred dva dana
Doveo te 'k meni
U Lebèdin. —
„Gdje je, gdje je?
Sada sve već znadem!“
— Rekao je, da će po te
Drugi tjedan doći. —
„Drugi tjedan! drugi tjedan!
O moj raju mili!
Minula je moja tuga
Evo u čas tili!
Halajda je — moj Jarema!
Po svoj Ukrajini
Njeg poznadu. Gledala sam
Kako oganj gori;
Gledala sam, kako Ljehe
Strah i trepet mori,
Kad mu samo ime čuju.
Znadu oni, znadu:
Tko je on i odakle je,
I kog junak traži!

Mene traži, pa i nadje
Orao me silni;
Oj doleti, moj sokole,
Moj golube sivi!
Oj, al mi je na tom svietu
Veselo i divno!
Drugi tjedan, bako moja,
Samo tri su dana, —
Oh! kol dugo!...
„Gasi, majko, plam, plam,
Udat ću se, znam, znam!“...
Al je divno na tom svietu!
Oj, a tebi, bako,
Je li divno?“...
— Uza te je
Sad i mèni divno! —
„Ali zašto pjevat ne ćeš?
— Nije pjesma za me. —
K večernji su zvonit stali,
Ostala Oksana;
Oj, a duvna u crkvicu
Otišla je sama.

Drugi tjedan u crkvici
Vjenčali Jaremu;
„Isaija, likuj!“ rano
Pjevali su njemu.
A već pod noć moj Jarema,
(To je momak pravi!)
Da ne srdi atamana,
Pustio Oksanu:
U boj poš'o; s Željeznjakom
Svoju svadbu slavi
Pod Umanom, ognjem, krvlju!
A Oksana gleda,

Gleda, gleda: ne ide li
Dragi sa bojari,
Da ju iz tog samostana
U svoj domak vodi.

Ne brini se, Boga moli,
Proć će i ti jadi;
A ja idem gledat, što se
Pod Umanom radi.

Honta pod Umanom.

Minu dani, mine ljeto,
Ognjem plamti cieli kraj;
A po selih djeca plaču, —
Nigdje nikog. Pusti gaj
Samo žuto lišće krije;
Sakrio se sunca sjaj.
Nigdje rieči čuti nije;
Samo zvier na putu vije,
Gdje su trupla; tamo ih je
Samo vuk i gavran jeo, —
Dok ih nije snieg zamèo.

Nije bura obuzdala
Tu strahotu silnu;
Ljesi mrzli, a kozaci
Grijali se liepo.
Došla proljet, probudila
Iz sna zemlju crnu,
Pa ju travom nakitila,
Pokrila ju cviećem.
Na svom polju ševa mila,
Slavulj u svom gaju
Ranim jutrom razcvjetanu

Zemlju pozdravljaju...
Raj je pravi! A za koga?
Zà ljude. A ljudi?
Ne će njega pogledati,
Već ga samo — kunu.
Treba krvlju doslikati,
Ognjem ga razsvietlit;
Sunca malo, cvieća malo,
Ali dima — dosta!
Pakla malo!... Ljudi, ljudi!
Što vam srce žudi?
Što će iz vas jadnih biti?
Čudni, čudni ljudi!...

Nije proljet obuzdala
Krv ni zlobu ljudsku;
Pogledajte: tako j' nekoč
I u Troji bilo.
Tako bude!...
Jer hajduci
Svud se ljuto svete:
Kuda prodju — svud se žalost,
Svud se strava širi.
Kô oblaci osvetnici
Uman opasali
Još u noći, a već jutrom
Uman zauzeli.
Zauzeli, zakliktali:
„Udri Ljeha s nova!"
Valjali se po bazaru
Poljski konjanici,
Valjala se djeca, sliepci,
Hromi, bolestnici.
Na bazaru stoji Honta
S Maksimom junakom.

Oba viču: „Dobro, djeco!
Svetite se samo!“
Al hajduci evo vode
Popa Isusovca
I dva dečka.
— Honto, Honto!
Evo tvoje djece!
Ti nas kolješ...ubij i njih,
Jer su rimske vjere!
Zašto stojiš? —
„Gdje je vieće?“
Skupilo se vieće.
„Djeca su mi rimske vjere!
Al nek za to nema
Nikakvoga prigovora,
Moja družbo vierna!
Ja prisegoh, da ću vazda
Krivovjerce klati!...
Sinci moji, sinci moji,
Nesretna vam mati,
Što je na sviet, nevjernica,
Morala vas dati!
Za što nije prije sunca
Znala vas utopit?
Ne bi bar kô nevjernici
U ruke nam pali!...
Sinci moji, sinci moji,
Težko meni s vama!
Cjelujte me, djeco moja,
Ja vas ubit ne ću, —
Već *prisega!*“
Nožem man'o,
I već djece nema!...
Na tla pali polumrtvi,
— Tato! — prošaptali,

— Tato, tato...nismo Ljesi!
Mi smo — i umrli.
— Da li ćemo njih pokopat? —
„Ne, to nije nuždno,
Jer su bili nevjernici.
Sinci moji, sinci!...
Hajd'mo, brate!“...Pa je tada
Zdvojan dalje poš'o
S Željeznjakom. Strašno, strašno
U Umanu bilo:
Ni u sòbi, ni u tvrdji
Nitko živ ne ost'o, —
Svi su pali. Toga jada
Nije nikad bilo,
Što je bilo u Umanu.
Istu školu, gdje su
Učila se Honte djeca,
Honta sam već ruši.
„Pojela si moju djecu!“
Jad i bies ga duši.
„Pojela si, nisi k dobru
Učila ih, nisi!...
Rušite ju!“
A hajduci
Razrušili stiene!...

...I već na bazaru
Liepo su hajduci postavili stol;
Što su samo našli, to su odnieli!
Večerat su sjeli. To je zadnja kazna!
Večera im zadnja!...
„Pijte, sinovi!
Pijte, kad se pije; bijte, kad se bije!“
Željeznjak im veli: „A ti, starče, daj

Zapjevaj nam što god, da se zemlja trese,
Da kozaci moji malko zaplešu!...

Guslar stao pjevat:
„Moj je otac cipelar
I krčmar;
Moja mati predju tke
Za mene;
Moja braća, sokoli,
Doveli
Meni kravu iz doline
I uresa donieli.
Oj, a ja sam Hrista
Kićena,
Suknja mi je listići
Protkana;
Imam nove cipele,
Poć ću rano do krave,
Pa ću kravu pojiti,
Dojiti,
I sa momci stajati,
Stajati!“...

Svi se časte. Gdje je Honta?
Što se on ne časti?
Što ne pije sa kozaci,
Ne pjeva od slasti?
Nema njega, jer sad njemu
Ni do časti nije,
Ni do pjesme.
A tko ono
Sav u crnom plaštu
Preko trga kradom hodi?
Stao, — motri trupla

Mrtvih Ljeha: nekog traži.
Sagnuo se, pa je
Do dva trupla podigao,
Pa je preko trga,
Preko mrtvih otišao.
U dimu se krije
Za gradićem. Tko je samo?
Honta, tugom shrvan,
Nosi milu djecu svoju,
Da ju sâm zakopa,
Da kozačko malo tielo
Ne izjedu vuci.
Samo tamnim ulicama,
Gdje no manje gori,
Nosi Honta djecu svoju,
Da ne vidi nitko,
Kako sinke u grob nosi,
Kako Honta plače.
Odnio ih dost' daleko;
Krvav nož svoj vadi,
Pa im nožem jamu kopa.
Oj, a Uman gori,
Svietli Honti, očajniku,
I na djecu svietli.
Mala djeca kô da sniju,
Što su djeca strašna?
Što li Honta kradom radi,
Kô da blago kopa?
Sav se trese. Iz Umana
Čuje se — gdje viču
Drugovi mu buntovnici;
Ne čuje ih Honta,
Nego sinkom usred stepe
Malu raku kopa.
Izkopao. Sinke prima,

Pa ih u nju meće;
Ne gleda ih, kô da čuje:
— Nismo Ljesi, tato! —
Metnuo ih, pa iz žepa
Svilen rubac vadi:
Cjeliva im mrtve oči.
Pokriva ih, krsti,
Pokriva svilènim rubcem
Kozačke im glave.
Odkriva ih, pa ih motri,
Ljuto, ljuto plače.
„Sinci moji, sinci moji,
Ded na Ukrajinu
Pogledajte: vi ste za nju —
I ja za nju ginem!...
Tko će mene još pokopat,
I na tudjem polju
Tko će za mnom zaplakati?
Težka sudbo moja!
Sudbo moja, sudbo moja,
Nesretna li ti si!
Zašto si mi djece dala,
Što me smakla nisi?
Da me oni u grob metnu,
A sad ja ih moram!“...
Pa ih ljubi, pa ih krsti,
Pa ih zemljom krije;
„Počivajte, sinci moji,
Sred te rake crne!
Vaša mati nema za vas
Posteljice biele.
Bez bosilja i bez smilja
Počivajte, djeco!
Mol'te Boga na nebesih,
Da na ovom svietu

Mene rad vas težko kazni,
Za moj grieh bez mjere.
Prostite mi! Ja vam praštam,
Što ste rimske vjere“!...
Pa je zemlju izravnao,
Da ne sazna nitko,
Gdje li Honte djeca leže,
Glavice kozačke
„Počivajte, čekajte me,
Ja ću brzo doći;
Kano i vam — i meni će
Kratak život biti.
Ubit će me... oh, čim brže!
Tko će me pokopat?
O hajduci! Evo idem
S vama se veselit!“...

Poš'o Honta, sav satrven,
Ide, spotiče se.
Požar svietli; Honta gleda,
Gleda, pa se smije.
Strašno, strašno on se smije,
Gorke suze briše.
Osvrće se... i u dimu
Ne vidiš ga više.

Zaključak.

Već je davno prošlo, što sam kao diete,
Kao mali bogac nekoč bludio
Poderan i gladan po toj Ukrajini,
Kud je s Željeznjakom Honta hodio.
Već je davno prošlo, što sam timi puti
Kojim' i hajduci, — malim nogama
Suznim okom iš'o, ljude tražio,

Da me dobru uče. I sad sjećam se,
Sjećam se i plačem, što je prošlo sve.
Mladenačka biedo, da se povratiš,
Da mi moju težku sudbu promieniš!
Sjećam te se jošter, stepe široke,
Sjećam se i otca, djeda staroga...
Djed mi jošter živi, otac preminu.
Često je u svetu bilo nedelju,
S' susjedom po čašu čaja izpivši,
Otac djeda prosi, da nam kazuje,
Kako li je nekoč kod nas bivalo,
Kako li je Honta Ljehe kaznio.
Stoljetne su oči, kano zviezde, sjale,
Rieč se je za riečju ljubko lievala:
Kako su se Ljesi strašno prepali,
Kako li je biela Smilja gorila.
Susjedi od straha, tuge zamukli.
Oj, a meni se je često prohtjelo
Za zvonara plakat. Oj, i nitko baš,
Nitko nije znao, nitko vidio,
Kako malo diete u svom kutu plače.
Hvala ti, o djede, što si čuvao
Ti u staroj glavi slavu kozačku:
Unukom sam evo ja ju predao.

Prostite mi, dobri ljudi,
Što kozačku slavu
Toli prosto pripoviedam,
Bez književnog krasa.
Djed je tako pripovied'o,
Neka zdrav mi bude!
A ja za njim. Nije znao,
Da će umni ljudi
Ove rieči jednom čitat.
O moj djede, prosti, —

Neka kude: ja ću opet
K svojim se povratit,
Pa ću uviek tako živit,
Tako i — umrieti,
I kô kroz san pogledati
Na tu Ukrajinu,
Kud su išli i hajduci
Posvećenim nožem, —
Na te pute, kud sam i ja
Malom nogom iš'o.

Krvavo su buntovnici
Kolo zavitlali,
Cielo ljeto plemićkom su
Mrzkom krvlju prali
Ukrajinu, — i zamukli,
Noži zahrdjali.
Nema Honte, nema njemu
Mogile ni krsta;
Bujni vjetri raznieli su
Njegov pepel dragi;
Nikog nema, da se moli,
I da za njim plače.
Jedan samo brat mu vierni
Ost'o na tom svietu,
I taj začuv, da su grozno
Ta paklèna djeca
Biednog brata usmrtili,
Zaplakao tužno
Moj Željeznjak; nije suze
Utr'o — i već umr'o.
Žalost ga je uništila,
A na tudjem polju
Njega su i pokopali, —
Takva mu je sudba!

Tužno, tužno osvetnici
Željeznu mu silu
Pokopali; nasipali
Visoku mogilu;
Zaplakali, razišli se —
Odkud su i došli.

Samo jedin moj Jarema
Na tom grobu svetom
Staj'o dugo.
„Snivaj, otče,
U tom tudjem polju,
Jer u svojem mjesta nemaš
Ni za raku samu!.
Snij, kozače, dušo vierna!
Tko god će se sjetit!"...
Pa je stepom otišao,
Gorke suze briše,
Dugo se je osvrtao, —
Ne vidiš ga više.
Samo nasred stepe crna
Mogila se diže.

Oj, hajduci posijali
Ukrajinom žito,
Al ga nisu oni želi.
Što ćemo početi?
Nema pravde, nije nikla,
Samo krivda raste...
Razišli se i hajduci,
Kud je koji znao:
Koji kući, koj' u stepu,
S nožem još, da biesan
Dalje mori. Još je i sad
Takova im slava.

Al su već i starodavnu
Sič nam raztjerali:
Kog na Kuban, kog za Dunaj!
Ostali su pusti
Otoci nam po svih riekah,
Šume one, šume:
„Djecu su nam pokopali,
I nas će opustit!"
Šume one, tiho šume,
Ne čuju ih ljudi;
Za uviek je Ukrajina
Umrla — za uviek!

Od tog časa Ukrajinom
Žito se zeleni;
Nema plača, ni jecanja,
Samo vjetar vije,
Tužne vrbe k zemlji svija,
Vitu trsku lomi.
Sve je tiho. Neka šuti:
To je božja volja!

Samo kadkad još pod večer
Povrh Dnjepra, gajem
Idu stari hajdamaci,
Pjevaju idući:

„A u našeg Halajde je liepa kuća mala!
Šumi, more, samo šumi!
Bit će dobro, Halajdo!"...

Neke opazke „Hajdamakom“.*)

TARAS ŠEVČENKO popratio je svoje „Hajdamake“ sliedećim *predgovorom*, koji je vriedno, za bolje razumievanje same pjesme, da se doslovno priobći:

Poslije govora predgovor, — moglo bi biti i bez njega. Ali evo gle: sve, što sam ja vidio natiskana (samo vidio, a pročitao sam jako malo), — svagdje je predgovor, a u mene nije. Kad ja ne bi tiskao svojih „Hajdamaka“, onda ne bi trebalo ni predgovora; ali kad ih već šaljem medju ljude, to treba i s čim, da im se u oči ne nasmiju, da ne kažu: „Gle kakav je! Zar su djedi i otci bili ludji, što nisu medju ljude slali ni jedne knjige bez predgovora?“

Tako je to, zaista tako! Treba predgovora.

Ali kako da ga složim, a da ne bude zamjere ni prigovora, — zar tako, kako se slažu svi predgovori? Da me ubiješ, toga ne umijem: jer da hvalim, — stid me, a kuditi ne ću. *Raztumačimo samo postanak ove knjige:* Krasno je pogledati sliepoga

*) Opazke, pred kojimi ne stoji zvjezdica (*), potiču od samoga pjesnika „Hajdamaka“.

guslara, kako sjedi s dječakom, sli epac, pod zidom, i krasno ga je poslušati, kako pjeva pjesmu o tom, što je davno bilo, . . . kako su se borili Ljesi sa kozaci . . . Krasno je, . . . a ipak kažeš: „Hvala Bogu, što je prošlo!“ Pa još kad se sjetiš, da smo *jedne matere djeca, da smo svi Slaveni!* Srce te boli, a *pripoviedati se mora: neka vide sinci i unuci kako su im griešili otci, neka se s nova bratime sa svojimi vragovi, neka žitom i pšenicom, kano zlatom prekrivena, nepromienjena ostane na vieke od mora do mora slavenska zemlja!*

O tom, što se je sbivalo na Ukrajini godine 1768., kazivam tako, kako sam čuo od starih ljudi: natiskana i kritizovana nisam čitao ničega, jerbo se čini, da ničega i nema. Halajda je na polak izmišljen, a smrt je viljšanskog zvonara — *istinita*, jer još ima ljudi, koji su ga poznavali. Honta i Željeznjak, atamani toga krvavoga djela, možda nisu u mene prikazani tako, kakovi su bili, — za to ne jamčim. Djed moj, neka mi zdrav bude, kad započimlje kazivati što takova, što nije sam vidio, nego čuo, ponajprije kaže: „Ako stari ljudi lažu, to lažem i ja s njimi.“ . . .

***HAJDAMACI** (ustaše, hajduci). Rieč je ova u poljskoj i ruskoj povjesti u osamnaestom stoljeću dobro poznata, a zvali su se tako oni zaporožki kozaci i ukrajinski seljaci, koji su u drugoj polovini vladanja poljskoga kralja Augusta III. (god. 1750—1761) uslied vjerske nesnosljivosti i biednih socijalnih odnošaja u Poljskoj krvavo napadali i gradove i plemićke dvorove u Ukrajini i Podolju. Ruska carica Jelisaveta svojom strogom zabranom suzdržala je bila na neko vrieme ove krvave napadaje, al za to su se u prvih godinah vladanja poljskoga kralja Stanislava Augusta ovi napadaji hajdamaka ponovili na još okrutniji način, te nam povjest iz ove dobe g. 1765. bilježi nekoga hajdamaka *Harka*, koji je sa svojom četom poljsku Ukrajinu pustošio, a za rata barskih konfederata g. 1768 podigao je bio hajdamački ustanak zaporožki kozak, rogovski ataman, Maksim

*

Željeznjak u ukrajinskih vojvodinah, i spojio se u Umanu s Ivanom *Hontom,* te su harali i ubijali poljske plemiće (Ljehe) i židove, i nastao tako zvani: „umanski pokolj“, koji nas živo sjeća najužasnijih vjerskih pokolja prvanjih stoljeća.

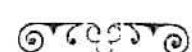
Koji je razlog i povod bio ovim hajdamačkim krvavim ustankom i napose pokolju u Umanu, razni pisci razno tumače. Jedni, Poljaci i prijatelji Poljaka, vele, da je svim ovim ustankom i bratoubojničkom pokolju bila kriva Rusija; drugi, Rusi i prijatelji Rusa, krive za ova hajdamačka nedjela nasilje poljskoga plemstva, koje je „pravoslavne“ kozake htjelo na silu „pounijatiti“ i puštalo ubogo seljačtvo, da ga židovi izsisaju, te im je čak i pravoslavne crkve zatvaralo i predavalo ključe židovom, kojim je tad pravoslavni narod morao velik novac plaćati, ako je htio, da se u svojoj crkvi Bogu moli i da mu njegovi svećenici u pravoslavnih crkvah službu božju vrše!* Povodi ovim bunam bili su svakako i političke i vjerske naravi, a što se napose tiče umanskoga pokolja od god. 1768, koji nam tako živo i krvavimi bojami riše Ševčenko u svojih „Hajdamacih“, dala mu je povod i tako zvana barska konfederacija, koju je bilo sklopilo poljsko plemstvo 29. veljače g. 1768. u Baru, da uzčuva svoja *plemićka prava,* da se što odrešitije odupre *uplivu* Rusije u Poljskoj i *vjerskoj slobodi,* koja je bila podieljena i poljskim saborom zajamčena svim *nekatolikom* (dissidentom) u Poljskoj. Ruska carica Katarina II. upotrebila je svu svoju moć, da osujeti nastojanje barske konfederacije, te carici u njenu svrhu posluži i velika mržnja pravoslavnih poljskih podanika spram poljskomu katoličkomu plemstvu, dotično Ljehom, i njihovim slugam: židovom. Iza sklopljene barske konfederacije, pošto je poljsko plemstvo *mačem u ruci* stalo izvadjati svoje zaključke, i već gradjanski rat bio buknuo, polovinom g. 1768, uputi se — kako neki povjestničari pripoviedaju — preko Dnjepra u poljsku Ukrajinu, u okolicu Čigrina, zaporožki kozak, rogovski ataman Maksim *Željeznjak* sa nekoliko drugova, te se u dogovoru sa svećenici na dan sv. Makaveja sakupiše u samostanu sv. Motre, koji leži medju gorami i šumami nad riekom Tjasminom u čigrinskom kraju, te su tu u očigled velike množine naroda obdržavali tako zvano *posvećenje noževa.* U bližem selu *Medvedovki,* gdje je imao biti skori sajam, pročitao je zatim neki svećenik pred mnogo-

* Istodobni ljetopisac, lavovski kanonik *Josefowicz* piše o tadanjoj nevolji u Poljskoj i o vladanju poljskoga plemstva u Ukrajini doslovno: „nobilitatem se supra homines aestimasse et Cosaccos per arrogantiam intollerabilem oppresisse“ ... a dalje: „in tantum in partibus illis Polonorum dominatio processerat, ut etiam jus super ecclesias *recutitae genti* tribuerent.“

brojnim narodom, kako vele, nekakav patvoreni ukaz ruske carice Katarine II, koji ukrajinskomu seljačtvu obriče mnogo dobra, ako očisti kukolj od pšenice, t. j. ako uništi inovjernike. Isti svećenik predstavi narodu i od carice imenovana „kneza Smiljanštine“ Maksima *Željeznjaka,* te je blagosivao nove osvetnike hajdamake i dielio posvećene noževe. Narod plane i pobjesni; nasta medjusobni sveobći pokolj, i sve što bijaše Ljeh i židov u čigrinskom kraju bježaše u tamošnji utvrdjeni gradić *Uman,* koji je spadao kijevskom vojvodi Feliksu *Potockomu.* U Umanu bilo je malo redovite vojske, ali zato do dvie tisuće dvorskih pravoslavnih kozaka, kojim bijaše na čelu pukovnik *Obuch,* nu oni slabo mariše za njegove zapoviedi, već slušahu u svemu svoga starešinu Ivana *Hontu.* Potocki, dočuv da mu je grad Uman u pogibelji, pisa Honti, da mu brani grad, te mu obeća za uzdarje, ako grad obrani, dva sela; ali ovo pismo ne dospije u ruke Hontine, već ga pridrži Potockijev upravitelj dobara *Mladanowicz,* nadajući se da će on dobiti obećana dva sela, pošto se Uman obrani od hajdamaka. Honta podje Željeznjaku sa svojimi kozaci u susret, te se sastane s njim u Lisjanci, i tu dodje do medjusobnih pregovora, u kojih Željeznjak nagovori Hontu, da predje k hajdamakom. Mladanowicz, videći da se je Honta pridružio hajdamakom, kušao ga je raznimi obećanji predobiti za Potockoga, — ali je već bilo prekasno. Željeznjak dodje napokon s razjarenimi hajdamaci i Hontom pod Uman, i znajuć da ne će moći zauzeti utvrdjeni Uman, koji je očajno branilo poljsko plemstvo, posluži se varkom, da sa hajdamaci unidje u grad. Honta zamoli ulaz u grad pod izlikom, da se dogovori s Mladanowiczem. U to nahrupe hajdamaci u grad, te nasta grozan pokolj, koji je trajao čitava tri dana, a u kojem poginu, kako neki pišu, do *osamnaest* tisuća duša bez razlike vjere, stališa, spola i dobe na najokrutniji način. Koli je neobuzdan bies i vjerski fanatizam vladao u Umanu, svjedoči i ona *povjestna* istina, da je Honta — na zahtjev svojih biesnih drugova — i svoju vlastitu djecu morao smaknuti, — jer su bili ... *katolici!* Od biesne svjetine bi Honta proglašen „vojvodom umanskim“, a Željeznjak „ukrajinskim hetmanom,“ — te bi se ovaj pokolj bio i dalje po Ukrajini razširio, da nije naskoro došla poljska vojska pod vodstvom Ksavera Branickoga, spojena s ruskom vojskom Katarine II, koje obje zajedno ugušiše ovaj krvavi ustanak, i tko god je od hajdamaka, medju kojimi bješe i Honta, dopao u ruke vojsci, bješe na očigled naroda na najokrutniji način pogubljen. Ovaj seljački ustanak i napose pokolj u Umanu od g. 1768 poznat je u ruskoj i poljskoj povjesti i pod imenom Koljivščina ili Koliszczyzna, te nam, osim *Ševčenka* u „Hajdamacih“, zgode ovih po Ukrajinu žalostnih dana riše i poljski romanopisac

Mih. *Czajkowski* u svojoj pripoviesti „Wernyhora, wieszcz ukraiński,“ nu s tom razlikom, da Czajkowski za sve nevolje i za sva nedjela ovoga pokolja krivi Rusiju i njezinu caricu Katarinu II, dočim možda Ševčenko s većim pravom pjeva:

Srce boli, kad se samo
Slavske djece sjeti:
Krv su lili, a tko kriv je?
Samo *razdor* kleti.

*Na str. 110:

Od kozačtva, od hetmanstva mogile visòke još su samo preostale . . .

Jedan izmedju svakako najzanimivijih pojava u rusko-poljskoj povjesti jesu *kozaci* („kozak“ rieč je tatarska, te znači: laki konjanik), pod kojimi razumievamo onaj dio ruskoga (malo i velikoruskoga) naroda, koji je pokraj plemstva bio slobodan, te je tu slobodu znao i postići i sačuvati u raznih zgodah. Kozačtvo nije bilo — kako neki tvrde — lih neko oružano bratstvo, kojemu je bilo vojevanje zanat (kao što su n. pr. bili njemački Lanzknechti), već je kozačko vojevanje bilo od *nužde,* i da nije bilo te nužde, ne bi bilo ni kozačtva. Kozačtvo je stara podrietla, te mu prvi početci sižu čak u deseto stoljeće, a niklo je najprije na otocih oko glasovitih vodopada ili *pragova* rieke Dnjepra, gdje se je šaka ruskih Slavena branila od neprijateljskih napadaja. Kašnje je postala kozačka domovina čitava tako zvana Ukrajina, koja je obsizala do desetak današnjih ruskih gubernija, kao n. pr. podolsku, kijevsku jekaterinoslavsku, hersonsku, poltavsku itd. Kozaci su mačem u ruci dugo vremena i Poljsku i Rusku branili od raznih neprijatelja, napose od Tatara, te se je usred neprestana vojevanja i u kozačtvo tečajem vremena uvuklo mnogo nasilja i razbojničtva, tako, da su kašnje kozaci, napose Poljskoj, odkako su ih htjeli uvrstiti medju kmetove i pounijatiti, zadavali mnogo brige i nevolje. Glasoviti su u tom pogledu u poljsko-ruskoj povjesti ratovi Bogdana Hmelnickoga i hetmana Ivana Mazepe.

Medju najglasovitije kozake spadali su tako zvani *zaporožki* (zapražki) *kozaci* oko pragova Dnjepra, koje Poljaci nazivahu takodjer *nizovskimi kozaci.* Iza g. 1500 organizovao je ove kozake prvi Ostap *Dašković,* a kašnje, na poziv poljskoga kralja Sigmunda I, pošto su se zaporožki kozaci pomnožali, uredio ih je Predislav *Lanckoronski,* te su se raširili s obiju strana rieke Dnjepra, i odtad se zaporožki kozaci diele u tako zvane *Zaporožce* par excellence ili nizovske

Zaporožce, i *ukrajinske kozake* ili hetmanštinu. Gniezdo kozaka je ipak i nadalje bilo Zaporožje, te je uzor-kozak za uviek ostao Zaporožac, a i povjest ga je i narodna pjesma za sva vremena ovjekovječila. Zaporožki kozaci bili su razdieljeni u osam okružja (palanka). Središtem njihovim bio je *Sič* (Seč) ili *Koš* (tabor u obliku koša) na jednom od otoka na pragovih Dnjepra. Sič je imao svoje predgradje i utvrdjeni grad, u kojem je bilo četrdeset i osam drvenih kuća, *kurena,* koje su stajale oko nasipa, stan glavara atamana, vojnička kancelarija i blagajna, crkva, škola, stan duhovnika itd. Zaporožci sastojali su iz vojske i stanovnika kozaka; vojska je sastojala iz starešina i momaka, koji su stanovali u kurenih kao bezženje, da mogu bezbrižnije vojevati na „neprijatelje krsta“. Momci kozaci bili su gospodari kozačke zemlje, a stanovnici kozaci bili su njihovi podanici. Vojničke glavare birali su momci kozaci samostalno izmedju sebe na godinu dana, i to: a) *košovoga atamana* (hetmana) ili *košovoja* kao glavu vojne i gradjanske uprave, koji je ujedno i kao sudac imao izvršujuću vlast, nu ova je ipak bila ograničena vojnim kozačkim viećem; b) *sudca,* glavu vojnoga suda, koji je bio ujedno i namjestnik košovoja; c) *pisara* ili tajnika, koji je bio neka vrst ministra vanjskih posala, te obično jedini izmedju glavara, koji je znao čitati i pisati; d) *jesaula,* pobočnika košovoju, koji je bio i glava policije i ujedno sa e) *tabornikom,* glavom topdžija, glavna pomoć košovoja u ratu. Osim toga bilo je još i stjegonoša, perjanika itd., a bilo je i pukovnika, *kurenih atamana* (glavara pojedinih kuća, kurena, u kojih je stanovalo 200—600 momaka), bubnjara, puškara, tumača itd. Svi ovi kozački starešine morali su biti bez žene, i u Siču nije smjela stanovati ni jedna žena. Ove kozačke zadruge bile su demokratičko-republikanskoga ustroja, te su u vrieme mira svi kozaci bili jednaki. U Sič su primali bez iznimke svakoga za vojsku sposobna mužkarca, koji je bio pravoslavne vjere, te prisegao vjeru u starije vrieme kralju poljskomu, a kašnje caru ruskomu; svaki nadošli dobio bi novo ime, i pošto bi se težkoj kušnji podvrgao, pridielili bi ga stanovitomu kurenu. Na svojih su granicah kozaci neprestano stražili na visokih čardacih, i kako bi opazili neprijatelja Tatara ili Turčina, — davali su znakove gorućimi bakljami od smole, te su se u tili čas znali podići iz svojih palanka i udariti na neprijatelja.

Kozačka junačtva, koja su mnogi lovor-vienac uplela u poljsko-rusku povjest, opjevala je i junačka južno-ruska narodna pjesma upravo na sjajni način. Narod ruski smatra u kozaku upravo ideal mužke snage i poštenja, i to ne samo u krajevih, gdje su kozaci prebivali i vojevali, nego u čitavoj ruskoj zemlji, a značajne vlastitosti kozaka u narodnoj pjesmi jesu: tvrda vjera u Boga i pravoslavnu vjeru, ljubav

k rodnom kraju i „k svetoj zemlji ruskoj“, svetost obiteljskoga života, pobratimstvo, ratobornost i slava, koja osmjeljuje kozaka na najjunačnija djela; što je do toga, ako kozačka glava i ostane na stepi, samo da mu slava ne umre i da mu se junački glas razširi medju drugovi; kad g. 1775. Siča nestaje, tješi se kozak: „ako su i propali Zaporožci, nije im propala slava!“ Najveći kozački junaci u narodnoj pjesmi jesu pukovnici (za vremena Hmelnickoga) *Morozenko,* kojega su se Ljesi bojali više nego mraza, i *Nečaj,* koji je Ljehe mlatio kao slamu.

*Na str. 113:

Neka idu, možda nadju staroga kozaka . . .

Pjesnik misli na Vas. P. *Grigorovića,* komu je na spomen 22. travnja g. 1838. i posvećena ova pjesma.

*Na str. 116:

Na glas Pulavskog i Paca se digli . . .

Josef Pulavski i Mihajlo Pac bili su glave barske konfederacije. Uslied njihova nastojanja nastale su po čitavoj Poljskoj zadruge konfederata.

Na str. 117:

Za tim bježi u Viljšanu . . .

Viljšana ili Oljšana — mjestance kijevske gubernije, zvenigorodskoga okružja; medju Zvenigorodom i Viljšanom, na starome putu, salaš je i krčma, gdje je Jarema, kašnje Halajda, bio kod židova sluga. (Od starih ljudi.)

Na str. 121:

Jer tu samo krivovjerci poju . . .

Grčko-nesjedinjene nazivali su Ljesi krivovjerci.

Na str. 128:

Pogledajte: to su ti konfederati . . .

Tako o konfederatih kazuju ljudi, koji su ih gledali, i nije ni čudo, jer su to bili sve sami plemići, *cum honore,* ali bez zapta: *radit im se ne će, a jesti treba!*

Na str. 130:

A i zvonar . . . usnuo je za sve vieke . . .

Anahronizam: zvonara su Ljesi ubili po zimi, a ne po ljetu.

*Na str. 133:

Honti je pisala sama . . .

Razumieva: ruska carica Katarina II.

To je, po svoj prilici, stari Vlah . . .

Za hajduci je išao guslar; nazivali su ga sliepim Vlahom. (To mi je djed kazivao.)

Na strani 139:

Jer su Ljesi jednog živa, oj a drugog još i mrtva spalili . . .

Pavla *Nalivajka* spalili su živa u Varšavi, a Ivana *Ostrjanicu* i trideset kozačkih starešina, poslije strašne muke, razčetverili i razvezli njihova tjelesa po svoj Ukrajini. Zinovij *Bogdan* i sin mu Timofij bili su pokopani u Subotovu, pokraj Čigrina; *Čarnecki,* kraljevski hetman, ne mogavši osvojiti Čigrina, od jada ih je spalio i mrtve. (Georgij Konjiski.)

Na str. 140:

Plače, plače Korsun stari . . .

Zinovij *Bogdan* potukao je blizu četrdeset tisuća Ljeha nad rječicom Rosjom u Korzunu.

Plače Aljta . . . Gdje je Taras . . .

Taras *Trjasilo* potukao je Ljehe nad rječicom Aljtom. I ta noć, kad se je to dogodilo, zove se Tarasova, ili krvava. (Bantiš-Kamenski.)

Na str. 141:

Sad su noži posvećeni . . .

Tako o posveti u Čigrinu kazuju stari ljudi.

Treći pietli . . .

To je bio urečeni znak. Kažu, da je Željeznjakov jesaul (pobočnik), ni ne dočekav trećih pievaca, zapalio Medvedovku, mjestance medju Zvenigorodom i Čigrinom.

Na str. 145:

Crnim putem krv se rudi . . .

Crni je put dolazio od Dnjepra medju utoci rječica Sokorivke i Nosačivke, pa je išao zaporožkimi stepami, kijevskim vojvodstvom, Podolijom i Volinijom u crvenu Rusiju do Lavova. Crnim se zove, što su po njemu Tatari hodili u Poljsku i svojimi tabani uništavali travu.

*Na str. 148:

Stani malo, Halajda zapiši!...

Pisar Niko bilježi novoga hajdamaka u popis, te ga starešina Maksim Željeznjak krsti *Halajdom*, što znači: bezkućnik, skitalica, sirota.

Na str. 153:

Iz Kerelivke...

Kerelivka ili Karilovka — selo zvenigorodskoga okružja. Dukat, što ga je Željeznjak dao onom djećaku, i sada je u njegova sina; ja sam ga sâm vidio.

A Budišće znaš li?...

Selo Budišće nedaleko Kerelivke; u dolini je jezero, a nad jezerom mala šuma. Zidine, gdje je bilo zakopano plemićko blago, i sada se vide, samo što su razvaljene.

*Na str. 154:

Dobro, momče; evo dukat, druže!...

Novac, koji pjesnik zove „dukačik", rabio je hajdamakom kao medjusobni znak, kojim su se poznavali.

Na str. 155:

Gostba u Lisjanci...

Lisjanka je mjestance zvenigorodskoga okružja, nad rječicom gnjilim Tikičem. Tuj se je Honta sastao sa Željeznjakom, pa su porušili starodrevni gradić, o kom se je mislilo, da ga je Bogdan sagradio.

Na str. 159:

U Lebedin, — čuješ?...

Lebedin je djevojački manastir medju Zvenigorodom i Čigrinom.

Na str. 166:

Honta pod Umanom...

Uman je mali gradić u kijevskoj guberniji.

Na str. 168:

Nožem man'o — i već djece nema...

Honta je u Umanu ubio svoju djecu, za to, što su bili katolici. Mladanowicz, drug Hontinih sinova, gledao je sa zvonika, kako su oni umrli, i kako je Honta dao srušiti bazilijansku školu. On je mnogo toga napisao o hajdamacih, ali natiskana nema ničega.

*Na str. 174:

Stoljetne su oči, kano zviezde, sjale...

Pjesnik spominje ovdje djeda-monaha, koji je *sto i petnaest* godina star umro, te je često o umanskom pokolju pripoviedao i prvi povod bio, da je „Hajdamake" opjevao.

Na str. 175:

Suze utr'o — i već umr'o...

Izdajom su Ljesi uhvatili Hontu i strašno ga izmučili. Doveli su ga u lancih u poljski logor, nedaleko Balte, s odrezanim jezikom desnom rukom; to je dao učiniti poljski general, samo da Ho što god ne izkaže proti njemu. Zatim su ga svukli, kako g mati rodila, i posadili na goruće željezo; zatim su mu sderali naest komada kože sa ledja. Honta je zažagrio očima i strašno gledao generala; ovaj je manuo rukom, — i Hontu su raznie četvero, razvezli njegovo tielo i pribili na glavnih razkršćih. Ž njak, začuvši da su toli strašno Ljesi usmrtili Hontu, zaplakao zbolio se i umr'o; hajdamaci su ga zakopali u stepi nad Dnje om, pa su se razišli.

Gdje je što?

